

אגעד אנק

על פרשת השבוע

פרשת וישב - חנוכה תשפ"ד

© כל הזכויות שמורות למו"ל. אין לקרוא בזמן התפילה וקריה"ת.

בס"ד, בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות לדוא"ל: g.agedank@gmail.com

עם פרוס חג החנוכה - מאמר מיוחד:

סיפור נפלא - גודל עת הרצון לתפילות על חינוך הצאצאים בזמן הדלקת נרות החנוכה

החבר התעורר בבהלה, "זה אמיתי!!!"
"אבל עכשיו שבת, מה באפשרותי לעשות???"
מחשבות חרטת מלאו את ליבו. "מדוע המתנתי עם השליחות עד היום, הרי זו כבר הפעם השלישית שהוא מגיע, ומבקש, ומתחנן..."
מיהו החבר? ואיזה שליחות הוטלה עליו? ומדוע לא יכול לעשות זאת בשבת? לקבל תשובות על השאלות הללו, ולהתפעם ממסר ברור ואמיתי מעולם האמת עלינו לחזור לאחור, עם פרוס החנוכה בשנת תשע"ז.
בעצם, עלינו לחזור עוד יותר אחורה לשנת תשע"ג.
ואולי לתחילת הסיפור, שנת תשס"ח.
הרב אוריה שטיין זצ"ל בנו של המגיד מירשם המפורסם הגאון רבי מנחם שטיין שליט"א, חלה במחלה האיומה.
אברך צעיר עם 2 ילדים!
במשך שש שנים התמודד ונלחם על חייו הרב אוריה כאריה, במהלכם אף הוציאו את אחת מעיניו - בכדי להציל את חייו.
במהלכם קידש שם שמים בצורה מדהימה ובלתי נתפסת בדרגות גבוהות של אמונה, של בטחון בהקב"ה, של "שמחים ביסורים".
בניגוד גמור לתחזיות הרופאים שלא נתנו לו יותר מחודשים ספורים, המשיך לחיות עוד שש שנים כאמור, ויתירה מכך - נולדו לו עוד שני ילדים ב"ה.
בשנת תשע"ג נלקח נפש נקי לבית עולמו, והותיר אחריו משפחה שבורה, אלמנה, ארבעה יתומים - שלשה בנים ובת אחת, וכמובן ההורים והסבים האחים והגיסים וכו'.
הילדים - היתומים - גדלו, ונכנסו כולם ללמוד באותו תלמוד תורה חשוב בשכונת "בית וגן" בירושלים.
וכאן מתחיל סיפורנו...
תשע"ז. תחילת החורף.
מנהל התלמוד תורה יוצר קשר עם אם הילדים ומדווח על חוסר חשק ללמוד של הבן - היתום - כבן העשר וחצי שנים שנמצא לאחרונה "מחוץ לעניינים" כלשון המחנך.
האם מאוד הצטערה, אך אי אפשר לומר שהופתעה, גם היא ראתה את חוסר חשקו ללכת לחיידר.
כל המעורבים בדבר טכסו עצה כיצד לרומם את הילד ולהצית בליבו שוב את חשקת התורה - המחנכים והנהלת החיידר, הסבים - הרב שטיין שליט"א והסבא השני, אבי האלמנה. ניסו כך וניסו כך, ללא הצלחות מיוחדות.
באותם ימים, חברו הטוב (לשעבר) של הרב אוריה ז"ל - חבר שהיה בקשר מאד טוב עימו בחיים חיותו - להבדיל. מתעורר בבוקר בבהלה.
הוא ראה את אוריה בחלום---
ככל שהוא מהרהר בחלום, נזכר הוא בכל הפרטים המצמררים:
אוריה הגיע אליו ואמר לו כך: "אחד מבני לא לומד כל כך טוב בתקופה האחרונה. אני מבקש ממך שתיצור קשר עם אימי ותגיד לה שכיון שימי החנוכה מתקרבים, והילד הזה זקוק ליותר תפילות כדי שיחזור לו הטעם בלימוד, שתראה לנצל את העת רצון המיוחדת בשעת הדלקת הנרות ותבקש במיוחד עבור הבן הזה"---
חלום מוזר - חושב החבר לעצמו.
"וכי לא היה לו אל מי להגיע? מה הוא צריך לבא אלי שאני יפנה אל אימו? אין הוא מכיר את כתובתם?"
"ובכלל, מה יותר מתאים שהאמא - אם הילד בעצמה שתבקש עבור בנה - בנם. ככל הנראה שזה סתם חלום, 'חלומות שוא ידברו'."
כעבור יומיים -
"ויחלום שנית", אותו החלום פוקד אותו שוב.
החבר מבטל זאת שוב בליבו וחושב לעצמו: "כנראה שחשבתי ביום על החלום הקודם, ולכן חלמתי זאת שוב".
עברו עוד כמה ימים.
חג החנוכה מתקרב, הגר הראשון יחול בליל מוצאי שבת קודש הקרוב.

ועבר היתה שלא להיות מושפעים מן הסביבה, שהסביבה הקלוקלת לא תחלחל, חלילה, אל תוך בית המדרש שלהם.

"תורת אברהם" היא להשפיע על אחרים. "תורת שם ועבר" היא לא להיות מושפע מאחרים.

יעקב אבינו, בטרם לכתו לבית לכן הארמי, ישב בבית מדרשם של שם ועבר, שם למד כיצד מפתחים את הכוחות לחיות בתוך סביבה קלוקלת ולא להיות מושפע ממנה לרעה. לימוד זה שנמשך ארבע עשרה שנה, נתן לו את הכוחות לשחות במחיצתו של לכן הרמאי ולא ללמוד, חלילה, ממעשיו הרעים.

את התורה הזאת, "תורת שם ועבר", לימד יעקב רק את יוסף. יוסף שעתידי לחיות עשרים ושנים בתוך סומאת מצרים, תועבותיה וערוותה, צריך ללמוד כיצד לא להיות מושפע מן הסביבה.

יתר האחים לא היו זקוקים ללמוד את התורה הזאת משום שכשהם ירדו למצרים – הם ירדו כולם יחד, ולמדו בישיבה שהקים יהודה לפני בואם למצרים.

(יחי ראובן)

והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה (לו, ב)

כתב רש"י "את בני בלהה - כלומר רגיל אצל בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותו והוא מקרבן". יש להבין היכן נרמז בפסוק שהיה מקרב את בני השפחות? אפשר לבאר עפ"י המעשה שהיה עם הרה"ק רבי מאיר מפרעמישלאן זי"ע, שדרכו היה, שאם נצרך אחד לאיזה שליחות כגון לקנות משהו או לסדר היה אומר שיתנו לו לסדר זאת כיון שיש לו נער אחד שמוכן לעשות כל השליחויות, במשך הזמן עקבו אחריו, וראו שהוא בעצמו מבצע הכל. שאלוהו למה אמר שיש לו נער?

ענה ואמר, שבדרך כלל כל אחד, בהיותו בחור ונער צעיר, מוכן לבצע שליחויות לאנשים מבוגרים, אבל כשגדלים, מפסיקים מכך. אמר רבי מאיר, אני, נשארתי "נער" לגבי המידה הזאת, ואני מוכן לעשות הכל בשביל השני... לפי"ז, כאן יוסף העדיף לקרב את בני השפחות אף שזה לכאורה כפחיתות כבוד להתרועע עימהן ולא עם אחיו בני האמהות, אבל יוסף העדיף לעשות "מעשה נערו", וזה מה שאמר הכתוב "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה".

(ציוני תורה)

ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים נלכה דתינה (לו, יז)

במדרש רבה על הפסוק "נסעו מזה" כי שמעתי אמרים נלכה דתינה וגו' נסעו מזה ממדותיו של הקב"ה.

וצריך להבין מה זה ועל מה זה. ויש לפרש על פי מה דאיתא בגמרא ובמדרש על הפסוק ויתנכלו אותו להמיתו שראו שיצא ממנו ירבעם שעתידי להחטיא את ישראל וכו' עיין שם. אם כן חזינן שהאחים דנו את יוסף על שם סופו. והנה ידוע דמדת הקב"ה אינו כן דאינו דן אלא באשר הוא שם כמו שמצינו גבי ישמעאל כידוע. וזה הוא שאמר המדרש נסעו מזה ממדותיו של הקב"ה שאינו דן אלא באשר הוא עכשיו והם רוצים לדון אותך על שם סופך:

(חנכות התורה)

וישמע ראובן ויצלהו מידם (לו, כא)

במדרש רבה (רות, ה, ו) "אלמלא היה ראובן יודע שעתידי תורה לכתוב עליו וישמע ראובן ויצלהו מידם, על כתיפו היה מוליכו לאביו". וכבר נלאו כל המפרשים למצוא פשט בדברי המדרש. והנה בגמ' שבת (כב, א) "והבור ריק אין בו מים - אבל נחשים ועקרבים יש בו". יש להבין אם יש בו נחשים ועקרבים, אם כן מה הצלה שייך בזה? הרי ימות מחמת הנחשים והעקרבים.

ויש לישב על פי דברי הזוהר הק' שתמיד יותר קל להציל מיד מזיק שאינו בעל בחירה מאשר להציל מיד אדם שהוא כן בעל בחירה. לכן אמר ראובן להשליכו אל הבור שאו צריך להינצל מידי נחשים ועקרבים שאינם בעלי בחירה, כיוון שראובן סמך על זכותו של יוסף שאם אין לו חטא של לשון הרע, יזכה להינצל. והנה ראובן עצמו היה מסופק האם באמת יוסף אין בו נדנדוד של לשה"ר או שמא הדין עם אחיו השבטים הקדושים. לכן אמר להשליכו אל הבור כאמור. אמנם, אם היה יודע ראובן בוודאות שיוסף אין בו שום נדנדוד של לשה"ר, היה מצילו בידיים. וזה מה שאמר המדרש, שאם היה יודע ראובן שעצתו להשליך את יוסף אל הבור היא הצלה גמורה שהרי התורה אומרת "ויצלהו מידם", אם כך וודאי שיוסף אין בו שום חטא, ואם כך היה מצילו בידי.

(זהב שבא)

והבור ריק אין בו מים (לו, כד)

אומרת הגמרא {מסכת שבת כא, ב. כב, א} - אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום רב נתן בר מניומי, בדרשו לפני הציבור, לימד בשם רבי תנחום: נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי: ואמר רב כהנא: דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום: מאי דכתיב מהי כוונת הכתוב {בראשית לז-כד} בענין הבור שלתוכו השליכו אחי יוסף את יוסף: והבור ריק אין בו מים? והלא ממשמע שנא' "והבור ריק", איני יודע שאין בו מים?! אלא מה ת"ל מה בא הכתוב ללמד במילים 'אין בו מים' ? שרק מים אין בו בבור. אבל נחשים ועקרבים יש בו.

אלו שתי המימרות, שסמוכות אחת לשניה.

הרב שטיין, מגיע הביתה, והרבנית פונה אליו בדאגה: "החל מזמן זאת השבת של הגאונים - הטלפון לא חדל מלצלצל! איני מכירה את המספר, מי יודע מה קרה..."

הרב שטיין ממחר לענות לטלפון:

"שבוע טוב הרב שטיין! מדבר החבר של בנך אוריה ז"ל, האם כבר הדלקתם נרות חנוכה????? - - -"

יהודים יקרים, סיפור זה שמע כותב השורות מפי בעל המעשה - הרה"ג רבי מנחם שטיין שליט"א, בכלי ראשון.

להשלמת היריעה, אציין בפניכם שתי שאלות ששאלתיו בסיימו לספר סיפור זה:

שאלה ראשונה: "אומרים אתם שבנכם ז"ל טען בפני חבריו שיש לו צער מכך שבנו נמצא בירידה רוחנית, האם אכן הילד התדרדר מבחינה רוחנית בצורה משמעותית ח"ו או ש'רק' לא למד?" ענה הרב שטיין: "ממש לא משהו מיוחד. פשוט חוסר חשק ללכת לחיידר וחוסר חשק ללמוד".

שאלה שניה שאלתי: "האם הבן אמר להצמיד חברותא או לשלוח את הבן ליועץ מסויים וכדומה, משהו של "השתדלות" או רק תפילה?" עונה הרב שטיין: "הבן ביקש, אך ורק להתפלל!!!!--"

כפי שמובא וידוע ומפורסם בספרים הקדושים שחג החנוכה מסוגל מאוד לבקש על חינוך הילדים, הנה לנו חיזוק רב, ומעשה מפעים בגדולת הזמן הקדוש.

מי יכול להשיג ולהעריך כח של אמירת "תפילת השל"ה" על ידי אם בישראל המבקשת ומתחננת בזמן הדלקת הנרות עבור צאצאיה שיאירו במעשיהם הטובים, שיטעמו את אור התורה ויהנו מכל נר מצוה ותורה אור! הבה ננצל את הזמן הקדוש הזה למשאת חיינו לראות את הצאצאים גדלים ומאירים בתורה וביראת שמים וכלשון התפילה קודם הדלקת הנרות:

...ולא ימוש התורה מפינו ומפי זרעינו ומפי זרע זרעינו מעתה ועד עולם,

ונזכה לבנים תלמידי חכמים אמן כן יהי רצון.

בכרכה ארוכה

האריך

צאת, לפרשת השבוע...

וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם: (לו, ד)

כהקדמה לפרשת וישב, ועל הזהירות הנצרכת בדברנו על יוסף והשבטים מן הראוי להביא מעשה רב כדלהלן.

היה זה באחת התקופות הסוערות בקרב היהדות החרדית כאשר גבה טורא בין גדולי ישראל בהשקפה הנצרכת לעניין מסוים שעלה על הפרק. אחד העסקנים פתח את פיו ודבר סרה בצד השני כמבין גדול ופסל את הצד השני מכל וכל. מרן הרב מטשעבין זצוק"ל אשר שמע מדבר זה ביקש לקרוא לאותו עסקן.

כאשר הגיע אל הרב מטשעבין בקש אותו הרב מטשעבין אם יכול לומר "אתה חוננתנו" בעל פה. העסקן התפלא על הבקשה, אך כמובן ציית ואמר "אתה חוננתנו" מרישא ועד גמירא. כעת - ביקש הרב - תאמר "ותודיענו" בעל פה... העסקן התחיל: ותודיענו ה' אלוקיני את משפטי צדקך... ונתקע. "אני לא זוכר" "זה הרי ברכה נדירה רק כשחל יו"ט במוצ"ש. ועיניו מביטות אל הרב בבקשת הסבר לבקשות המוזרות האלו

אמר לו הרב מטשעבין, בא והסבירך נקודה חשובה. היודע אתה מדוע ידעת לומר "אתה חוננתנו" ולא ידעת לומר "ותודיענו"? כי להבחין בין קודש לחול זה דבר קל אבל להבחין בין "קודש לקודש" זה לא כל אחד יודע!...

בזמנים אלו, המשיך הרב מטשעבין, החכמה היא לשבת בשקט ולא לחוות דעה כלל בין קודש לקודש.

כך, כשבאים לדבר על יוסף והשבטים צריכים זהירות שבעתיים שאין לנו שום מושג ואחזיה בגודל קדושתם ואין אנו רשאים לנסות להבין צד כזה או אחר וכסומא לא יבחין צבע אנו לא נבין את הנהגתם הקדושה. (טעם הצבי)

כי בן זקונים הוא לו (לו, ג)

וברש"י: "ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה, כל מה שלמד בבית שם ועבר מסר לו".

ראש ישיבת תורה ודעת באמריקה רבי יעקב קמיניצקי זצ"ל, שאל:

יעקב אבינו למד תורה גם מאברהם ויצחק, וגם משם ועבר. את יוסף הוא לימד, לפי המבואר ברש"י, את מה שלמד משם ועבר. ויש להבין מה ההבדל בין שתי התורות הללו? מדוע את יוסף לימד יעקב את "תורת שם ועבר", ואת יתר השבטים, כך משמע, לא לימד תורה זו אלא "תורת אברהם"?

הוא מבאר: תורתו של אברהם אבינו היתה להשפיע אמונה בעולם, להשפיע אידישקייט. "תורת אברהם" היתה מסכת עבודה זרה של ארבע מאות פרקים...

לא כן תורתם של שם ועבר. להם היה סוג אחר של "עבודה". שם חי בתקופת דור המבול, דור מושחת, "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ". עבר חי בתקופה של דור הפלגה, דור שהולך להילחם עם ה', כביכול. תורתם של שם

נשאלת השאלה – אם כבר הזה היו נחשים, איך התורה מעידה שראובן רצה להחזיר אותו לאביו? ועוד, אם הוא יצא מתוך בור של נחשים ועקרים, איך האחים מכרו אותו למצרים, לאחר נס כזה שאירע לו?
אומר בעל התורה תמימה – וצ"ל שראובן ואחיו לא ידעו שבבור יש נחשים ועקרים, שהרי חשב ע"פ עצה זו להשיבו אל אביו, וגם אחיו אלו היו יודעים וראו אח"כ שצנל ממקום סכנה ודאית, א"כ זכותו גדול מאד, ואז הלא בודאי לא היו הולכים עמו אח"כ בקרי, במכירה למדינים, כי הלא אפילו נבוכדנצר שהי' רשע מוחלט, בכ"ז אחרי שראה לחנניה מישאל ועזריה שנצולו מכבשן האש, הרהר תשובה בלבו, וכש"כ בני יעקב. ולא יפלא אם לא ראו מה שבתוך הבור, כי לפי מה שכתב המפרש למס' תמיד ספ"ק דאין השלכה פחות מעשרים אמה, וכאן דכתיב 'וישליכו', א"כ היה הבור עמוק עשרים אמה ויותר, וקיי"ל דלמעלה מעשרים אין עינו של אדם שולטת כמו דקיי"ל לענין נר חנוכה וסוכה [ויש לכיון לפי"ז סמיכות ושמיכות דרשא זו בגמרא עם הדין נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה משום דלא שלטא בה עינא, ולבד הסמיכות שנאמרו שני הענינים מחד אמורא, י"ל עוד משום דטעם שניהם שוה, להורות דלמעלה מעשרים אמה אין העין שולטת, ודו"ק]. ודע – דע"כ צ"ל דהא דניצל יוסף מן הבור הי' בנס, שהרי קיי"ל בסוף יבמות [קכ"א, א]: נפל לבור מלא נחשים ועקרים מעידין עליו שמת ומתירים את אשתו, משום דאמרינן ודאי מת שם, יעו"ש, וא"כ בדרך הטבע לא הי' יכול להינצל משם.

יוצא, שאם העין לא שולטת בגובה של כ' אמה למעלה, ודאי שהיא לא שולטת גם למטה, כיון שהקירות שנמצאות בדפנות הבור, מסתירות מה נעשה בתוכו. לכן זרקו האחים את יוסף לבור, אעפ"י שנחשים היו בו, אבל הם לא ראו שהם ישנם שם, כי העין לא שולטת בגובה כזה. לכן באה הגמרא, ומביאה את שתי המימרות האלה בסמיכות זו לזו.
מביאה את שתי המימרות האלה בסמיכות זו לזו. (ברוך שאמר)
וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן: ויראו אתו מרחק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו...

האחים רוצים להרוג אותו... למה?
ישנם כמה וכמה שיטות.... לא ניכנס עכשיו להרחיב בזה... נאמר רק את השיטות... מי שרוצה, יעיין במקורות בפנים:

דעת הספורנו – הם רצו להרוג אותו, מדין רודף.
השל"ה הקדוש {תורה שבכתב, מאמר צאן יוסף, פרשת וישב} כותב – הסיבה שאחיו רצו להרוגו היתה, משום מרידה במלכות. היות והם יהודה שיהודה צריך להיות המלך, ויוסף חולם כלום, שהוא יהיה מלך וכולם ישתחו לו... הם הבינו שהוא מורד במלכות... ודין של מורד במלכות – חייב מיתה.

האור-החיים הקדוש סובר – הם רצו להרוג אותו, מדין עד זומם.
האדמו"ר מאזורוב מביא דבר נפלא, שהאמת היא, שזה מופיע במדרש, והוא מרחיב בזה...

במדרש כתוב, שהשבטים ראו ברוח הקודש, שמיוסף הצדיק, עתיד לצאת ירבעם בן-נבט, והיות ועתיד לצאת ממנו ירבעם בן-נבט, שעתיד לחלק את מלכות ישראל... הוא יקח עשרה שבטים, וישאיר ליהודה רק את בנימין... וזה מלכות דוד...

אם ככה, הם ראו שמיוסף, עתיד לצאת אחד שיחלק את המלוכה!
אז אם כמו שכותב השל"ה הקדוש, שהם רצו להרוג אותו מדין רודף במלכות... זאת היתה הסיבה...

כותב החיד"א {חומת אנך} – ויראו אתו מרחק. הם ראו "מרחוק", מה עתיד יוסף לעשות, עם ירבעם בן נבט, ולכן רצו להרוג אותו!

ויתנכלו אתו להמיתו... למה? בגלל שעתיד לצאת ממנו ירבעם בן-נבט, ובגללו רצו להמיתו.

היות והם חשדו שהוא חולק על מלכות בית-דוד, כיון שאמרו המלך תמלך עלינו אם-משול תמשל בנו – חשבו שהוא רוצה לחלוק על יהודה, אבל כשהוא להם ברוח הקודש – "מרחוק", שעתיד לצאת ממנו ירבעם בן-נבט, אז הם ראו שמה שהם רואים, זה נכון... אם ככה, הסכים גם יהודה, להריגתו של יוסף...

למרות שהוא אמר אחר-כך מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו... אבל אחר-כך גם הוא הסכים, שיש לו דין שהוא מורד במלכות...

אומרת התורה – {לז, כ} ועתה לנו ונהרגוהו ונשלכהו באחד הברות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה-יהיו חלמתיו: {כא} וישמע ראובן ויצלחו מיידם ויאמר לא נכנו נפש...

מביא כאן רש"י, שאלה שמתבקשת – אם האחים אומרים, כואו ונשליך אותו לבור, ונגיד "חיה רעה אכלתהו"... אז מה הם אומרים " ונראה מה יהיו חלומותיו"?! אם הוא מת, על איזה חלומות אתה מדבר?!

אלא אומר רש"י, שזה רוח הקודש אומרת זאת... אתם אומרים – כואו ונהרוג אותו, ורוח הקודש אומרת – נראה מה יהיו חלומותיו... אתם תראו, שכל החלומות יתקיימו!

לשון רש"י – ונראה מה יהיו חלומותיו. אמר ר' יצחק מקרא זה אומר דרשני, רוח הקדש אומרת כן. הם אומרים נהרגוהו, והכתוב מסים ונראה מה יהיו חלומותיו, נראה דבר מי יקום או שלכם או שלי. ואי אפשר שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלומותיו מכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו.

בא הפנים יפות, ואומר ביאור נפלא:

ישנה גמרא {מסכת תענית כא, א} שמספרת – אילפא ור' יוחנן הוו גרסי באוורייתא דחיקא להו מילתא טובא הגיעו למצב של פת לחם... לא היה להם מה לאכל אמרו ניקום וניזיל וניעבד עיסקא ונקיים בנפשין {דברים טו-ד} אפס כי לא יהיה בך אביון אולו אותבי תותי גודא ריעעא הוו קא כרכי ריפתא הלכו בדרך, ישבו מתחת לקיר רעוע לאכל אתו תרי מלאכי השרת שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה נישידי עלייהו האי גודא ונקטלינהו בא ונזרוק עליהם את הקיר הזה, ונהרוג אותם שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה אמר ליה איך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא עזוב אותם, אחד מהם עתיד להיות ראש ישיבה, ועדין לא הגיע זמנו למות רבי יוחנן שמע אילפא לא שמע אמר ליה ר' יוחנן לאילפא שמע מר מידי אמר ליה לא אמר מדשמעי אנא ואילפא לא אם אני שמעתי, ואילפא לא שמע, שמע ש"מ לדידי קיימא לי שעתא אם אני שמעתי והוא לא שמע, סימן שאני הולך להיות ראש ישיבה אמר ליה רבי יוחנן איהדר ואוקי בנפשיא {דברים טו-יא} כי לא יחדל אביון מקרב הארץ

אומר בעל ההפלאה תירוץ נפלא – היתה כאן בת קול. האחים אמרו "נהרוג אותך, ונזרוק אותך לבור", והבת קול אמרה – "ונראה, מה יהיו חלומותיו"... אומרת התורה – וישמע ראובן – היחיד ששמע את הבת-קול, היה ראובן. שאל ראובן את האחים – תגידו, שמעתם איזה בת-קול?

אמר לו – לא.
אם ככה, אמר ראובן – זה דיבר אליי - {כא} וישמע ראובן ויצלחו מיידם... זאת אומרת, שראובן היחיד ששמע את הבת-קול, כמו ר' יוחנן, אז הוא הלך להציל אותו...

כך כותב בעל ההפלאה, תירוץ נפלא. (ברוך שאמר)
ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו: {לו, כו}
ואני שמעתי מעטרת ראשי הרב אבא מארי זלה"ה, ששמע מרבו הרב המופלא מהר"א יצחקי ז"ל, ורבו מרבו, הרב הגדול המג"ן, שהשבטים היו רוצים להמיתו בהוראת שעה, כהוא דרכב על סוס בשבת, ודנוהו בסקילה למגדר מילתא ולהוראת שעה, וכן השבטים רצו להורגו להוראת שעה, שלא יהיו רגילים בלשון הרע, והשיגים יהודה מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו, דמאחר דמשום כבוד אבא נכסה דמו, אין כאן הוראת שעה, דמי שמע כזאת לקחת מוסר השכל, עד כאן שמעתי.

(הרב החיד"א בספרו ראש דוד)
שמעתי כי נגזר על המת שישתכח מן הלב וזה המצאת יהודה שאם יהרגוהו באיזה זמן ישתכח מהלב ותשרה שכינה על יעקב אע"ה יודע מי הרגו ויענישם אך אם לא יהרגוהו יתעצב ולא ישרה עליו רוח הקדש ולא יודע הדבר וז"ש מה בצע כי נהרוג את אחינו בהריגה "וכסינו את דמו"? בתמימה זה לא אפשר דישתכח וברוח הקדש יוודע לאבינו ולכן לכו ונמכרנו וגו'

(הרב החיד"א בספרו נחל קדומים)
וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף {לו, כה}
בפרקי דרבי אליעזר כתב שמכרו את יוסף בעשרים כסף וחלקו את המעות ביניהם והגיע לכל אחד שתי כסף ולקחו מהמעות נעליים. ותמוה למה לקחו דוקא נעליים, ומה רומז החשבון של שתי כסף.

ונ"ל דאיתא במדרש הנה בעל החלומות הלזה בא שעתידין בניו לעשות בעלים לע"ז. ואיתא בהרבה מהמפרשים שהטעם שלכך רצו השבטים להרג את יוסף היה בשביל ירבעם שעתיד לצאת ממנו, ויגרם חרבן ביהמ"ק מכח שלא היה מניחם לעלות לרגל ונתרבה ע"ז. וזה הרמז בנעליים עפ"י הכתוב "מה יפו פעמיך בנעלים" שבני ישראל משתבחים בעלייתם לרגל בנעליים, לכן קנו נעליים מיד לאחר המכירה לרמז שכעת יוכלו בני"י להתהדר בנעליים בעלייתם לרגל. וקנו דוקא בשתי כסף כדאי' בגמ' שקרבן חגיגה עולה לפחות שתי כסף.

{בן פורת יוסף – תקנ"ו}
במה שכתב שקבלו עשרים כסף, וכל אחד קנה נעליים בזה, יש להבין, מה עשו עם שתי הכסף המיותרים, שהרי הרי בשעת המכירה היו רק תשעה שבטים וצירפו את הקב"ה עימם כמובא ברש"י.

איתא חידוש נפלא ב"מדרשי תימן": באותה שעה לקחו השבטים את שתי הכסף וזרקו כלפי מעלה, כביכול ליתן להקב"ה את חלקו, שהרי צירפו את הקב"ה לחרם כנ"ל. המעות שזרקו נפלו באיזה מקום בסביבתם. לאחר הרבה הרבה שנים, בא יוסף אבי התנא הק' רבי עקיבא, ויוסף זה היה גר, עני ואביון, יוסף זה רצה לישא אשה ולא היה לו במה לקדשה, אותה האשה ג"כ היתה עניה מרודה ולא היה לה נעליים לרגליה. יוסף זה מצא מטבע – את אותה מטבע שזרקו השבטים – וקנה עם זה 'נעליים' וקידש את אשתו בנעליים אלו. ונולד להם רבי עקיבא.

והנה ידועים דברי הגה"ק רבי שמשון מאוסטרופולי ב'מעשר בהמה', הרמז שמביא שם שרבי עקיבא היה מעשרה הרוגי מלכות, והרי לא היה מצאצאי השבטים ולמה נתפס בעוון זה? אלא שהוא כנגד הקב"ה. ולפי דברי המדרש הרי זה מובן ביותר שהרי באמת נולד ר"ע בזכות הכסף שהיה כביכול עבור הקב"ה.

(הגרמ"י רייזמן)
וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא {לו, ל}
במדרש: "ואני אנה אני בא במעשה בלהה", וצריך ביאור.

אלא, מתרץ הגאון רבי עקיבא אייגר זי"ע, ידוע ש"הנכוה ברותחין נזהר בפשוטיו", שר המשקים חשש שאף אם יחזור לתפקידו הראשון, הרי שיוקשה עליו העבודה מחמת הזכרונות וה"משקעים" שיש לו מהזבוב שנמצא, ובגלל זה הושלך הרי לבית האסורים, ומעתה בכל פעם יעביר את היין בסינון אחרי סינון לאין גבול ומספר.

על זה הבטיחו יוסף "ההשיבך על כנך ונתת כוס פרעה כמשפט הראשון אשר היית משקהו" אתה יכול לעשות את מלאכתך כבראשונה, בלא שום חשש. כי כל מה שנגרם לך כעת שנפל הזבוב אל תוך היין והושלכת לבית האסורים זהו רק "כי אם זוכרתני" רק בשביל שתספר לפרעה בוא העת על פתרון החלום שאמרתי לך. וזה היה עם מטרה מיוחדת משמים.

(ע"פ זר סופרים).

מאוצרות המגידים

נודמנו לו בשמים שלא יזוק מריח רע

וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט (לז, כ"ה)

לשם מה נחוץ לנו לדעת איזה משא שהיה על גמליהם של הישמעאלים? פרש רש"י: "להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערבים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נודמנו בשמים שלא יזוק מריח רע" – הקב"ה הפך את הטבע, כך שערבים שנושאים תמיד נפט יבואו הפעם בלי נפט, ולא עוד אלא שניקו גם את הגמלים שלהם, כדי שלא יהיה ריח רע שיקלקל את הבשמים. כל זאת על מנת זאת על מנת שכאשר הצדיק יסע למצרים יהיה לו ריח טוב במשך הנסיעה.

על דברי רש"י הללו – אמר רבי אליהו ברוך פינקל זצ"ל, מראשי ישיבת מיר – ישנה שאלה מפורסמת:

מדברים כאן על אדם שאחיו מכרו אותו, והוא בדרכו למצרים, מקור הטומאה של העולם. הוא אינו יודע כיצד הוא ישמור שבת, איך יהיה לו אוכל כשר לאכול ומניין יהיה לו תפילין. בגדיו נקרעו, והוא הושלך לתוך בור מלא נחשים ועקרבים. הוא מנותק ממשפחתו, אחיו שחטו שעיר עזים, והם עומדים להודיע לאביו שהוא מת, כך שהוא אפילו לא יתפלל עליו ולא יחפשו. בזאת נלקחת ממנו גם התקוה שהתפילות של אביו הגדול תתקבלנה בשמים.

האם מה שמעניין אדם במצב כזה הוא הריח הטוב שישנו בכל החוטפים? נדמיין שבוי שנחטף ומעבר במנהרות החמאס. מה הוא חושב? על הריח הטוב שיש מנהרה, או על הדרך לצאת בחיים מידי שוביו? נקל לשער שהו אינו מרגיש בשום ריח, ומוטרד ביותר ממצבו העגום.

שאלה זו תורצה בישיבות השונות, בהתאם למאפיין של כל ישיבה – אמר רבי אליהו ברוך, ופרט שבעה באורים לפי שבע שיטות שונות, כדלהלן:

שיטת קלם – דקדוק ענישי שמים

ישיבת קלם היתה ישיבה שכולה סדר מופתי. היו חלונות בישיבה, אך איש לא הסתכל בהם, כי ההוראה היתה שלא להסתכל. אחד מטריה, וכעבור שלוש עשרה שנה מצא אותה בדיוק באותו מקום ובאותה זווית שבה הניח אותה, כי איש אינו נוגע במטריה שאינה שלו.

החינוך הוטמע בתלמידי הישיבה, שהיו גדולי עולם: רבי דוד פוברסקי זצ"ל, שהיה מתלמידי קלם, נהג ללכת מידי יום ביומו בשעה ארבע בבוקר על אותן מרצפות, באותו מסלול. היתה מרצפת אחת שבה תמיד היה פונה.

הם חונכו לשליטה מוחלטת. רבי אליהו לופיאן זצ"ל עמד פעם בתחנת אוטובוס והזיז את ראשו לראות אם האוטובוס מגיע, משום שמיהר לנתוח בירושלים. אלא שמיד עצר בעצמו ואמר: "בקלם הייתי מקבל 'מנה רצינית' על הזזת הראש הזו. וכי בהסתת ראש לעבר הכיוון שממנו עתיד לבוא האוטובוס, תביא את האוטובוס מהר יותר? אלו סתם עצבים, ואדם צריך לשלוט בעצמו!"

על בסיס הגישה הזו תרצו בקלם, שהקב"ה אינו נותן לאדם דבר שאינו מגיע לו בדיוק נמרץ – לא יותר ולא פחות. ליוסף הגיע עונש שיימכר לעבד, משום שהעליל על השבטים שהם קוראים לבני השפחות עבדים. אך הרחת ריח רע לא היתה כלולה בעונש, לכן דאג הקב"ה שלא יהיה ריח רע. כשאדם מעניש לא מעניין אותו כמה יסבול הנענש, אך הקב"ה נותן עונש בדקדוק הדין. הנענש מקבל רק מה שנגזר עליו בהתאם למעשיו.

שיטת סלבודקה – גדלות גם בעת צרה

ישיבת סלבודקה חינכה לגדלות האדם. הנקודה היתה: אתה אדם חשוב, ועבורך כל הועלם נברא. כדי שלך תהיה כוס קפה ותוכל לשמוע שיעור בראש צלול – בברזיל יש כמה מיליונים שמגדלים פולי קפה, ויש כמה מהנדסים בגרמניה שמתכננים מכונה שתטחן את הקפה הזה, וכמה מספנות בכמה מדינות שמייצרות ספינות שישנעו את הקפה, וכמה אנשים שמייצרים את התנוורים שיבשלו בהם את הקפה, וכמה בתי חרושת שייצרו מכונות שייסעו אותו – כולו אלו עבור בחרו ישיבה שיוכל ללמדו עוד דקה אחת בצלילות הדעת! ראה כמה חשוב אתה לפני הקב"ה!

בני הישיבה היו הולכים בכבוד ובהדר, עד שהיו מכנים אותם 'התיירים מחברון'. שהשטבא היה רואה בבית המדרש בחור שאינו מגולח, היה שולח אותו לחדרו להתגלח, באמרו: "אתה בן מלך, ועליך להראות בהתאם!"

בספר "ארץ חמדה" להמלבי"ם, וכן הוא בחומת אנך להחיד"א, ביארו עפ"י דברי האריז"ל שכשהניח יעקב מיטתו באוהל בלהה אחר פטירת רחל, חשב להעמיד ממנה עוד ב' שבטים. וכשבלבל ראובן את יצועי אביו, שוב לא העמיד עוד שבטים. אמנם, הספיקה מחשבתו של יעקב, בכדי שיתעקרו שתי נשמות ממקורם, וכיוון שלבסוף לא העמיד עוד שבטים, נשארו תלויים ועומדים, עד שבא יוסף והוליד את מנשה ואפרים. וזה מה שאמר יעקב מנשה ואפרים כראובן ושמעון יהיו לי, שנשמתם שייכת אלי וכבני הם. והנה ראובן, גם הוא ידע כל זאת, וקיווה שאכן יוסף היה הדומה ליעקב בזיו איקונין שלו, דוקא יוסף יכול לתקן את הנשמות הנ"ל, וכעת שראה שיוסף איננו בבור נתבהל שלא יהיה תיקון למעשה בלהה, וזה מה שאמר המדרש "ואני אנה אני בא במעשה בלהה".

(ארץ חמדה)

היא מוצאת (לח, כה)

"אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי: נח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מנלן – מתמר, שנאמר 'היא מוצאת' (ברכות מג, ב)

ידוע המעשה שהיה מספר רבי ישראל שיינקר זצ"ל, כי רבי יהושע לייב דיסקין זצ"ל, מטעמי בריאות, היה עליו לשתות את התה שלו עם הרבה סוכר. והיה היום, ובעת השיעור הכניס לו השמש כוס תה שבטעות הניח שם מלח במקום סוכר, וכיון שהשמש ידע שהוא זקוק להרבה, הכניס הרבה מלח... רבי יהושע לייב שתה את התה, ולא ראו עליו שום תגובה חריגה, שתה עד הסוף.

באמצע נכנסה הרעבצין בבהלה ולחשה לתלמידים: "אוי וי, היכן התה? אני מגלה שהשמש טעה והשתמש עם צנצנת המלח!"

התלמידים הרגיעו אותה, ואמרו כי כנראה היה שם סוכר כרגיל.

"מהיכן אתם יודעים?" שאלה.

"כי הוא שתה את הכוס כמידי יום, כרגיל, ללא תגובות" ענו התלמידים.

היא טעמה את השריית וצעקה: "כן כפי שאני אומרת, הרי זה פקוח נפש בשבילו!"

למחרת שאלוהו התלמידים: "למדנו רבינו, אם זה פקוח נפש, מדוע הרב שתה?"

והרב השיב בפשיטות: "למדנו, נח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ולא ילבין פני חברו ברבים"

(יחי ראובן)

יהי אחר הדברים האלה (מ, א)

וברש"י: לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו הביא להם הקב"ה סרוחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו. ועוד שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם.

הנה מכאן יקבל האדם הבטה והשקפה אחרת לגמרי על החדשות המפליאות המופיעים על העתונים מידי יום ביום, כי כולם מתרחשים ונשמעים במחשבה ובכוונה מאת השי"ת נורא העלילות, והוא היודע נסתרות סיבת פרסום כל דבר בעולם כקטון גדול, כי יתכן ששני שרים גדולים ונכבדים כאלה הקרה לפניהם מכשול ונתפרסם בפי כל אך ורק לתכלית מיוחדת להסיר חרפת נבל מאותו צדיק, והמכשול וכן הפרסום הכל במכוון.

(דעת תורה)

ויאמר לו יוסף זה פתרנו שלשת השרגים שלשת ימים הם: ויען יוסף ויאמר זה פתרנו שלשת הסלים שלשת ימים (מ, יב יח)

כשפתר לשר המשקים כתוב "ויאמר יוסף" ואילו כשפתר לשר האופים כתוב "ויען יוסף".

והנה הגמרא (סוטה לב, ב) אומרת שכשכתוב לשון של ענייה היינו שיש לומר בקול רם כמו "וענית ואמרת". אם כן יש להבין למה אצל שר המשקים אמר שלא בקול רם, ואצל שר האופים אמר בקול רם?

מבאר הגר"ח קנייבסקי (שליט"א) ("זוקק"), עפ"י הגמרא ברכות (נה, א) "ואמר רב חסדא חלמא בישא עציבוניה מסתייה, [- חלום רע, העצבות ממתיקה אותו, דהיינו מה שהאדם מתעצב עליו מבטל את החלום] חלמא טבא חדויה מסתייה [חלום טוב, השמחה מבטלת אותו].

יוסף הרי ודאי רצה שיהיה להם טוב. והנה כשמפרסמים על אדם שהוא הולך לעלות לגדולה, זה כבר גורם לו שמחה גדולה. כמו"כ כשמתפרסם על אדם שהוא להייה, כבר יש לו מזה עצב גדול.

לכן, אצל שר המשקים רצה יוסף שיתקיים, ושלא תהיה שמחה גדולה מדאי שלא יתבטל אז רק "ויאמר יוסף", שלא אמר בקול רם. משא"כ אצל שר האופים, שרצה שיתבטל החלום, "ויען יוסף" אמר זאת בקול רם, כדי שיתעצב ואולי יע"ז יתבטל החלום.

(טעמא דקרא)

בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו: כי אם זכרתני אתך כאשר וגו' (מ, יג, יד) יש להבין בפסוק זה, מהו הלשון של "כמשפט הראשון", הרי כבר אמר והשיבך וכו', כמו"כ מה שאמר "כי אם" וכי רק אם יזכרהו ישוב לתפקידו הראשון? עוד יש להבין וכי יוסף אכן אמר זאת רק בשביל להינצל, ולא סמך ח"ו על הקב"ה?

יחד עם זאת, הסבא היה נוהג לומר, שהכובע צריך להיות על הראש, ולא הראש בתוך הכובע, כלומר: הראש אינו צריך להיות מונח בזה. בסלבודקה תרצו את הקושיה על פי דרכם – יוסף נמכר לעבד, וזנרק ממשפחתו. אדם רגיל במצב כזה מאבד את עשתונותיו. הוא אינו שומע כלום, אינו מריח ואינו יודע כלום, ורק טרוד במה שעומד לקרות איתו, אך יוסף הצדיק שמר על גדלותו. הוא נשאר באותו ישוב הדעת, כאילו הוא נוסע כעת לירושלים... הוא לא איבד את דעתו מן הלחץ – מה יהיה אתי כעת. הוא בטח בה', וידע כי בשבילו נברא העולם והקב"ה נמצא עמו.

במצב כזה, של הרגשת הגדלות גם בזמן הצרות, ודאי שירגיש בריח רע והוא עלול להפריע לו, לפיכך דאג הקב"ה שיריח טוב.

שיטת נובהרדוק – פחיתות המתעניין בריח בעת שבו

ישיבת נובהרדוק חנכה בדיוק לקצה השני – הם עבדו על שבירת המידות. הם הראו כמה קטן האדם, ועד כמה הנאה קטנה של העולם הזה עלולה להוציא מכל שיקול הדעת שלו.

בחור רץ לחפש פחית קולה, ומסוגל בשל כך להפסיד שיעור שלם... אדם רוצה שלבת קצת יותר בנוח, ועבור זאת נוסע לתל אביב לחפש ריפוד לרכב... כמה שעות מבזבזים בשביל ברוז לאמבטיה... בשביל שטויות – יכולים לאבד את הכל.

בנובהרדוק חינכו לשבור את הרצונות. כל מה שאתה רוצה – שתעשה ההפך. מי שאהב להתלבש יפה, חונך בנובהרדוק לקנות לעצמו כובע חדש, לשבת עליו ולרסק אותו, וכך ללבוש אותו...

על פי שיטתם זו תרצו בנובהרדוק – ראו כמה יכול אדם להיות קטן. הוא נמכר לעבד, ומה יכול לעניין אותו בזמן הזה? לא אבא ולא כלום, רק הריח שיש לו בנסיעה... משום כך צריך הקב"ה לדאוג לכך.

הם, כמובן, לא דברו על יוסף הצדיק, אלא על כך שאדם צריך להיות מודע למדות ולכוחות היצר, כלומר: לכוחות הכהים והאפלים שבו, כדי לשבור אותם. הקב"ה ברא אדם עם הכוחות הללו, שוגרמים לו לשכוח את כל מה שיש מסיב בשביל איזו הנאה, ואלמלא ישבור אותן הוא עלול ליפול.

שיטת בריסק – כדי שלא יופרע תלמודו

ישיבת בריסק היתה ישיבה שכולה תורה. הם לא למדו מוסר, אלא כל היום תורה. בבריסק נהגו שחתן בשעת חופתו נותן 'חבורה' מתחת לחופה בסוגיות של קדשים. כשעושים שם ברית מילה, באמצע ההגשה לסנדק לברית מדברים איתו על הרמב"ם...

פעם גאשת את ראש ישיבת בריסק בירושלים בחנות כובעים. הוא הגיע עם בנו לקנות לו כובע ראשון לכבוד הבר מצוה. במקרים אחרים יש בקניה זו התרגשות גדולה, אך אותו ראש ישיבה דיבר עם בנו על הרמב"ם בהלכות ספק טומאת תהום, ואמר לו ששיטת תוספות בנוזד נראית לא כמו הרמב"ם, ורבי חיים אומר ככה... תוך כדי כך הוא מדד את הכובע, החליף למידה אחרת, ושילם...

בבריסק לא מתעסקים בכלום. יש רק משהו אחד שצריך לעשות בעולם – ללמוד.

לשיטתם אמרו, שאילו היה ליוסף ריח רע הוא לא היה יודע מה מקורו, וממילא לא היה יכול ללמוד... כדי שיוסף הצדיק יוכל ללמוד בשעת הנסיעה למצרים ולשנן את התורה שלמד, דאג הקב"ה שיהיה לו ריח טוב.

שיטת טלז – הריח הוא אות בשמים

טלז היתה ישיבה של ענקי המחשבה. בטלז הדלקת נרות חנוכה לא היתה פעולה שטחית של הדלקת אור, אלא מעשה שפועל בעולמות העליונים. בפעולה הזו מאירים את החושך שהוא היצר הרע! הם חוננו לתפוס בכל דבר את המחשבה שעומדת מאחוריו ואת הועמק הטמון בו. לא היו בטלז שיחות מוסר אלא שיעורי מחשבה, להבין את העומק וההבנה שמסתתרים מאחורי הדברים, ולדעת מה אתה עושה ואיך אתה פועל.

בטלז תרץ רבי מרדכי פוגרמנסקי זצ"ל תרוץ מדהים –

שני אנשים דוקים בן אדם בסכין – אחד מהם הוא רוצח שפל, והשני הוא מנתח בבית חולים. מה ההבדל ביניהם? הרוצח סכיני מלוכלך. מעולם לא ראינו שרוצח שדוקר אנשים לוקח אלכוהול ומחטא את הסכין שלו בין דקירה לדקירה... לעומת זאת מנתח בבית חולים, שמטרתו לרפא אדם, מחטא את הסכין היטב, כך שיהיה סטרילי לגמרי ולא יעביר חיידקים.

יוסף לא ידע אם מכירתו מגיעה משום שהקב"ה כועס עליו ביותר על שדיבר לשון הרע על אחיו, וכביכול רוצה לזרוק אותו מעל פניו, או שמדובר בנייתוח שנועד לתקן את מדותיו ולרומם אותו. מהו המבחן? אם מנקים את הסכין או לא, כלומר: איזה ריח יש לו בדרך, אם יש לו ריח רע, סימן שהקב"ה אומר לו 'לך למצרים, איני רוצה לראות אותך', ומגרש אותך כפי שגרש את ישמעאל שונאו על שיצא לתרבות רעה. אך אם יש ריח טוב, מעיד הדבר שיש כאן משהו טוב, תהליך שביא לתיקון ולריפוי.

זה היה האות שנתן לו הקב"ה בריח הבשמים!

שיטת מיר – גילוי השגחת ה'

בישיבת מיר היו עוברים תמיד על אמונה. במיר הצליחו לעבור את השואה בכוח האמונה, בידיעה שיהודי אף פעם אינו לבד, ותמיד הקב"ה נמצא עמו.

רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, ראש ישיבת מיר, נהג לומר: כשילד נכנס לניתוח הוא רואה את כל הרופאים עם מסכות, בגדי מוסרים ממנו, והוא מושכב על

מיטה קרה כשמעילו דולקת מנורה גדולה. הילד מבוהל ביותר, אך הנה הוא מבחין מבעד לחלון באימו שעומדת ומנפנפת לו לשלום. האמא אינה מורידה בפועל משהו מן הכאב, אך הילד רגוע – אם אמא איתו הוא לא לבד הכל בסדר.

על פי זה בארו במיר – הקב"ה מראה ליוסף, שעל אף שהוא נמכר כעת לעבד, ואינו יודע מה יאכל וכיצד יקיים מצוות, ומה בכלל יקרה איתו, מכל מקום ה' איתו. הקב"ה הראה לו: תראה, אני חושב עליך. לערבים אין אף פעם ריח טוב באמתחתם. פתאום הם נושאים בכליהם בשמים. תזכור שאינך לבד, אלא עם הקב"ה. גם כי אלך בגיא צלמות – לא אירע רע כי אתה עמדי.

שיטת החסידיים – בנשמה אי אפשר לגעת

החסידיים מחנכים לפעול עם לב. הם מדריכים לקיים מצוות עם כל הלב, בהתלהבות דקדושה. לחיות עם שמחה, ולא לפעול כמו רובוט.

את קושייתנו באר רבי יצחק מוורקי זצ"ל על פי שיטתם באופן הבא – כל ההנאות שבועולם: אכילה, שתייה, רחיצה ושינה – הן הנאות גשמיות. יש הנאה אחת שהיא רוחנית: הריח, כפי שאמרו חז"ל (סברכות מג ע"ב) איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו? זה הריח. זוהי היסבה להרחת הבשמים במוצאי שבת – כשהנשמה היתרה מסתלקת מן האדם.

בריח הטוב אומר הקב"ה ליוסף: הם יכולים למכור את גופך, לקרוע לך את הבגדים ולזרוק אותך לתוך בור. בגוף הם יכולים לענות אותך, אך בנשמתך הם אינם יכולים לגעת. שם תמיד ישאר ריח טוב. על הנשמה שלך תשמור כעל בבת עינך.

עד כאן דבריו של רבי אליהו ברוך פינקל.

לחטוף כל דבר טוב

כאשר אמרתי את הדברים לפני בחורי הישיבה שלנו, הם שאלו: ומהו התרוץ לפי דרך הישיבה שלנו?

נענית ואמרתי להם:

יש לכם רב שמשנן לכם כל הזמן: תתפסו מה שאפשר לתפוס. אתם יכולים לחטוף ברכה אחת טובה? מצוה אחת קטנה? שתי דקות מהשיעור? תעשו כל מה שאתם יכולים לעשות.

לפי זה נבין מה רמז הקב"ה ליוסף הצדיק. הקב"ה אמר לו: נכון, הכל שחור, אבל משהו טוב אתה יכול לחטוף. יש לך ריח טוב במקום ריח רע – קח ותהנה לפחות מזה. אל תאמר: אם הכל רע לי, כבר לא שווה כלום. יהודי צריך להעריך אפילו דבר קטן כמו ריח טוב בדרך למצרים!

(רבי גואל אלקריף – דורש טוב)

וישאל את סריסי פרעה אשר אתו במשמר בית אדניו, וגו' מדוע פניכם רעים היום" (מ, ז)

כשלומדנים אנו פסוק זה, צריך להבחין ולהתעורר בנקודה חשובה מאוד, והוא, שחובת האדם להיות מטיב פנים לחבירו בכל מצב, וכדאמרו "לעולם יקדים אדם שלום לכל אדם ואפי' לגוי שבשוק".

"לעולם" מהו? כי אצל האדם יש לפעמים מצבים קשים, שרוחו שבורה בקרבו מפני הצרות שיש לו, וכשחבירו נפגש בו ומברכו בו "בוקר טוב" לבבי, משיב לו בפנים קודרניות... וכ"ש אם כמה ערביים שבשוק יפנו אליו לברכו, שלא יביט לעברם כלל, וק"ו בן בנו של ק"ו לראות גוי במצוקה ולגשת אליו ולשאלו "מה אירע?" "מה אפשר לעזור?" דברים כאלו לא עולים על דעתנו בזמני צער ויגון.

והנה, יוסף במצרים מכור לעבד, נתפס על מעשה שלא היה ולא נברא, והוכנס לבית הסוהר, וכבר עשר שנים יושב שם ללא עוול בכפו, ואינו רואה פתח הצלה משום מקום, ובוודאי שמצב כזה היה לכאן צריך להעכיר את רוחו, לפי מושגינו, ובוקר אחד, רואה יוסף שני הערביים שאתו בבית הסוהר ומבחין כי פניהם רעים היום הרי בהכרח שהבין וראה כל אותם הימים יום יום וראה את שלומם, שלכן הבחין שהיום אירע משהו, וכבר הוא מקדים לשאלם "מדוע פניכם רעים היום", ולא שהם באים להתייעץ עמו, ואינו ממתין יום או יומיים לראות מה מצבם אלא תיכף הוא שואל אותם למצבם.

ושינוי בברייתא (מסכת כלה רבתי) ר' יהודה אומר דרכן של ת"ח, עניו, ושפל רוח, רזיו, וממולח. ומפרשינו התם, דכתיב "ממולח טהור קודש", שצריך תלמיד חכם להיות ערב לכל אדם, ולא יהיה כקדירה שאין בה מלח!

כלומר: כי כמו כשחסר מלח בתבשיל הרי כל התבשיל אין בה טעם טוב... כך גם ת"ח שהוא מלא בעניות שפילות רוח, וכל שלל המעלות שמנו שם חכמים, אבל אם אינו "ממולח" אין בו טעם... שאם שוקע הוא בתלמודו או רץ לעשיית מצוות ואפי' גמ"ח, ובדרכו פוגשו אדם ואומר לו שלום בפנים מסבירות, והלה לרוב טרדתו עונה לו בוקר טוב חמוץ... הרי אין בו טעם טוב, וא"א לקרא לו "טהור קודש" ואימתי נהיה מושלם עם טעם וריח, כשיודע להסביר פנים כראוי בכל מצב, ולכל אדם, בעריבות ובשמחה, ושלא יהיו פניו החמוצות בכור ברשות הרבים... ובכך הרי הוא ממולח טהור וקודש!

סיפר לי אדם אחד, שבבחרותו תר אחרי ישיבה ללמוד בה ונסע לסלבודקה להכיר את המקום, וכשהגיע, אמר בדיוק הסבא ז"ל שיחה לתלמידיו, ושמע אז רעיון עמוק ונחרתו הדברים בליבו, וכך אמר הסבא, נתאר לעצמינו שרואים אנו אדם שעומד בפתח בית הכנסת עם כד חלב בידו האחת וכוס בידו האחרת, ומוזג ומשקה לכל נכנס, כוס מליאה חלב... הלא היינו מתפעלים מאותו איש עד למאוד.

גם עם יעקב אבינו ע"ה היה כך. "ביקש יעקב לישב בשלוה" ולא עלה בידו. חיינו המשיכו להתפתל בשבילי הצער והייסורים, והוא בטח באלוקי השמים והארץ, וכידוע, צרות אלו בנו את העתיד, עתיד האומה – את כל שבטי קה. מנגן רבי יעקב בקול בוכים מלא בטחון ואמונה – רבותי, גם בימינו צריך לדעת. האניה לא טובעת. ההיפך הוא הנכון – בונים אניה! רק שבדרך כלל אנחנו לא יודעים לקרא את החדשות...

(להגיד)

מן הראוי להסמיך לכאן מה שמביא בספר ציוני תורה בשם אחד מהצדיקים, שביאר, שספר השל"ה הק' עה"ת מחוברים ג' הפרשיות וישב, מקץ, ויגש, לפרשה אחת שלימה, ומה הטעם? וביאר, עפ"י המסופר על הרה"ק בעל ה"שנח משה" זי"ע, שנוהג היה שלא ללמוד מסכת בבא בתרא אלא אם כן יהיה לו זמן ללמוד מדף כ"ג עד קס"ה ברציפות! ומדוע? מפני שבדף כ"ג מסופר שהוציאו את רבי ירמיה מבית המדרש, ובדף קס"ג מסופר שהחזירו אותו. ולא רצה להפסיק כשרבי ירמיה בחוץ... כן הדבר גם כאן, בפרשת וישב התחיל מכירת יוסף ובפרשת ויגש כבר התוודע אל אחיו, ולא רצה השל"ה הק' להפסיק באמצע.

ויהי כדברה אל יוסף יום ולא שמע אליה (ט, י)

... רשע אומרים לו" מפני מה לא עסקת בתורה? אם אמר נאה הייתי וטרוד ביצרי, אומרים לו: כלום נאה היית מיוסף, אמרו עליו על יוסף הצדיק, בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים... ולא רצה לשמוע אליה, נמצא וכו' יוסף מחייב את הרשעים" (יומא לה, ב)

לכאורה, שואל רבי איצ'לה בלור, תשובת הרשע אינה מובנת כלל. שואלים אותו מדוע לא עסק בתורה, ומה הוא עונה? איך אלמד תורה, הלא "טרוד הייתי ביצרי" – הייתי עסוק בשטויות... נתאר לעצמנו שמשגיח ניגש לבחור בישיבה ושואל אותו: "היכן היית אתמול, מדוע לא באת ללמוד?" והוא יענה: "כבוד הרב, כי"צ רציתי ללמוד, אבל הייתי עסוק".

- "במה היית עסוק?"

- "ישבתי עם חבורת פרחים על הברזלים ולא יכלתי לעזוב באמצע..."

וכי תירץ הגיוני הוא זה? הלא ההתנשאות שבדבריו כבר גדועה יותר מעצם הטענה!

כדי לשבר את האוזן כמה לכאורה מגוחכת טענה זו, נזכיר מעשה שמספר ה'בן איש חי', על אדם שהגיע אל רב העיירה בערב יום הכיפור ואמר: "באתי לבקש דרך תשובה על מעשה עבירה שעשיתי".

- "מה עשית, איזו עבירה?"

- "כבוד הרב, לא נטלתי מים אחרונים".

נו, טוב, זה באמת לא בסדר, אך עדיין ביטול נטילת מים אחרונים אינו כה חמור..."

- כבוד הרב, לא נטלתי מים אחרונים מפני שגם לא נטלתי מים ראשונים לפני הסעודה".

- "אכלת בלי נטילת ידיים!?"

- "כן".

- "מדוע?"

- "כבוד הרב, אם אני אוכל מאכלי טריפה, היעלה על הדעת שאטול ידיים לפני הסעודה?"

- "אכלת נבילות וטריפות! מדוע? הרי ישנן כל כך הרבה מסעדות כשירות, ומדוע הוצרכת לאכול מאכלי טריפה?"

- כי כל החנויות היו סגורות, זה היה בשבת..."

ואדם זה בא לבקש תשובה על מים אחרונים...

וכן, שואל רבי איצ'לה, כיצד זה שעל התביעה מדוע לא עסק בתורה, אומר הרשע: "טרוד הייתי ביצרי" – עברתי עבירות ולא היה לי זמן ללמוד גמרא. איזה מן תרוץ הוא זה?

התשובה היא, שאכן כך הוא: עד כמה שמעשי העבירות גרועים הם, עוון ביטול תורה עולה עליהם בחומרתו! "טרוד הייתי ביצרי" פחות חמור מביטול תורה. לכן, אדם מעדיף שיענישוהו על העבירות שעבר מחמת יצרו, רק שלא יענישוהו של עוון ביטול תורה שהוא החמור מכל!

מנהג האשכנזים שבכל עניין שיש צורך להזכיר שמו של אדם, מזכירים אותו עם שם אביו, כגון כשקוראים יהודי לתורה אומרים: "יעמוד יוסף בן יעקב" וכן על הקבר כותבים: פה נטמן ראובן בן יעקב" וכו'. המקום היחיד שמזכירים את שם האמא הוא בתפילה על החולה.

מדוע?

באר ה'בן איש חי': משום שלאביו יש גם עוון ביטול תורה, משא"כ הנשים שאינן חייבות בלימוד תורה ואין להן עוון זה. לכן כשבאים להתפלל על חולה, מזכירים את שם אימו, כי הזכרת שם האב עלולה לפעמים אף להזיק יותר כי יש בידו ביטול תורה

(ומתוק האור)

התשובה האמיתית לטענת ה"אילו"

היוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פריעה שר הטבחים (לט, א) היצר הרע עובד הרבה עם כוח הדמיון. אחד מן הדמיונות שבהם הוא משתמש הוא ה"אילו". אצל בחורים מדובר ב"אילו הייתי לומד בישיבה אחרת".

ואם כך, סיים הסבא, הרי תוכחה מוסרית לכל אדם, שיכול בקלות להעפיל לדרגה גבוהה יותר, בפחות מאמץ! שאילו בכניסתו וביציאתו מביהמ"ד יאמר וישיב לכל אדם בלבביות, בחיוך עד שהלה ישיב כמו"כ חזרה כשחיוך על שפתיו, הלא הוא גדול מאותו זה שמשקה חלב, ומפורש אמרו חז"ל (כתובות קיא) גדול המלבין שיניים לחבירו יותר ממשקה חלב!!! כנראה אפוא, שמלאכה זו להשקות חלב כל בוקר עם כל המאמץ וההוצאות הכרוכות בה קלה יותר מלחייך לחבר!... נביא אם כן מעשה נוסף המלמדינו דעת, ומידות דרך ארץ ומוסר, אולי ישמעו באזנו ויפתח ליבנו.

ר' ראובן מלצקי שוחח פעם על גדולי הדור הקודם, ונתגלגלה השיחה למעשה נפלא ומוסרי על ר' לייב חסיד מקעלם, וכך סיפר:

בהיותי אברך צעיר לימים, חשקה נפשי להכיר את גדולי וצדיקי הדור, וללמוד מדרכיהם, ושמעתי על ר' לייב חסיד, שהיה מפורסם לצדיק וחסיד בעיירת קעלם, שמתו פעמי אל העיירה, חיזרתי על מקום מגוריו ודפקתי בדלתו, בעודי דופק, שומע אני מיד שמעבר לדלת "רץ" מאן דהו, וכשנפתחה הדלת ראיתי שהיה זה ר' לייב חסיד בעצמו, שכיון ששמע דפיקות רץ תיכף לפתוח. ובעודי משתהה על הדבר, כבר הושטה לי ידו בשלום עליכם נלבב עד למאוד ובמתניקות שלא תתואר בעט סופר, ותיכף אחז בי בשתי ידיו והכניסני לביתו פנימה, והניח ידו האחת על שכמי, משל היינו ידידי נעורים, והחל מתהלך עימי כך אנה ואנה בחדרו והשאלות זרמו מאליהם, מה נשמע, מה עושים אתם, איך אתם מרגישים ומה שלום הילדים ואיך הפריסה וכו', כך שוחח ושוחח כשחיוך נסוך על פניו וידו על שכמי במשך עשרים רגעים!

וכאן פנה ושאל, נו... כעת תאמר לי בבקשה מי אתם? כלומר שלא ידע ולא הכיר מי אני כלל, מסביר ר' ראובן, אלא מאי למדתי, שהיו מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות, "כל אדם" באשר הוא, ובסבר פנים היפות ביותר! דרכן של תלמידי חכמים... פלאי פלאות!

ולכשנתבונן בכל מה שאירע ליוסף למן היותו בבית אביו עד בואו אל מלכות מצרים, נראה שהכל שרשרת ניסים אחת גדולה, מעשה גורר מעשה כל פרט אחוז במשנהו, יעקב עשה כתונת פסים האחים שנאוהו, מכוהו למצרים, ומעשה דפוטיפר ענין החלומות וכו'.

ואולם מעשה זה של שאילת שלומם של אותם שני המצריים, יוסף עשה בעצמו זאת בעצמו ומזוהר ליבו, כמבואר לעיל באריכות והרי אם לא היה ניגש לשאול בשלומם, או שלא היה מבחין כל הימים במצבי הרוח של השנים הרי שלא היה נעשה למלך מצרים, ונמצא ששאילת שלום אחת הביאה וגלגלה את יוסף מן הבור עד "ויוסף הוא השליט" ומכאן מה כוחה של שאילת שלום ולהיפך חומר מניעת מעלה זו עד היכן מרחיקה לכת.

העיתון הפופר - רבי יעקב גלינסקי

אימי ע"ה הייתה מנוייה על עיתון של אגודת ישראל בפולין, שקראו לו "טאג בלאט", העיתון גמא מרחקים עד שהגיע אל בתינו בעיירה בשעות אחר הצהריים. הוא היה מוקד משיכה לנשים רבות בסביבת מגורינו, כדלהלן. חרוט בזכרוני מימי ילדותי פרט מעניין שהתרחש סביב העיתון.

באזורינו התגוררו נשים שלא ידעו לקרוא בשפת המדינה הכתובה, הן ידעו לקרוא לשון הקודש, ולדבר פולנית, אבל לא ידעו לקרא ולכתוב בפולנית. וכיוון שהם – כמו כולם- רעבים היו לחדשות מהעולם, הרי שלפנות ערב, היו אותם נשים מפנות לעמן קצת זמן ונכנסות לבתינו לשעה קלה, אימי הייתה קוראת להם את ה'חדשות' הכל טוב ויפה.

ויהי ערב.

אחת השכונות, אשה מבוגרת, הקדימה לבוא. היא נכנסה לבית בשעה שאמא עדיין הייתה עסוקה בקילוף תפוחי אדמה במטבח. כאשר ראתה שהעיתון כבר מונח בפתח הבית, הגביהה אותו והסתכלה על כתבה בעמוד הראשון, בנושא בניית אניה חדשה (האנגלים בנו אז אניה חדשה) לפתע, נזעקה הישישה בקול גדול, האשה שלא ידעה לקרוא רצה פנימה עם העיתון וצעקה:

- "דבורקי (לאמי קראו דבורה) מה קורה לך, ספינה טובעת בים ואת עומדת ומקלפת תפוחי אדמה במטבח!..."

אמא שעדיין לא עלעלה בעיתון, מיהרה לקראתה, יצאה מהמטבח עם הסינר. נטלה את העיתון והביטה בו. מיד הבחינה בטעותה של הישישה:

כיון שלא ידעה לקרוא, היא אחזה את העיתון הפוך – וראתה ספינה הפוכה... אמי סנטה בה בידידות: מה איתך? כך קוראים עיתון?! הלא כתוב כאן שבונים אניה! את לא יודעת לאחוז עיתון. תביני באנגליה בנו אניית פאר חדשה".

כילד, המילים האלו נחרטו במוחי, עם מוסר השכל שבהן:

האדם קורא את המציאות בצורה הפוכה, הוא לא יודע לקרוא, חושב שהספינה טובעת, בו בזמן שההיפך הוא הנכון – בונים אניה חדשה...

אין לנו השגה באבות הקדושים, אך מה שאנו כן יכולים ללמוד מפרשתינו, שהם, ידעו לקרוא ואנו לא...

יוסף הצדיק ע"ה הסתובב במקומות קשים ורעים, מי בכלל יכול להעלות על הדעת את הסבל שלו עשרות שנים. הוא החזיק מעמד למה כי "ה' עמו". יוסף ידע שה' מנהל אותו ויכל מה דעביד רחמנא לטב עביד" – לא אני מנהל את העולם. ולבסוף? התגלה כי הצרות רק הועילו לו להרויח כפל כפליים.

אילו היו לי יותר כשרונות'. אילו היה לי חברותא אחרת' או 'אילו הייתי גדל בבית אחר', 'אילו הבנים היו יותר מוצלחים ורגועים'... איש איש ונסיבותיו וה'אילו' שלו.

הנסיגון של יוסף הצדיק הוא מורה דרך להתמודדות עם היצר הרע של 'אילו'. הוא מדריך אותנו כיצד לחשוף שהכל דמיון אחד גדול ולפוגג את כח היצר. ליוסף הצדיק היה את ה'אילו' הגדול ביותר בהיסטוריה:

יוסף נפל בבת אחת מאגרא רמה לבירא עמיקתא – עד גיל שבע עשרה הוא היה מרופד בתנאים הטובים ביותר שהיו בתבל. הוא גדל בחממה רוחנית שאין כמותה. הוא מצד עצמו היה נשמה גבוהה – זיו איקונין שלו דומה ליעקב, אביו היה יעקב אבינו, אמו – רחל אמנו. יעקב אבינו היה עם הרב'ה שלו וגם החברותא, והעביר לו את כל מה שהוא למד משם ועבר. אין מצב מושלם יותר מן המצב הזה. לא מדובר כאן רק בישיבה טובה וחברותא טובה אלא משהו שהוא הרבה מעבר לכך ואין לנו מושג בו. יוסף צועד במסלול של גדילה, ובדרך הטבע הוא עומד לצמוח לתנא אלוקי.

והנה בגיל שבע עשרה, בבת אחת – טאראח. נפילה עצומה אל התנאים הקשים ביותר שיכולים להיות בתבל. לא מדובר שמצא את עצמו לפתע בישיבה סוג ג' עם בעיות של חברותות וחברים, אלא שהגיע למקום שאין בו לא ישיבה ולא בית כנס, לא טלית ולא תפילין, לא חומש, לא משנה ולא גמרא. הוא מגיע למצרים, הנקראת 'ערות הארץ', מוקד הטומאה, מקום שיש בו עבודה זרה, גילוי עריות וכשפים.

הוא עצמו נמצא בבית פוטיפר וסובל נסיונות נוראים מאשת פוטיפר. במשך תקופה ארוכה הוא נאלץ להתמודד עם פתויים איומים מהבוקר עד הלילה. לאחר מכן הוא נכלא למשך עשר שנים בבית סוהר, בתוך בור אפל. אין מדובר כאן בתנאים שזוכים להם בימינו אסירים פלשתינאים. בתהלים (קה, יח) מתוארים התנאים הקשים שהיו לו: 'עיני כבבל רגלו ברזל באה נפשו'.

באותם ימים לא היה טלפון או פקס. שום תקשורת עם בית אבא לא היתה לו. יתרה מזאת, מצרים היתה מקום שבדרך הטבע לעולם לא יוצאים ממנו, ויוסף לא ידע אם קיים סיכוי כלשהו שאי פעם יראה את אביו ואחיו.

היצר הרע מפתה אותו: אתה בחור מוכשר, יפה תואר, תפתח חיים חדשים, תבנה קריירה! אך למרות הכל ממשיך יוסף לעמוד בצדקותו!

ואז בא היצר הרע ומתחיל לטעון את טענות ה'אילו' – אילו הייתי נשאר בבית של יעקב, איזה שטייגען היה לי... הייתי מלאך אלוקים... מה רוצים ממני כעת? למה כבר אפשר להגיע בתנאים כל כך קשים??

גם אם יוסף עצמו לא חשב על כך, אכחשו היינו חושבים כך במצב כזה.

מהי האמת שמהווה תשובה לטענת ה'אילו' שטען היצר הרע ליוסף? בפרשת פנחס מפורטים כל יחסיהם של ישראל: "חונן משפחת החנוכי לפלוא משפחת הפלאי" (במדבר כו, ה), בכל משפחה יש תוספת של יו"ד בראש וה"א בסוף. רש"י הקדוש נותן טעם בדבר: "לפי שהיו האומות מבזין אותם ואומרים: מה אלו מתיחסין על שבטיהם, סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם, אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם, לפיכך הטיל הקדוש ברוך הוא שמו עליהם, ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה, לומר: מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם".

מצרים מכונה 'ערות הארץ'. כאשר הגיעה לשם שרה, מיד לקחו אותה למלך, ואברהם ידע לצפות זאת, משום שהנהול במצרים היה שאם אשת איש מוצאת חן בעיני המלך – הורגים את בעלה. שם היו בני ישראל! נתונים בטומאה הגדולה ביותר שקיימת בעולם.

אם לא די בכך, הם היו עבדים של המצרים. מי שקצת מבין את משמעות המושג 'עבדים' שכיום אינו מצוי, יודע כי בעבד יכול האדון לעשות כל מה שהוא רוצה בלי לתת דין וחשבון לאף אחד. הוא יכול להטביע אותו, לחנוק אותו ולעשות לו כל מה שעולה על דעתו. כך בכל העולם, ובמצרים – על אחת כמה וכמה, עבדים במצרים נחשבו לאבק אדם.

לפיכך, אך טבעי היה שאומות העולם ביזו את ישראל ואמרו להם: אתם מתיחסים למשפחות ולשבטים... הרי אם בגופכם שלטו המצרים – בנשותיכם על אחת כמה וכמה.

אך התורה מעידה שבני ישראל היו כולם מיוחסים, וכולם כשרים – שבטי ק-ה עדות לישראל. המצרים לא פגעו בשום בת ישראל לרעה ולא טימאו אותה, מלבד אחת שפרסמה כתוב – שלומית בת דברי. כולם אהובים, כולם ברורים. לעניות דעתי, זהו נס שמבחינה מסוימת הינו הרבה יותר גדול מקריעת ים סוף, שכן קריעת ים סוף היה נס של לילה אחד, והנס הזה חל יום יום, לילה לילה, כפול שש מאות אלף איש! נסו להכפיל את זה בשלוש מאות ששים וחמישה ימים בשנה, ואת התוצאה במאתיים ועשר שנות שיעבוד... בכל הזמן הזה – אחת הייתה ופרסמה הכתוב!

איך ארע הנס הגדול הזה?

זמן רב לפני בוא בני ישראל למצרים שלח הקב"ה לשם את יוסף הצדיק. יוסף עמד מול פתויים נוראים של אשת פוטיפר. הנסיגון היה עד לב השמים, וכשהו אעמד בזה הוא הכניס כוח של קדושה לכל עם ישראל.

זהו שאמר יוסף: "כי למחיה שלחני אלקים לפניכם" – למחיה רוחנית. הוא העניק להם כח לעמוד בנסיון.

ה"שפת אמת" העיר הערה נפלאה על הפסוקים.

נאמר: "ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים... ויהי בבית אדניו המצרי (לט, א-ב). מה בא הכתוב להדגיש במילים "ויהי בבית אדניו המצרי" לאחר שכבר אמר התורה שהיה שם?

תמיהה זו חוזרת ונשנית גם כשהגיע יוסף לבית האסורים. הכתוב אומר "ויתנהו אל בית הסהר", ומיד חוזר ואומר "ויהי שם בבית הסהר" (שם, כ), ושוב אנו תמהים – מדוע? הרי כבר אמרנו שהוא הגיע לשם!

אלא, שאדם אחר היה שוגה בחלומות של 'אילו' – אילו לא היו אחי מורידים אותי לכאן... אילו יכולתי לחזור אל אבי יעקב... אך יוסף לא נתן לעצמו לעשות זאת. הוא אמר: בלי חלומות וכלי דמיונות. העבודה שלי כעת היא: 'ויהי שם!' הקב"ה שם אותי בבית פוטיפר, למרות הנסיון שיש בו, כי פה העליה שלי, כאן ה'שטייגען' שלי. לאחר מכן הוא הוביל אותי לבור האסורים, וזה תפקידי.

יש אנשים שאוהבים להזכר: פעם היו לי תנאים טובים... פעם יכולתי לגדול... יש כאלו שמדמיינים את העתיד – בישיבה קטנה אתחיל ללמוד... כעת אני בשידוכים, אחרי החתונה אתפוס את עצמי... יוסף מלמד אותנו: "ויהי שם" – למקד את המאמצים בתפקיד שנתן לנו הקב"ה כעת!

קורה לפעמים אצל אברך שהאשה חולה ואינה מתפקדת רח"ל או שהילדים חולים, והוא נאלץ לבלות לילות שלמים בבית חולים. במצב כזה אפשר להכנס לתסכול – מה עם השטייגען?

עלינו לדעת שיש שטייגען של סטנדר ויש שטייגען שעושים בבית חולים. כל תפקיד שנתן לנו הקב"ה הוא הזדמנות לעליה רוחנית. אדם יכול לעבוד בכל מצב. השטייגען של יוסף התחיל אצל יעקב אבינו, אך לאחר מכן השטייגען שלו היה לעמוד בנסיונות של בית פוטיפר ושל בית סוהר עם אמונה וביטחון, כששם שמים שגור על פיו. לכל שלב יש את הנסיונות שלו.

פעם אמר לי אברך: התנהלות בבית דורשת הרבה סבלנות כלפי האשה והילדים, ואני מרגיש שאני לא תמיד עומד בנסיון הזה.

אמרתי לו: יש לך טעות יסודית בכל הגישה. אתה התרגלת לחשוב, שאדם יורד לעולם לעשות שטייגען – עם הגמרא והסטנדר והחברותא, והאשה והילדים הם הנסיונות של החיים. אך האמת היא, שהאשה והילדים הם השטייגען של החיים. זו העליה הרוחנית של האדם! כל מצב עם הקשיים שלו מזמן לאדם תפקיד שהקב"ה רוצה ממנו. לפעמים תפקידו הוא להרגיע את הילד או את האשה.

זהו הלימוד הגדול מיוסף הצדיק: דוקא שם, בחושך, היה לו תפקיד לבנות את כלל ישראל.

לכל אחד בעולם יש תפקיד – שאף אחד אחר אינו יכול לעשות! לפיכך נברא האדם יחיד. גם בחור שנדמה לו שיש לו את המידות הקשות ביותר בעולם ותאוות רעות, וגם בכשרון הוא מוגבל – יש לו תפקיד מסויים שאותו לא יכול לעשות לא החפץ חיים ולא רבי חיים עוזר, ולא רבי אהרן לייב, וגם לא משה ואהרן. אחרת הוא היה מיותר פה ולא היה נברא. ההתמודדות הללו הן קידוש השם שהוא, ורק הוא, יכול להביא.

(רבי אליהו דיסקין – דורש טוב)

"עצת ה' היא תקום"

יוסף סיפר לאחיו על חלומותיו. התקוממו: "המלך תמלך עלינו [בהסכמתנו], אם משול תמשל בנו" [בעל כרחנו] (בראשית לו, ח). ומכרוהו לעבד, באמרם "ונראה מה יהיו חלמתיו" (שם, כ). ומה, בסופו של דבר? לא זו בלבד שלא מנעו קיומם, אלא שעל ידי המכירה נסתבכה המלוכה! "ואתם חשבתם עלי רעה, אלקים חשבה לטובה!" (בראשית כ).

פרעה שמע מאצטגניניו שעתיד להולד מושיען של ישראל וילקה במים [במי מריבה], ואמר: "הבה נתחכמה לו", למושיען של ישראל. גזר "כל הבן הילוד היאורה תשליכהו". ולבסוף, על ידי גזרה זו עצמה, גדל בארמונו את משה רבינו, ושם למד טכסיסי מלכות (ראב"ע שמות ב, ג)!

והספור הידוע בגמרא (שבת קט ע"א) ביוסף מוקיר שבת, שהחוזים בכוכבים הודיעו ולשכנו הנכרי עתיר הנכסים שיוסף ינחל כל רכושו. מה עשה, מכר כל אשר לו, את האחוזות והנחלאות, הבתים והטירות, התבואה והסחורות, והמיר הכל במרגלית יקרה. כדי שלא לאבדה, טמנה בכובעו. כשעבר על הגשר באה רוח והעיפה כובעו לנהר, בא דג ואכלו. עלה הדג ברשת בערב שבת לנפות ערב. אמרו: "מי יקנה בכזו שעה", והשיבו: "יוסף מוקיר שבת!" קנאו ומצא את המרגלית. מכרה בשלש עשרה עליות מלאות דינרי זהב. אמר לו אותו סבא [אליהו הנביא (תוספות חולין ו ע"ב)]: מי שמלוה לשבת, השבת פורעת לו!

הנה, אילו לא היה אותו נכרי מוכר כל נכסיו ומשקיע תמורתם במרגלית, איך היה יוסף זוכה בכל הנכסים הפזורים? נמצא, שכאשר בקש להפיר את הגזרה פעל למעשה בשליחות עליון!
ובענין זה -

ירד בספינה, והתרגשה סערה. המלחים קראו איש לאלוהיו, ולשוא. יונה התגלה בירכתי הספינה וסיפר סיפורו, וחידו חרדה גדולה. הורידוהו לים, ושקט מיד. העלוהו, והסערה התחדשה. הורידוהו שוב, ובלעו הדג. "וייראו האנשים יראה גדולה את ה', ויזבחו זבח לה', וידרו נדרים" (יונה א, טז). התפלל יונה ממעי הדגה, והקיא את ליבשה. שב ונצטווה, והלך. קרא קריאתו, "ויאמינו אנשי נינוה באלקים". כתב הרד"ק: "כי אנשי האניה היו בעיר והעידו עליו כי הטילוהו אל הים וכל ענינו כאשר היה, לפיכך האמינו בנבואתו ושוב בתשובה שלמה" -

הרי לנו שכאשר האדם מנסה להתחכם על רצון הקדוש ברוך הוא, "וישב בשמים ישחק, ה' ילעג למו" ואדרבה, על ידו יסובב את עצתו ביתר שאת ועוז!
(הגדת)

"נכאת וצרי ולט"

יום אחד פגש בי ר' יצחק וידר, יהודי בני ברק, חסיד בורשא. סיפר לי סיפור אודות דין תורה מעניין שבא לפני הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל מברודי. (היה זה לפני הגאון המהרש"ם מברעזאן, ומופיע בשו"ת מהרש"ם) ומעשה שהיה, כך היה.

פרנס הקהילה זומן ללשכת המושל. זימון כזה לא בישר טובות. עלה, וחששו התאמת. המושל הודיעו שגדוד צבא עומד לערוך אימונים במחוז, ויהודי העיירה נדרשים לארח את החיילים, חייל ושנים במשפחה. חשכו עיניו: לארח בריון גוי בבית, על הליכותיו ושפתו ההמונית וגדופיו הנוראים. להאביסו, ולהשביע רצונו, שאם לא כן מי יודע כיצד יביע מורת רוחו. ובבית נערות צנועות. בקצרה, בשורת איוב. אבל גזרת המלכות היא. כינס את יהודי העיירה והודיעם.

הידיעה הממה, אבל היו ביניהם חסידים שהתעשתו מיד: "נפנה אל הרבי, ויעתיר להעביר רוע הגזרה!" היו שם 'מתנגדים' שהתייחסו בספקנות, אך מובן שלא התנגדו.

הגיעה המשלחת אל הרבי, שנענה: "כמה שווה עבורכם להעביר רוע הגזרה?" אמרו: "כל מחיר, רבי!" מלבד הפגעים הרוחניים, הרי 'הארוח' יעלה הון עתק! אמר הרב: "אני אוסף עתה כספים למצוה רבה של פדיון שבויים. אם תתנו לי אלף קרונות - אלף כתרם, המטבע האוסטרית - תושעו!"

אורו עיניהם. אם יחלקו סכום זה בין המשפחות, יצאו מורוחים. שבו לעיירתם ובשרו על הישועה. החסידים שמחו, וה'מתנגדים' פקפקו.

בטחו החסידים בכוחו של רבם, והציעו עסקה: יתנו הכל את חלקם, ואם הרבי לא יפעל לבטול הגזרה יחזירו להם החסידים את כספם!

היתה זו הצעה שאין לסרב לה. שבה המשלחת אל הרבי וצורו הכסף בידה. שמח והבטיח שבזכות המצוה "שאיין לך מצוה גדולה כמוה" ומצוות אין ספור כלולות בה (רמב"ם הלכות מתנות עניים פ"ח ה"י) לא יהיו הם שבויים בכף אורחיהם.

כעבור ימים מספר נקרא פרנס הקהילה אל המושל. הודיעו שהגיע מכתב המבטל את התכנית הקודמת. האימונים לא יתקיימו במחוז זה, וגזרת הארוח בטלה. לחסידים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. אחת היא, אם פעל זאת רב או זכות המצוה פעלה.

ה'מתנגדים' לא ויתרו. עלו אל המושל, ובקשו לראות את המכתב שהגיע מעיר המלוכה. עיינו בו ומצאו, שנכתב לפני שבועיים ימים והתמהמה בשיגורו וכדרכי הדואר. הווה אומר, שהגזרה בטלה עוד לפני שהיו אצל הרבי. הווה אומר, שלא הרבי פעל את הישועה.

תבעו שהחסידים יעמדו בדיבורם וישיבו להם את כספם.

החסידים טענו שהרבי צפה הכל ברוח קדשו, וביטל את הגזרה בשרשה עוד לפני בואם. ה'מתנגדים, בטלו ולעגו, והעיירה היתה כמקחה. החליטו להגיש תעצומותיהם לפני הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל. אבל לפני כן, הצהירו נציגי ה'מתנגדים': "רבי, אין רצוננו בפשרה אלא בדין תורה, ונבקש לדעת 'מהיכן דנתנו', מה מקור הפסק!"

שמע את טענות הצדדים, ואמר: "דינו לבקר משפט (ירמיה כא, יב), שובו מחר".

הזכיר ה'מתנגדים': "אך ורק דין תורה!"

מוסכם.

למחרת התיצבו, והרב פתח: "התנ"ך, הוא מקור מספק?"

בלי ספק.

"ובכן, הבה נלמד פרשה בנביא (שמואל ב, ו). דוד המלך ביקש להעלות את ארון הברית מקרית יערים לירושלים. נהג בו עוזא שלא בכבוד הראוי, וה' המיתו. כיון שכך, פחד דוד מקדושת הארון, מי יוכל להזוהר בו, והביאו לבית עובד אדום הגיתי שהיה לוי, וראוי לשרת לפני הארון. ראה דוד שבית עובד אדום הגיתי התברך בעבור ארון האלקים, והעלהו לירושלים. עד כאן, דברי כתוב.

ואמרו בגמרא (ברכות סג ע"ב): מה היא ברכה שברו? זו חמות [הינו אשת עובד אדום] ושמונה כלותיה [הנשואות לשמונה בניה] שילדו ששה ששה בכרס אחד. שנאמר (דברי הימים א, כו) "ולעבד אדם בנים שמונה כי ברכו אלקים, ששים ושנים לעבד אדם". כלומר, היא וכלותיה ילדו ששה בכרס אחד הרי חמשים וארבע, ועם שמונה הבנים מנו ששים ושנים.

אשאל שאלה: אילו היה יהודי גדול, צדיק ובעל רוח הקודש, ה"חפץ חיים" למשל, מגיע לעיר זרה במדינה זרה, עיר של פריצות והוללות. פריז, למשל. למרות ששמעתי שפריז מלאה ביראת שמים. כי יהודים רבים הגיעו אליה, והשאר שם את היראת שמים שלהם. אבל זה רק משל. והיה הולך בשדות שאנס אליזה ומכריז: "בעוד ארבעים יום פריז נהפכת". האם היה סיכוי שמישהו ישים אליו לב? שיקבל איזו פינה בעתון?

יונה הנביא נשלח להחזיר את נינוה בתשובה, כי הקדוש ברוך הוא חס על מעשה ידיו. פחד יונה שאכן יחזור, ותשובתם תעורר קטרוג על ישראל. לכן החליט לערוק ולברוח. ניח שהיה הולך, וקורא את קריאתו, איזה הד היה לה? היו מושכים בכתפיהם וממשיכים במעשיהם. ככלות ארבעים הימים היו נבלעים באדמה, אות לבני מרי. והי המתברר למפרע שחשש שוא חשש, ולא התעורר כל קטרוג על העם. אדרבה, יכול היה להשתמש בענשם כאזהרה לישראל, ככתוב: "הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חצותם מבלי עובר, אמרתי: אך תיראי אותי, תקחי מוסר" (צפניה ג, ו).

ובענין זה -

מסופר, שסוחר יהודי המתגורר בסין החליט ליבא בעצמו סחורות מאירופה. הפליג ויצר קשרים עם יצרנים וספקים, ולפני שובו נסע לראדין לקבל ברכת ה"חפץ חיים". הציג עצמו: מסין הגיע.

סין, בקצה העולם.

"מה נשמע בסין", התעניין ה"חפץ חיים".

נאנח: "הענינים יגעים. היהודים מפוזרים. אין חינוך יהודי, אין שחיטה כשרה, יש נסיונות קשים בשמירת השבת, השם ירחם".

ה"חפץ חיים" לא התפעל. ענה: "צרתכם צרת רבים בדורנו, בקהילות רבות, מאוסטרליה ודרום אפריקה ועד לדרום אמריקה וצפונה. חברתי עבורם את ספרי "נדחי ישראל". קח עמך כמה ספרים, תפיץ אותם בסין. הם מורים איך להחזיק נעמדי בתנאים הקשים -

ומה עוד נשמע בסין"

תמה: על מצב היהודים כבר ספר, על מה עוד ידווח? אמר: "זה כמה שבועות שיצאתי משם" -

"אבל לפני שהפלטת, על מה דברו שם. על מה דווחו העתונים?"

ענה: "הסינים בנו סכר ענק, שפינה עמק שלם להתישבות חקלאית. אבל הסכר נבנה ברשלנות ומסת המים הכבירה ערערה אותו. הוא קרס, ומאה אלף סינים טבעו למוות!"

ה"חפץ חיים" הזדעזע: "אוי ואבוי. מידת הדין מתוחה, עד לסין הגיעה!"

"הרב, מותר לשאול שאלה?"

"ודאי".

"כשספרתי על מצבת העגום של היהודים, הגיב הרב בהשלמה. וכשספרתי על טביעתם של קולים, אכרים סיניים, מזדעזע הוא כל כך?"

"ברכות יחולו על ראשך! אמור לי, בורשא היית?"

"ודאי!" לראדין, מגיעים דרך ורשא.

"כמה יהודים גרים שם, ומה חלקם באוכלוסייה?"

תמה, אבל ענה: "מספרים שכשלוש מאות אלף יהודים, מתוך כמיליון תושבים"

"כן, אישר ה"חפץ חיים", "כך אומרים. אמור נא, אילו היית רואה אדם עומד בככר העיר ונואם באידיש, אל מי היה פונה?"

"מה השאלה, ליהודים העוברים ושבים!"

"אבל בעצמך אמרת שאינם אלא מיעוט!"

חיך: "אכן, הגויים הם הרוב, אבל אינם מבינים אידיש. אם דיבר באידיש, ליהודים דיבר".

"כדברייך, הנהו ה"חפץ חיים". "אם כך, הלא תבין. שטפון הגורף מאה אלף יצורי אנוש, 'מי במים', השם ירחם, שפת שמים הוא, איתות ממרום. אך מי מבין אותו, מי יתבונן בו ומי ידעזע ממנו. הסינים? הרי אינם מבינים שפה זו! אם כן, אל מי פנו, למי אותתו? לנו! אבל אנו, בראדין אנו. ומהיכן נדע על האיתות, איך נשמע אל הנאום השמימי? הביאוך הנה, שתספר אודותיו..."

זה המבט הנכון, המפוכח. המבט של ה"חפץ חיים" זצ"ל!

זה מה שהיה קורה, אילו מילא יונה את שליחותו.

אבל הקדוש ברוך הוא אכן ביקש שבני נינוה ישובו בתשובה. ולכן, לכאורה, אין סיכוי.

ברח יונה.

הבה נתבונן. כמה הם ריחי לדה, תשעה. ויש מיעוט, היולדות לשבעה (יבמות לו ע"א). וכמה זמן היה הארון בבית עובד אדם הגתי, פסוק מפורש הוא: "וישב ארון ה' בית עבד אדם הגתי שלושה חדשים ויברך ה' את עבד אדם ואת כל ביתו" (שמואל ב' ו', יא), פרש רש"י: אשתו ושמונה כלותיה ילדו ששה בניים בכרס אחד - "ויגד לדוד לאמר ברך ה' את בית עבד אדם ואת כל אשר לו בעבור ארון האלקים, וילך דוד ויעלהו עיר דוד בשמחה" (שם, יב).

והנה, אם ילדו כעבור שלושה חדשים, הוברר למפרע שהתעברו חצי שנה לפני כן. אם כן, מה הראיה שבית עובד אדם התברך בעבור ארון הברית? על כרחך, שהקדוש ברוך הוא מכין הברכה והישועה מראש כשכר עבור מה שיעשה בעתיד, ובפועל בא השכר לאחר המעשה הטוב -

כך בבית עובד אדם, וכך בעניינכם. שנתתם עבור פדיון שבוים, והרבי התפלל, ובאה הישועה. וגם אם הוכנה מראש, עבור המצוה והתפלה הוכנה!"

נעניתי ואמרתי: "נאה פסק, אך מזלם של החסידים שהיו מוחזקים בכסף, והמתנגדים בקשו להוציא מידם..."

ר' יצחק וידר נדרך: "מה מבקשים אתם לרמוז, שאם המתנגדים הבטיחו ועדיין לא נתנו חלקם, לא היו החסידים יכולים לתבוע מהם?!"

אמרתי: "יכולים היו לטעון שאין משם ראייה. כי בתלמוד הירושלמי (יבמות פ"ד הי"ב) ובמדרש (במדבר רבה ד, כ. שיר השירים רבה ב, יח) אמרו, שילדו שנים בחודש, ששה בשלושה חדשים. ואם כך, אין משם ראייה" -

ומהרני להרגיענו: "אבל היסוד, נעמד של ברול! ואביא לך ראייה. ספרו בגמרא (כתובות סד ע"ב): מעשה בעני אחד, שבא לפני רבא. שאלו: במה אתה סועד? אמר לו: בתרנגולת פטומה, ויין ישן. אמר לו: ואיך חושש להטיל עצמך על הצבור. הרי מקושש אתה נדבות למחיתך, מי התיר לך להרגיל עצמך בכאלו מותרות על חשבונם? אמר העני: וכי הבורא אני אוכל, משל הבורא אני אוכל! שלמדנו: "עני כל אליך ישרו ואתה נותן להם את אכלם בעתו" (תהלים קד, כז), 'בעתם' לא נאמר, אלא 'בעתו', מלמד שכל אחד ואחד נותן הקדוש ברוך הוא פרנסתו בעתו!- אדחכי, בינתיים, הגיעה אחותו של רבא שלא ראה אותה שלש עשרה שנה, והביאה איתה תרנגולת פטומה ויין ישן.

אמר רבא: "מאי דקמא". פרש רש"י: מה דבר זה שארע לפני עתה, שלא הייתי רגיל בכך. שבאה זו לכאן ותרגולת ויין ישן בידה. "נעניתי לך", דברתי יותר מדאי, "קום אכול!"

עד כאן דברי הגמרא. ואני שואל: יש כאן אשה שזכתה שאחיה הוא רבם של ישראל, עומד בראש הסנהדרין [כמבואר בקונטרס הסמיכה לרלב"ה, אלא שלא היה להם דין בין דין הגדול], ראש לכל החכמים (יומא נג ע"ב), חכם ועשיר (מועד קטן קח ע"א), גדול בנגלה (ערובין כט ע"א) ובנסתר (סנהדרין סה ע"ב) -

ואינה מתראה אתו - לא חודש וחודשיים, לא שנה ושנתיים - שלוש עשרה שנה! כנראה שהתגוררה ברחוק מקום.

ומה ארע כעת? כנראה שתקפו עליה געגועיה.

והחליטה שלא תבוא בידיים ריקות. נשאה עמה תרנגולת פטומה, ויין ישן.

מתי יצאה לדרך? לפני ימים. ומתי הגיע העני? לפני דקות. ואיך הגיעה האחות בדיוק עתה, הזדמנה ברגע הנכון, ובידה התשורה המותאמת? "מאי דקמא!?"

איזה תזמון!

ומוכח בעליל, שממרום מכינים מראש כל הנצרך, שיעיג ברגע הנכון! -

והוספת: "בין אם המקור ליסוד זה מהגמרא, בין אם מהנביא, ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, אין לך דבר שאינו רמוז בתורה!"

והיכן, כאן בפרשתנו. בענין מכירת יוסף.

האחים מתנכלים ליוסף להורגו, בחסדי שמים מתערב ראובן ומצילו מידם, משכנעם להשליכו אל הבור. יהודה מציע למכורו לארחת ישמעאלים מזדמנת - השתלשלות מקרים אקראית. והנה מתברר שהשירה לא נושאת נפט ועטרון, אלא נכאת וצרי ולוט, שלא יסבול אותו צדיק מריח רע אלא אדרבה, ישיב רוחו בבשמים משובבי נפש!

מתי יצאה השירה מגלעד, מתי רכשה והטעימה מטענה -

אבל במרום מכינים הכל, לזמנו ברגע הנכון!

(והגדת)

"זה פתרונו"

ידועה השאלה, שר המשקים ושר האופים חלמו חלומות כענין עבודתם. האחד חלם שהוא סוחט ענבים עבור כוס פרעה, והשני שהוא נושא סלי מאפה על ראשו. שמע יוסף, ופתר לשר המשקים לטובה, שבעוד שלושה ימים, כמינין שריגי הגפן שראה, ישיבו פרעה לשרת לפניו. ולשר האופים פתר שבעוד שלושה ימים כמינין הסלים שראה יתלהו פרעה. כיצד ידע לפתור לזה לרעה ולזה לטובה?

כאמור, ידועה השאלה ותשובות רבות לה, וכולן נכונות. אבל אנו, להרגלנו, חותרים לתשובה מחיבת, שתזעזע ולו במעט את שיון הנפש. שתבקיע ולו כסדק את שריון האדישות.

וכהרגלנו, נפתח בספור.

איכר צרר יבולו בשק, כתפו על שכמו והלך למכרו בעיירה הקרובה, להרויח כמה פרוטות. רוח נעימה נשבה, וכובע הקש רחב התיטורא הצל מפני קרני השמש היוקדת. הדרך השתרעה לפניו למלא העין, והיה לו פנאי למכביר לחשוב. וכפי שנראה, בחור הוגה היה.

אמר לעצמו: אשרי שיש לי רגלים, להלך בהן לעירה.

ואשרי שיש לי כתף, לכתף עליה את השק הכבד.

ואשרי שיש לי גב, לתמוך את השק הכבד.

אבל ראש, למה?!

חשב וחשב, ואשריו, שהדרך ארוכה. יכול היה להקדיש זמן רב למחשבה. הפך בה והפך בה, יגע ומצא: ודאי, מה השאלה -

הראש, לחבוש עליו את הכובע הרחב, להגן מפני קרני השמש הקופחת!

ואם זו המסקנה אליה הגיע, באמת לא היה לראשו כל שמוש אחר!

אנו, הרי יודעים עבור מה נועד הראש -

"שיר המעלות, אשרי כל ירא ה' ההלך בדרכיו. יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך" (תהלים קכח, א-ב). ודרשו רבותינו: "גיע כפיך", ולא יגיע מוחך. וכבר דרש רבנו ישראל מסלאנט זצ"ל ("אור ישראל" אגרת טו) שירגיל האדם עצמו לעסוק במלאכתו ובמסחרו וראשו יהיה שקוע בתלמודו.

וכבר היה מעשה -

בחור בן עליה, מתמיד ושקדן, בנה ביתו. חותנו הבטיח נדוניה נאה, וחמש שנות מזונות. נצל האברך את שנות השבע לשקוד על דלתות תורה, הרחיב ובסס ידיעותיו. בנתיים גדלה המשפחה, ושנות המזונות כלו. בקש את כספי הנדוניה, וחפש מלאכה נקיה וקלה, שתאפשר לו להמשיך ולשקוד על התורה במדת האפשר. יגע ומצא: ירכוש סוס ועגלה ויהיה לעגלון. יסיע אנשים ויוביל משאות. לא עשה את הצעד בטרם נסע לרבו, לקבל רשותו וברכתו.

שמע הרב, הסכים וברך.

קנה את הסוס והעגלה, רכש את המקצוע והצליח בו. הסיע והוביל, ונצל את הדרכים הארוכות לשנון מזמורי תהילים, פרקי משניות ודפי גמרא. לתקופת הימים נסע לרבו. אך ראהו, פסק פסקו: "תמכור את הסוס והעגלה, ותחפש מלאכה אחרת" -

תמה: "הלא הייתי אצל הרב ונועצתי בו, קבלתי הסכמתו!"

ענהו רבו: "אכן כן, אבל לא שערתי בשעתו, שאם תרכוש סוס ועגלה תעשה את מוחך לאורוה!"

איי, כמה אברכים יש, שראשם הוא מסלקת גמ' חים, או קיטון של יעוץ השקעות. קטלוג של ריהוט או מפת מסלולים...

שאלנו שאלה, והנה התשובה -

שר המשקים פעל בידי, סחט ענבים והניח את הכוס על כף פרעה, ניחא. אבל שר האופים השתמש בראשו כבמדף, שלושה סלי חרי על ראשי -

וכי עבור זה נועד הראש?!

(והגדת)

כי אם זכרתי אתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתי אל פרעה והצאתני מן הבית הזה (מ, יד)

במדרש רבה מקץ [פ"ט ג' איתא "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף. ולא פנה אל רהבים ע"י שאמר לשר המשקים זכרתי והזכרתי ניתוסף לו שתי שנים" וכו'.

והנה בתהלים (כז, יד) כתיב "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'".

ובחידושי מרן ר"ז הלוי על התורה ביאר כוונת הפסוק, דמי שבוטח בה' אין שחר בעולם אשר יוכל להקב"ה לשלם בו שכרו, אלא רק שיעשנו בעל בטחון גדול יותר. וזהו דכתיב "קוה אל ה' וגו', שכרו יהיה "קוה אל ה'" היינו שהקב"ה יחזק ויאמץ לבבו, ויהיה בטחונו עוד יותר גדול ויותר חזק. יעו"ש בדבריו.

והנה כאשר אמר זאת מרן הגר"ח זצ"ל, ישב שם סוחר אחד והתפעל מאד, והיה חוזר ואומר "ייעיר א גוטער ווארט..." והתפעלותו היתה עצומה. שאלו מרן זצ"ל "נו, ר' פלוני אולי באמת תניח את עסקיך, ועם בטחונך הגדול בהקב"ה תשב ותלמד תורה ובעז"ה תמצא פרנסתך"... וכמוכן שלא השיבו הסוחר דבר. התבטא מרן זצ"ל "דאס נישט..."

וסיפר דכשהיה מרן הגר"ח זצ"ל דבריסק, היה בבריסק משולח אחד שהיה נוסע לאסוף כספים והתפרנס מן האחוזים כדרך משולחים. ויהי בסוף החורף, כשהלך לדואר לשלוח לביתו כמה מאות רובל, שכרו מחודשים ארוכים של אסיפת כספים, ראה לפתע כי הכסף איננו.

ומיד נסע לבית מרן הגר"ח זצ"ל, התפרץ לחדרו וגעה בבכיה עד שבקושי היה ניתן להרגיעו לספר המעשה. תוך כדי שסיפר את כל השתלשלות העניינים הוסיף כי יודע הוא מי שגנב ממנו הכסף, כי שם בדואר ראה אדם אחד אשר ג"כ הולך לשלוח דבר מזה, ונכנס הלה עמו בדברים ואמר לו "ר' יהודי הלוא תראה כי מעילך קרוע" ונכנס עמו למשא ומתן למכור לו מלבוש חדש. וכדי לראות את מדתו היה ממשמש בכל הצדדים בהמלבוש שלבש. ובתוך כדי כך ודאי גנב את הכסף.

והנה מרן הגר"ח זצ"ל הרגיעו באמרו לו, שישתדל עבורו אצל עשירי העיר לאסוף עבורו את הכסף שאבד. ובקשו שיכנס אליו בעוד שבוע ועד אז הינו תקוה כי יצליח לאסוף עבורו סכום נכבד.

לאחר שבוע כשנכנס הנ"ל שוב לבית הגר"ח זצ"ל קבלו מרן הגר"ח בשמחה, ובישר לו כי הצליח למעלה מן המשוער, וכי יש לו עבורו את מלוא הסכום אותו איבד ועוד עם תוספות וכו'.

באותה שעה ישבו בבית מרן זצ"ל דייני הבית דין דבריסק. המשולח בראותו שכבר נאסף הכסף התיישב על שכבה התמרמר וככה אודות "כסף" לפניו שבוע. ונענה כי מה שהצטער כך וככה אודות מה שקרה לו, לא היה זה רק כיון שאיבד את הכסף אלא היה זה כיון שהצטער על עצמו... על שככה היה שוטה להיכנס בדברים עם אותו אדם שרצה למכור לו המלבוש, ולא הבין מיד שהוא גנב. ענהו מרן הגר"ח זצ"ל

"אם כך הם פני הדברים שעל הכסף אינך מתמרמר, ואלא רק על שהתפתית לשווח עם אותו גנב, ומחשיב אתה את עצמך כשוטה, הנה הכסף נדע מה לעשות בו לדבר אחר שבצדקה, ומה שכבודו דואג שנחשב "לשוטה" הנה אני והבית דין

ניתן לך "כתב בית דין" שאתה חכם ולא שוטה..."

המשולח בשמעו זאת, התחיל לצווח "אבער די געלט... אבער די געלט..."
כך המשיך מרן הגרייז"ל זצ"ל לאותו סוחר שהתפעל מן הוורט על "קוה אל ה"
"אבער די געלט, אבער די מסחר..."

יש בנותן טעם להוסיף כאן מעשה בענייני השגחה ובטחון בה'.

לאחר שהיתה שריפה הגדולה והידועה בעיר "בריסק" אשר כלתה הרבה מבתי
העיירה עמד אחד בהשטיבל של הבית דין וסיפר לאנשים שעמדו שם, שהוא אחד
מאותם אנשים אשר בסביבת מקום מסחרם אירעה הדליקה. שיש לו מחסן עם
הרבה סחורה יקרה, וכל אותה העת כשהשתוללה השריפה פחד ודאג על רכושו
לכל תכלה אותו האש.

ובשעת מעשה כשאחזה השריפה באותו רחוב שבו נמצא רכושו, אמרו לו כמה
אנשים שיתנו לו בעבור סחורתו חמשים אחוז משווייה, אם ימכור להם עתה את
סחורתו, ולא הסכים. וכשנתקרבה האש יותר למחסן שבו נמצאת סחורתו, באו
והציאו לו עשרים אחוז משווי הסחורה, וגם לא הסכים. ואף כשהגיע האש לאותו
בית עצמו והציאו לו עשר אחוז משווי הסחורה לא הסכים.

ואכן להפתעת הכבאים וכל האנשים שעסקו בכיבוי השריפה, נעצרה האש ממש
בפתח המחסן של אותו האיש, ויהי לפלא!

וסיפר זאת הסוחר לאנשים שעמדו בפתח בית הדין, כדי להראותם גודל חכמתו
ופקחותו, שלא התפתה למכור את סחורתו היקרה בפחות משווייה.

מרן הגרי"ח זצ"ל שמע מהחדר הסמוך את כל סיפור המעשה שסיפר אותו הסוחר,
מיד יצא ואמר לסוחר "הנה כי כן אתה התכוונת לספר את גודל חכמתך ופקחותך,
אך האמת שהוא להיפך, ספרת זה עתה את גודל טפשותך. דהא עפ"י השכל לא
היה שום צד הצלה לסחורתך כהאש אחזה בתחילת הרחוב, וכל שכן כשכבר
אחזה האש באותו הבית ממש, וכל מה שהיו נותנים לך באותן דקות גורליות, היה
לך לרווח נקי, והיית צריך למוכרו.

אך זה עתה ספרת דבר אחר והוא "שאפילו אם האדם הוא טיפש גמור, מ"מ אם
נגזר עליו שלא יפסיד את כספו לא יפסיד מאומה, אפילו יעשה כל טפשות
שבעולם..."

זכה העולם שרבינו הקדוש הגרייז"ל זצוק"ל העלה על הכתב את הביאור הנ"ל,
ונדפס ב"חדושי מרן רי"ז הלוי" על התורה [דף נג ע"א]

וזה לשון קדשו שם: "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'. נראה להסביר כוונת
הפסוק, כי הכתוב אומר שהתשלום הגדול שיוכח לזה הבעל בטחון הוא שהקב"ה
יחזק ויאמץ לבבו ויהי בטחונו עוד יותר גדול ויותר חזק.

ואבאר דברי בדרך משל לשני אחים, אחד עשיר ואחד רש, והאחד העשיר הי' טוב
לבב, והעניק מעשירותו לאחיו העני בכל מלוא מדת ההרחבה, הן באכילה ושת'
והן בליבישה ודירה נאה, ושאר דברים, הכל ביד רחבה, עד שלא נשאר בהנהגתם
שום חילוק ביניהם.

פ"א אמר העשיר לאחיו העני: אמת כי לא יחסר לך שום דבר, אבל זה בעצמו הוא
לא טוב, כי יהי' כל מצרך תלוי בי, וכל מחסורך יהי' נשען על טוב לבי מה שאני
אתן לך, ולכן הציע לי כי יקציב למענו סכום גדול, ויעשה לו ממנו עיסקה שימצא
בה כל פרנסתו ברווח, ולא יהי' עוד תלוי בו ובטוב לבו.

והנמשל מזה לענין בטחון, שהכתוב מעיד שע"י מדת הבטחון יכולים להשיג כל
דבר, כענין שנאמר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך, ביאור הדבר, שאם תהי'
בטחונך בה' כל כך חזק עד שתתענג ע"י זה, אז יתן לך משאלות לבך, וכן הכתובים
מעידים להלן גול על ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה והוציא כאור צדקך ומשפטך
כצהרים, וכן דום לה' והתחולל לו, שכפי פי חז"ל ענין הכתוב שאם יש לאדם
שונאים המבקשים רעתו ידום וה' יפילם לפניו חללים חללים, הכל לפי ערך
שלימות הבטחון ככה ישלם מאתו ית"ש לפי אותה מדה, וישגי כל משאלות לבו
בהרחבה.

אבל האם נוכל לומר גם שהקב"ה ישפיע לו עשירות גדולה עד שלא יצטרך עוד
לבטחון, זהו דבר שאי"א לאומרו.

כי הנה בחובות הלבבות בשער הבטחון מסביר והולך שמדת הבטחון יתירה בערכה
על כך מה שיש בעוה"ז כגון שדות ובתים וכרמים וכל עשירות שבעולם וגם מבעל
האלכימיאה שבדיו להפוך כל מיני מתכות לזהב שכל אלו יש להם פחד מבנ"א
ומנגבים וליסטים וש"ד ואילו הבעל בטחון יש לו תמיד מנוחה שלימה ואין לו
דאגה משום דבר עיי"ש בדבריו, באופן שהבטחון בעצמו יתירה ערכו על כל
עשירות שבעולם, ואיך נאמר שה' ישלם לו בעד מדת בטחונו דבר שהוא פחות
במעלה מהבטחון, אלא מה הם התשלומים יותר גדולים שיכולים להשיג ע"י מדת
הבטחון הוא שהקב"ה יחזק ויאמץ לבבו ויזכה לבטחון עוד יותר גדול ויהי' עוד
יותר מאושר, והן הן דברי הכתוב קוה אל ה' יחזק ויאמץ לבך וקוה אל ה', שבזכות
הבטחון יזכה לבטחון עוד יותר גדול וזהו שכרו, ודו"ק, עכ"ל רבנו מרן הגרייז"ל הלוי
זצוק"ל זי"ע ועכ"ל.

וזכינו ללמוד בדבריו הקדושים הללו של רבינו הגרייז"ל זצוק"ל, שאמנם כן
"שהכתוב מעיד שע"י מדת הבטחון יכולים להשיג כל דבר", והנה רבים מקשים
ושואלים: שהנה יש להם [לפי דמיונם] מדת הבטחון, ולא השיגו על ידה כל דבר,
והנה בא רבנו הגרייז"ל זצוק"ל וביאר היטב: מה היא זו "מדת הבטחון" אשר על ידה
"יכולים להשיג כל דבר"? - "כענין שנאמר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך,
ביאור הדבר, שאם תהי' בטחונך בה' כל כך חזק עד שתתענג ע"י זה, אז יתן לך
משאלות לבך... הכל לפי ערך שלימות הבטחון ככה ישלם מאתו ית"ש לפי אותה
מדה, וישגי כל משאלות לבו בהרחבה", עכ"ל רבינו הגרייז"ל זצוק"ל.

(לב שלום)

וישב יעקב בארץ מגורי אביו

כתוב בספר צבי לצדיק להרה"ק מבלאז'וב זי"ע בפרשת וישב ע"פ הקדמה ידועה
של המגיד הגדול ממעורטש זי"ע, ליישב קושיית המפרשים עה"פ וישב יעקב
בארץ מגורי אביו בארץ כנען, שכל זה הפסוק לכאורה מיוחד שכבר כתוב בפ'
וישלה שיעקב אבינו נתיישב בארץ ישראל, ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית
הארבע היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק, הרי כבר כתוב מדויק היכן ישב וגם
הוזכר ענין מגורי אביו. והרי לימדנו הבעש"ט שאין פסוק בתורה שאין בה לימוד,
א"כ יש ללמוד מה בא זה הפסוק ללמדנו. מלבד מה שביאר הרמב"ן על דרך
הפשט, הרי צריך גם למצוא בזה הוראה לעבודת השם.

מעשה היה בימי המגיד שעשיר אחד שנתקרב אליו ירד מנכסיו, ובא לשאול את
המגיד איך יזכה לשני שלחנות. כרבינו הקדוש ורב אשי, הרי אמרו חז"ל הרוצה
להחכים ידרים, הרוצה להעשיר יצפן, ולכא"ו הדרום והצפון רחוקים מאד זה בזה,
ממש כרחוק מזרח ממערב, וא"כ לאיזה צד היה רב אשי מתפלל לדרום או לצפון?
והשיב המגיד ברוח קדשו שהעצה לזה שיהיה האדם בעונה ושפלות הרוח
בבחינת אין, ומי שהוא 'אין' אין לו קצוות ויכול להיות בשני הצדדים כאחד. כך
יזכה לתורה וגדולה במקום אחד, כי דרום וצפון יתאחדו כאחד. וכמו שמצאנו
במשה רבינו הענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, וזכה לשתי שלחנות.
וזש"כ 'משמת רבי בטלה ענוה' והוא זכה לתורה וגדולה במקום אחד.

כמו כן אמר המגיד זי"ע שבענייני עוה"ז אי אפשר לאהוב ולירא כאחד, כי כשאדם
נמצא בתוקף האהבה אינו מושפע משום יראה, ואם יתיירא ויתפחד מאד מאיזה
ענין מפחיד, לא יפעל בו מדת האהבה באותה שעה. משא"כ בעבודת ה' הולכים
כאחד אהבת הבורא ויראת הבורא, וכמו שהמשנה ברורה מונה שני המצוות הללו
כמצוות תמידיות, הרי שגם בשעה שהוא אוהב יכול לירא וגם בשעה שהוא ירא
הוא גם יכול לאהוב. וגם בזה ביאר המגיד שכיון שהשכינה שורה על האדם
כשהוא נכנע בשפלות הרוח, וכיון שהוא בבחינת אין, ממילא אין בו גבול וקץ כלל,
ויכול להתדבק באהבה ויראה כאחד, בצפון ודרום כאחד. כי כשאני 'אני', יש גבול
קץ ומדה, כשאני 'אני', אין שום צמצום של גבול. וכנודע שתלמידי המגיד היה
אסור להם לומר 'אני', אם אמרו 'אני', היו צריכים אח"כ לומר 'אני לא' כמנין
פעמים שאמרו 'אני'... וכך יכולים אהבה ויראה להתיישב בלבו של אדם.

ובזה מבאר ה'צבי לצדיק' הפסוק וישב יעקב. כי אברהם אבינו עבד את השי"ת
במדת אהבה, ויצחק הלך לצד השני, במדת היראה, הראשון שמחבר שני המדות
הוא יעקב אבינו, כמ"ש אלה תולדות יצחק בן אברהם, שהוא כלול מאברהם
ויצחק כאחד. ובפרשת וישלה כתוב שיעקב בא אל ממרא קרית הארבע אל
המקום אשר דר שם אברהם ויצחק, היינו שיעקב אינו הולך אל המקום אשר דר
שם יצחק מצד מדת הגבורה לבד, כדרכו של עשוי שהלך לגמרי לצד הרע
שבגבורות דיצחק ולא היה לו שום שייכות לאברהם, וכן ישמעאל לקח צד הרע
שבמדת החסד דאברהם ונפל אל הקליפות, אך יעקב אבינו לקח הטוב שבאהבת
אברהם והטוב שביראת יצחק ומחבר שניהם בחדא מחתא, וזש"כ 'אל המקום
אשר דר שם אברהם ויצחק'.

וזהו וישב יעקב, כנודע שמדת התפארת אע"פ שהיא מדה המכרעת אך היא
נוטה יותר לצד החסד, וישב יעקב בארץ מגורי אביו, מגורי לשון רבים, היינו הן
אביו יצחק והן אבי יעקב, כמבואר בראשונים דברי המדרש שתיבת 'מגורי'
בגימ' מספר שנות אברהם ושנות יצחק ושנות יעקב עד לאותו יום, כי אברהם
היה חי מאה שנה לפני לידת יצחק, יצחק היה חי ק"פ שנה הרי ר"פ, ויעקב עדיין
חי ונבלע בשנות יצחק. מגורי" בגימ' רנ"ט, וחסרים כ"א שנה שהם מחיי יצחק עד
לאחר מכירת יוסף כנודע. ויש שהקשו בחשבון זה ואכהמ"ל.

ולזאת מגלה הפסוק איך יכולים לחבר שני העבודות כאחד; 'בארץ כנען' לשון
הכנועה, כשאדם נכנע ושפל בדעתו, אזי יוכל לזכות למדת אהבה ויראה כאחד.
ולכן כתוב וישב יעקב ולא וישב ישראל, כי עתה מדבר מענין הענוה והשפלות
הרוח בחי' יעקב, עקב ענוה. וממשיך הפסוק 'אלה תולדות יעקב יוסף', פי' הרה"ק
מבלאז'וב שמספר החשבון של 'יראה - אהבה - ענוה' הוא בגימ' 'יוסף הצדיק'.
כי כל מה שזכר יעקב לחבר שני העבודות כאחד, היה ע"י ענוה, ולכן אלה תולדות
יעקב יוסף, שיוסף הצדיק בגימ' אהבה יראה ע"י הענוה. זכה רבינו המגיד הגדול
זי"ע שכל צדיקי הדורות אמרו תורה ע"פ היסודות שלו בעבודת השם. זכותו יגן
עלינו ועל כל ישראל אמן.

(הגרמ"י רייזמן)

אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו

**כי אם זכרתי אתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתי אל פרעה
והוצאתי מן הבית הזה (מ, יד)**

יוסף הצדיק ישב בבית הסוהר במשך שנים עשרה שנה. ברור שהיו טעמים
אמתיים משמים לכך שנענש בעונש זה, אך המצרים טענו שנענש משום שביקש
לטמא את אשת פוטיפר.

היתה זו עלילת השווא המרושעת ביותר בתולדות העולם. יוסף הצדיק התגבר על
יצרו עד שנעשה יותר מלאך מכן אדם. למרות שאשת פוטיפר פתתה אותו לעברה
מידי יום בוקר, צהריים וערב, החזיק מעמד ופטפט ביצרו. לכן דווקא הוא, מכל
השבטים נקרא בשם יוסף הצדיק, על אף שכל אחיו גם הם היו צדיקים גמורים.
דווקא על מעשה זה של מסירות נפש בקדושה ובטרה, אסרו אותו המצרים בבית
האסורים.

במשך עשר השנים שבהן ישב יוסף בבית הסוהר, לא חדלו המצרים מלדבר
אודותיו ולהעליל עליו עלילות שווא.

לכית הסוהר של שר הטבחים אינו יוצא משם בחיים. האפשרות היחידה להשתחרר, תתממש במידה שפרעה בעצמו יחון אותו באחד מימי הולדתו.

זהו הנהוג הנהוג בכל ארצות העולם. גם מלכת אנגליה וגם נשיא ארצות הברית משחררים אסירים בימים מיוחדים. אבל את מי חוננים? רק את מי שיש לו אבא עשיר, אח מפורסם או דוד המקושר לשלטונות. הקרובים הם אלו שפותחים במסע שתדלנות, ומשחזים אנשים קרובים למלך שימליצו בפניו לחון את יקירם. אבל מה יעשה מי שאין לו שום פתחון פה לפני המלך? הרי ליוסף לא היה כל קרוב, ידיד ומכר במצרים. הוא היה עלול להנמק בבית הסוהר עד יום מותו, לא היה לו שום פתח תקוה. מי בעולם יכול היה לקשר אותו עם פרעה? על פניו הוא נתון במצב של יאוש מוחלט!

והנה לפתע ראה יוסף הצדיק שמתרחשים מאורעות פלאיים. עצם הדבר ששר המשקים ושר האופים חטאו לפרעה, שכעס עליהם עד כדי כך ששלחם לאותו בור בו שהה יוסף – זה כבר פעלא עצום. ולמרות זאת, יוסף לא פנה אף פעם אל מי מהם בשאלה: "אמור לי, בבקשה, כבוד השר, האם יש לך מישהו שמכיר את המלך פרעה ויכול להשתדל עבורי?"

מרב בטחוני בה' הוא לא שאל כלום ולא בקש כלום. רק בסוף אותה השנה, כשפתר את חלומי של שר המשקים לטובה, אמר יוסף בלבו: 'ברוך ה' אלקי אבי יעקב, עושה נפלאות גדולות לבדו. איזו השגחה פרטית הוא טובב כדי להוציאני מבית הסוהר! כנראה שהשר הגדול הזה, שבעוד שלושה ימים ישתחרר, עתיד לקשר ביני לבין המלך ולחלצני מהבור. איזו השגחה עליונה, אני כבר רוצה לומר הלל על הנס הגדול הזה. לא הייתי מעלה על דעתי שיווצר עבורי ערוץ תקשורת כזה לפרעה!...

אבל עדיין ניקר בלב יוסף ספק גדול. אמנם התברר לו שהקב"ה רוצה להצילו, אבל לא התברר לו מה נדרש ממנו בעת זו? האם עליו לשתוק ולהמתין עד שישחררוהו, או שעליו לפתוח את פיו, ולומר לשר המשקים שלא פשע במאומה.

בפני יוסף נצבה שאלה גדולה בהלכות בטחון. הוא לא ידע האם במידה וישתוק הוא יהיה בגדר פושע שלא קיים את חובת ההשתדלות, או שלפי מדרגתו אסור לו לומר דבר, ועליו להותיר את הכל בידי הקב"ה. יוסף דן עם עצמו ולבסוף הכריע שרצון ה' שיאמר כמה מילים של השתדלות לשר המשקים, ולכן הוציא מפיו רק מילים ספורות ותו לא.

לשר המשקים, שבאותם רגעים כה שמח מהבשורה הטובה שהגיעה לאזניו, באמת לא היה אכפת לעשות טובה לבחור הנחמד שפתר את חלומי לטובה. שלושה ימים חלפו והנה הוא רואה כי הוא יוצא בדיוק ביום שצפה יוסף. מיד מחליטים את פיו, וכבר נותן הוא את הכוס על כף פרעה. הוא רצה להזכיר את יוסף, אבל הדבר נשמט מזכרונו.

כיצד אנו היינו נוהגים לו היינו במצבו של יוסף? מן הסתם היה כל אחד חושב לעצמו, כי אם באמת היה זה רצון ה' שיפנה לשר המשקים, עליו להמתין בדריכות עד שיבוא השליח מבית פרעה ויוציאו לחרות, שהרי הוא קיים את רצון ה', ואם היה חולף יום והשליח המיוחל לא היה מופיע, היה מתחיל לחשוב מה ארע, ומדוע לא הצליח עדיין שר המשקים להביא את בקשתו בפני המלך. אולי פרעה נמצא כעת בסבב פגישות מדיניות חשובות, אולי שר המשקים עסוק כרגע בענינים דחופים שאינם סובלים דיחוי.

גם אם היו חולפים עוד מספר ימים בלא כל התקדמות, הוא היה מתעודד ואומר לעצמו: 'טוב, בן אדם הוא רק בן אדם, אולי שר המשקים חולה. אולי פרעה חולה, אולי הוא יצא לציד ועדיין לא חזר, מי יודע?'

גם אם היו עוברים מספר חודשים, גם אם היתה חולפת שנה שלמה, עדיין הוא היה מייחל לרגע בו ימצא שר המשקים את שעת הכושר ויזכיר אותו לפני פרעה. מדי שנה ביום ההולדת של פרעה, הוא היה מתמלא תקווה, שאולי הפעם זה יקרה, אולי השנה יזכר שר המשקים להזכירו לפני פרעה, ויבקש שיוציאו אותו סוף סוף מבית האסורים.

ניתן להניח שבינתיים הוא היה מנסה לאתר איזה שליח, שיזכיר לשר המשקים את הבטחתו. הרי השר כל כך נהנה מפתרון החלום. הרי הוא ממש חיבק ונישק אותו לשמע הבשורה הטובה, בטח יזכיר בסוף, ויזרוק כמה מילים לפרעה...'

גם אם היו עוברות שנים רבות, והאסיר האומלל כבר לא היה חושב על כך יומם ולילה – תמיד היה נותן בלבו ניצוץ תקוה שבסופו של דבר יממש שר המשקים את הבטחתו, ויבא להוציאו מעמק הבכא.

ישנם אנשים רבים החווים ציפיות כגון אלו בחייהם. הם מבקשים ממישהו לדבר עם פלוני שיעשה עבורם טובה, ולאחר מכן ממתנינים וממתנינים, בתקווה שאולי הוא יתעורר יום אחד וימלא את מבוקשם.

ומה עשה יוסף במשך כל אותה תקופה?

אומר דוד המלך: "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב" (תהלים מ, ה), ואמרו חז"ל (בראשית רבה פט, ג): "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו" – זה יוסף, ולא פנה אל רהבים – על ידי שאמר לשר המשקים 'זכרתי' ו'הזכרתי' נתוסף לו שתי שנים."

רבים מתקשרים בבאור פסוק זה, שהרי כיצד יתכן שבתחילה נאמר שיוסף בטח רק בה', ולפתע רומז הכתוב שמפני שבטח בשר המשקים נוספו לו כעונש עוד שתי שנים בבית האסורים.

התשובה לכך היא, שבעשר השנים בהן שהה יוסף בבור הוא בטח רק בה', והתפלל בכל יום שיוציאו מבית האסורים. הוא לא ניסה להפעיל שום פרוטקציה או

כדי לשים קץ להוצאת הלעז המתמשכת הזו, נוצר הצורך ליצור חדשות אחרות. לפיכך גלגל הקב"ה את פרשת שר האופים ושר המשקים, כפי שנאמר: "ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים והאפה לאדניהם למלך מצרים" (בראשית מ, א), ופרש רש"י: "אחר הדברים האלה – לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם לדבר בו ולגנותו, הביא להם הקדוש ברוך הוא סחרנם של אלו, שיפנו אליהם ולא אליו".

כשנתבונן בהשתלשלות הענינים נבין, כי באותה העת התרחשו במצרים ארועים יוצאים מגדר הרגיל.

הרי שר המשקים של פרעה היה חייב להיות אדם הגון ומוכשר, לא יתכן שמי שמתמנה לשר בממשלת מצרים יתן על כף פרעה כוס יין עם זבוב בתוכה. כמו כן, אין זה בגדר האפשר ששר האופים יגיש למלך עוגה עם אבן בתוכה. כמו כן, אין זה בגדר האפשר ששר האופים יגיש למלך עוגה עם אבן בתוכה. ברור, אפוא, שהיתה זו השגחה למעלה מדרך הטבע. הקב"ה גלגל שהשרים לא ירגישו בזבוב ובאבן, ופרעה יקצוף עליהם וישלח אותם למשמר "בית שר הטבחים" (בראשית מ, ג), וכפי שמפרש התרגום "בית רב קטוליא", כלומר, פרעה כה קצף על שני השרים עד ששלחם לבית הסוהר לנידונים החייבים מיתה.

ניתן לשער כי פרעה תכנן להניח לשניים להתבשל במשך כמה ימים, עד שיחליט מה יעלה בנעלם, אבל בפועל הם ישבו בבית האסורים במשך שנה שלמה. מרגע זה והלא הפסקו המצרים לדבר על יוסף, והחלו לרכל על שני השרים שסרחו. העתונאים התחילו לחטט בעברם ולהעלות באוב פרשיות נושנות. באלו בית ספר הם למדו, באלו אוניברסיטאות הם השתלמו, וכמה סמים צרכו בנעוריהם.

ישנם אנשים המחפשים את האמת, ומנגד ישנם אנשים התרים אחר ידיעות מעניינות ומרעישות. הם קוראים בשקיקה את כל מה שמדפיסים בעתונים, מתוך סקרנות לדעת ולראות מה קורה בעולם. לכן, אפילו אם קוראים הם דברים חיוביים, הם לא חוזרים על ידי כן בתשובה, כי כשאדם קורא רק מתוך התעניינות גרידא, הדבר לא משפיע עליו לטובה.

הדבר נכון לא רק לגבי עתונים. אפילו אם אדם קורא ספר תולדות צדיק מתוך סקרנות לשמה, הוא לא יחזור מכך בתשובה. אבל אם הוא אומר קודם הקריאה: 'רבונו של עולם, הנני מוכן ומוזמן לקרוא בספר הזה, כדי ללכת בדרכי הצדיק!' הוא יעלה מעלה מעלה.

כזה היה טבעם של המצרים. הם עסקו בחדשות מתוך סקרנות בלבד. האם מישהו באמת האמין לעלילה על יוסף? האם למישהו באמת היה אכפת מגורלו? היה זה רק סיפור מעניין שלא חדלו לדוש בו במשך זמן רב. אבל ברגע שציץ ארוע חדש, שכחו את יוסף ועברו לרכל על הפרשיה העכשווית של שר האופים ושר המשקים. את כל זה תכנן הקב"ה, כדי שיפסיקו לדבר על יוסף הצדיק, ואט אט ישכחו את עברו, וכך יהיה מוכן למלוכה.

שר המשקים ושר האופים, כאמור, שהו בבית הסוהר במשך שנה שלמה, כשיוסף משמש אותם בנאמנות, והם נוכחים לראות שהוא אדם ישר, הגון וצדיק. בסוף השנה חלמו שניהם חלומות שונים, וכמובן שגם זה היה בהשגחה משמים.

ויחלמו חלום שניהם איש חלמו בלילה אחד איש כפתרון חלמו המשקה והאפה אשר למלך מצרים אשר אסורים בבית הסוהר. ויבא אליהם יוסף בבקר וירא אתם והנם זעפים" (בראשית מ, ה-ו). מכאן ששעה שעד אותה עת הם לא היו זועפים. זאת למרות שאדם שאינו יודע אם מחר עומדים לתלותו או להחיותו, לקברו או להשיבו למשרתו, אמור להיות דואג וזועף, אך מאחר ששהו בבית האסורים במשך שנה שלמה, עם שמש טוב כיוסף הצדיק, הספיקו להרגע מעט.

ברם באותו בוקר נראו שניהם זועפים באופן יוצא מגדר הרגיל. מה גם שבדרך כלל שר בממשלה לעולם אינו מראה פנים זועפות. שר הוא דיפלומט. את כל מה שהוא מרגיש הוא שומר בפנים, וכלפי חוץ מציג את ההפך. אם הוא שונא אותך, הוא מחייך אליך. אם כואב לו משהו, הוא טוען שהוא בריא כמו שור. אבל באותו בוקר הראו שני השרים ליוסף פנים מכורכמות. וגם את זאת גלגלו משמים, ששר המשקים ושר האופים לא שלטו בעצמם, וכך יוסף, שמונה לשרתם ולדאוג לרווחתם, התעניין בשלומם ושאלם: "מדוע פניכם רעים היום?" (בראשית מ, ז).

ויאמרו אליו חלום חלמנו ופתר אין אתו ויאמר אלהם יוסף הלא לאלקים פתרנים ספרו נא לי. רחמנות על שני הגויים הללו, שנאלצו לשמוע מיהודי את המילה 'אלוקים'... אבל כך דיבר יוסף, בלי להתנאות כשוריי, כשהוא תולה הכל בבורא יתברך.

שר המשקים החל לספר את חלומי, ומיד נתנה ליוסף בינה יתרה משמים להבין את הפתרון לטובה. וכך היה פתרונו: "בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו".

לנוכח הבשורה הטובה שהחיתה את נפשם, מהר שר המשקים לחבק ולנשק את יוסף, אשר חשב בלבו האם כדאי לבקש ממנו שיפיעל את קשריו וינסה לחלצו מבית הסוהר, ומיד אמר לשר המשקים: "כי אם זכרתי אתך כאשר יטיב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתי אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה. כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אתי בבור".

הבה נתאר לעצמנו את מצבו של יוסף.

גנבו אותו בנעוריו מבית אביו ומארץ מולדתו, והביאוהו לבית של שר מצרי, וגם שם לא חטא מאומה, אלא רק קידש שם שמים. ולמרות היותו חף מפשע העלילו עליו עלילות שווא וכלאו אותו בבית האסורים למשך עשר שנים. ומי שנשלח

לא עוול בכפו. יוסף לא ביקש משר המשקים לבקש מפרעה מלמט פושע מבית האסורים, אלא לשחרר אדם שמוכר לו כהגון וחף מפשע.

אבל שר המשקים לא טרח לומר לפרעה מאומה. וגם כשפצה לבסוף את פיו, עשה זאת תחת לחץ כבד, לאחר שפרעה חלם חלומות ואין פותר. כל היועצים הבכירים, פותרי החלומות, האצטגניניים והמכשפים, הציגו בפני פרעה פתרונות שונים ומשונים, אבל שום פתרון לא התקבל על דעתו, והוא איים לשחוט את כולם. ומאחר ושר המשקים נמנה עם יועצי המלך, הוא היה נתון בסכנת נפשות כמו כל אנשי חצר המלכות.

רק אז הואיל שר המשקים בטובו לפצות את פיו ולומר: 'אדוני המלך פרעה, לפני כמה שנים חטאנו לפניך, אני ושר האופים, ושנינו היינו בבית הסוהר וחלמנו חלומות. ושם איתנו נער עברי, שוטה שאינו ראוי לגדולה, ששימש בעברו כעבד לשר הטבחים. ואל תשאל אלו עברות הוא עשה, עשר שנים לא הפסיקו לכתוב עליו בעיתונים! אמנם הוא פתר את חלומותינו, אבל הוא בחור כל כך נבזה, שפשוט בושה להזכירו לפני המלך'.

תוך כדי דברי הלעג של שר המשקים, פרעה כבר לחץ על הכפתור, ובתוך מספר רגעים הריצו את יוסף מן הבור, גלחו את שערותיו והחליפו את שמלותיו, והנה הוא נצב לפני פרעה, בעוד שר המשקים עומד באמצע דרשתו האנטישמית.

הרי לנו כי שר המשקים לא התכוון כלל להוציא את יוסף מהבור, ורק הקב"ה הוא זה שהוציא את יוסף לחופשי.

פרעה הרכין את ראשו בפני יוסף, שלפני זמן קצר עוד היה בבית הסוהר, ואמר לו בתחנונים: "חלום חלמתי ופתר אין אתו, ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתר אתו" (בראשית מא, טו).

מה היינו עושים במצב כזה? הרי היינו נופלים לכזה בלבול, עד שלא היינו יודעים באיזה עולם אנחנו נמצאים בכלל. כיצד ניתן לתאר את ההרגשה של אדם היוצא מבור הכלא ומובל הישר אל ארמון פרעה היושב במחיצת שריו, מתחת לכל הנברשות הנוצצות, כשמסביב ניצב משמר חיילים מלכותי.

ברם יוסף לא התבלבל ולא מעד בלשונו, אלא השיב בענות חן: "בלעדי, אלקים יענה את שלום פרעה". חלילה לומר שאני יוסף פותר חלומות, זה לא אני, אלא הקב"ה – הוא שישם את הפתרון בפי. במילים אלו התבטאה חזרתו בתשובה של יוסף. כשעמד לפני פרעה והכריז "בלעדי", הוא גילה כי אינו מאמין בשום כח בעולם מלבד הבורא יתברך!

מסופר שבכל שנה כשקראו את הפסוק: "בלעדי, אלקים יענה את שלום פרעה", היה הסבא מקלם זצ"ל פורץ בבכי, ואומר: איזה חינוך קבל יוסף בבית אביו עד שיכול היה להחזיק מעמד במצב כזה! הרי אדם לא יכול לאזור ביום אחד אמונה שכזו!

זוהי האמונה השלמה שאנו למדים מיוסף הצדיק אשר שם מבטחו בה' ולא פנה אל הרבים.

(רבי שלמא ברעודה זצ"ל – דורש טוב)

לימי החנוכה

כח העצום בעת הדלקת נר חנוכה

מסופר (שיח שרפי קודש ח"א, חנוכה אות לח, בשם הרה"ק החידושי הרי"ם ז"ע) על הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע שהגיעה אליו אגודת חסידים מן המרחק לחסות בצלו בימי החנוכה. משכנסו לקבל שלום סיפרו שיש בעירם 'מסור' שעושה להם צרות גדולות ומבקשים מהרבי לברכם שינצלו ממנו. אולם החוזה הגיב להם לאמור: "הער לייטט אין הימל" (- הרי הוא מאיר במרום), ויהי הדבר לפלא. עברו כמה ימים והחסידים באו בשנית לרבעם להזכיר את צרת ה'מסור', עתה השיבם החוזה שרואה את המיצר להם ויפעל עבורם ישועה מאת השם. באותה שעה ביאר להם, שכאשר באו בפעם הראשונה היה אותו מוסר באמצע מצות הדלקת נר חנוכה, לכן היה מאיר אז בכל העולמות, משא"כ בבואם שנית לפניו, ראה את כל החורבנות שעושה.

אלא שאין אנו מרגישים תמיד בכח העצום הנגרם ע"י עשיית המצוה. ואפשר להתחזק בזה כדלהלן כפי שסיפר הגרמ"י רייזמן:

שמעתי מהרה"ח רבי אברהם מרדכי מלאך מבורו פארק [מחסידי גור, השי"ת נתן לו כח נפלא להעביר דעת בלבד] מעשה דבדיחיה הוה עובדא, אחיו מארץ ישראל השיא את בנו הראשון ונמנע ממנו ליסוע לחתונה, והציעו לו לשמח את הציבור בזמן המצוה טאנץ בדברי בחנות דרך הטלפון, רבי אברהם סבר וקיבל, כשהתחיל המצוה טאנץ התקשרו אליו בטלפון ואמרו לו שבכדי שיוכל להתרכז ולומר דברי הבדחנות כראוי, הם מסדרים את הטלפון עם הרמקול באופן שהציבור ישמע אותו והוא לא ישמע את הציבור. לא היה לו ברירה והסכים לכך. ותיכף התחיל לומר דברי בחנות. אך היו לו הרגשה מזוהה מזה, שלא רק שלא ראה את מי הוא מבדח, אלא גם לא שמע אותם. ואף לא היה יכול להיות טוח אם שומעים אותו כלל. וכך הוא יושב בביתו בבורו פארק ואומר מילי דבדיחיותא, לאחר רבע שעה החזירו את הטלפון למצב רגיל, ושמע לרגע איזה רעש של מחיאת כפיים ותיכף נותק הקו.

לאחר שעתים התקשר אליו אחיו המחותר, והודה לו בכל לב, שאל אותו רבי אברהם מרדכי, האם שמעו אותי בכלל? ענה לו אחיו, איזה שאלה, הרי כולם כמעט נפלו מן הכסאות מרוב ששון וצהלה שהשפעת עליהם.

רבי אברהם מרדכי התבונן במעשה ולקח ממנו מוסר השכל הפלא ופלא. השי"ת הוריד אותנו כאן לעולם הזה, ללמוד תורה ולהתפלל ג' תפילות בכל יום, באופן

להשתדל אצל שר בית הסוהר. גם בעת ששר המשקים ושר האופים הגיעו לבית האסורים, הוא לא חקר ולא ברר אצלם מתי וכיצד פרעה משחרר אסירים, אלא ציפה לישועת ה' יתברך.

רק בסוף השנה, כשפתר את חלום שר המשקים לטובה, אמר יוסף לעצמו: 'הנה, אני רואה שזה משמים, כנראה זו ידי ה' שעל ידי האיש הזה אצא מהבור!' ובכך שגג, כביכול, בהלכות בטחון.

אמנם בתחילה הוא לא ידע שטעה, ולכן המתין באותו יום לראות מה יקרה, כיון שאם היה זה רצון ה' שידבר, היה אמור להשתחרר תכף ומיד. אבל כאשר הוא לא השתחרר בתוך יום אחד – הגיע יוסף מיד למסקנה שפנייתו לשר המשקים לא היתה נכונה, ואסור היה לו לנקוט בהשתדלות הזו, ולכן התוודה מיד ואמר: 'אנא ה', חטאתי, עויתי, פשעתי, פניתי אל הרבים. אנא ה', אני מתחרט על כך מאד, מכאן ואילך לא אפנה לאף אחד מלבדך!'

אולם מאחר והקב"ה מדקדק עם חסידים כחוט השערה, נענש יוסף וישב עוד שנתיים בבית האסורים. מן הסתם היו שם ליצינים שאמרו לו: 'יוסף, מה קרה בסוף עם החבר שלך, שר המשקים, למה הוא לא מוציא אותך מכאן?' ויוסף היה עונה: 'שר המשקים! לא זכור לי שראיתי אדם כזה בבית הסוהר!...'

כיצד אתה לא זוכר, הרי אתה בעצמך דברת איתו ובקשת ממנו שימליץ לפרעה להשחרר אותך?! שאלו הליצינים את יוסף, שהשיב: 'אני לא זוכר אדם בשם שר המשקים! מדוע בכלל צריך שר מיוחד כדי להשקות את פרעה? מה הוא תינוק שאינו מסוגל לשתות לבד?'

יודעים מה עשה יוסף הצדיק? הוא עקר מלבו ומחק מזכרונו את כל המאורע, עד שחש כאילו שר המשקים לא היה מעולם. מני אז שם מבטחו רק בה' יתברך, ובמשך כל השנתיים הבאות לא העלה על דל מחשבתו את התקוה: 'אולי בכל זאת יזכר בי שר המשקים ביום מן הימים, וידאג להוציא אותי מבית האסורים?' הוא מחה את שר המשקים מזכרונו, והחזיר ללבו כי רק ה' יתברך יוציא לחפשי בבוא השעה.

זהו פרוש דברי המדרש על הפסוק: "אשרי הגבר אש שם ה' מבטחו", יוסף בטח כל ימי חייו רק בה', ולא בשום דבר אחר. ולא זו בלבד, אלא שגם לאחר ששגג פעם אחת והשתדל אצל שר המשקים, הוא חזר מיד בתשובה – "ולא פנה אל הרבים", ולא ציפה שמשם תבוא לו הישועה.

את הפרוש הזה אומר הגאון מוילנא במילים קצרות על הפסוק: "ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה' רמה קרני בה' רחב פי אל אויבי כי שמחתי בישועתך" (שמואל א, ב, א), וזה לשונו הטהורה:

"כי שמחתי בישועתך – זו מדת יוסף וכו', כי שמחתי בישועתך, שלא היתה סיבה להוצאתו על ידי אדם. וכשבטח על שר המשקים נוסף לו יגון ב' שנים. וכאשר תלה עיניו על ה' יתברך, אז נאלץ פתאום בנפלאות ה' על ידי חלומות פרעה. וידעו הכל כי ה' יתברך היה בעזרו ולא אדם. וזהו 'בישועתך', ולא בישועת אדם."

מהי כוונת הגאון באמרו: "וכיון שתלה עיניו על ה' יתברך", האם כוונתו שקודם לכן לא תלה יוסף, חלילה, את עיניו בקב"ה?!

אלא הכוונה כפי שבארנו, שלאחר שיוסף שגג פעם אחת, וסבר שרצון ה' שיאמר כמה מילות השתדלות, ושזה חלק מההשגחה שנועדה לחלצו מכלאו, מחק את כל המאורע מזכרונו וקבל על עצמו לא לעשות יותר כל השתדלות אלא לשים ידו רק על ה' יתברך.

ה"חזון איש" זצ"ל מבאר את הדברים בספרו "אמונה ובטחון" בלשונו הזהב: "אם כי עקרי הבטחון מחובת הלב, ומסתעפים ממנו מצוות מעשיות, בחובה של מניעה מפעולות נגד חברו, יש בזה גם גדרים בפעולות של השתדלות המותרת, ולפעמים הבטחון מתנגד להשתדלות ואוסר אמצעים מיוחדים.

"והנה נתחייבנו לדון במחשבתנו כל פעולה טרם עשייתה, אם היא מוסכמת ממידת הבטחון. וחז"ל אמרו במדרש רבה מקץ, כי השתדלותו של יוסף הצדיק לבקש משר המשקים 'והזכרתני', היתה כולויל במדת הבטחון. ואמרו: 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו', זה יוסף, 'ולא פנה אל הרבים' וגו', שבשביל שפנה אל שר המשקים נתוסף לו שתי שנים. רצונם לומר, יוסף ידע שאין הצלתו תלויה בהשתדלות והכל מיד ה', אבל בהיות שנתחייב האדם מפעולות ולא לסמוך אנוסא, חייב יוסף את עצמו לשמש בהזדמנות זו ולבקש משר המשקים.

"ואמנם בהיות שלפי תכונת הרהבים אין בטבעו לזכור ולהיטיב, אין ראוי המעשה הזה רק מתוך יאוש, והמיאוש עושה כל מה שיכול, אף בדברים הרחוקים מכל תועלת. אבל אין לבוטח לעשות כמו אלה, ואין פעולה זו מפעולות החובה. ויש במעשה זה כעין זריית אבק על זוהר האמונה והבטחון, ואחרי שאינה חובה, היא אסורה. וכוונת חז"ל על הפעולה, ולא על מידת הבטחון של יוסף חלילה. וידע יוסף שאין עזר מן אדם בלתי מיד ה' לבד. אבל מה שחייב עצמו לשאול משר המשקים לא היה לפי קבלת חז"ל דין אמת, אלא לא היה לו לפנות אל הרבים", עד כאן לשון ה"חזון איש".

ואכן כשמבטונים במה שהתרחש לאחר מכן, רואים בחוש, שפעולת ההשתדלות הזו היתה מיותרת, ושר המשקים לא היה האיש שהביא להוצאת יוסף מבית האסורים. וראיה לכך, שהרי יוסף בקש משר המשקים שיאמר לפרעה, שגנבו אותו מארץ העברים, וגם במצרים הוא לא חטא במאומה, ונזרק לבית הסוהר על

ששומעים אותנו אך אין לנו רואים ולא שומעים כלל מה שנעשה מדברינו ומעשינו ומחשבותינו. אין לנו שומעים מחיאת כפיים על כל התגברות על היצר, השאירו אותנו לא רק רבע שעה, אלא מאה שנה על סוג טלפון כזה, אתה תדבר ולא תשמע ולא תדע אם שומעים אותך, רק תצטרך להאמין בזה באמונה שלימה. שגם שאתה במצב השתקה ולא יודע אם משהו שמח איתך, דע והאמין שכל העולמות עליונים מקבלים שפע עליון על ידך. כמו שדוד המלך נקרא בדחנא דמלכא, כך אנו צריכים כביכול לשמח את מלך מלכי המלכים הקב"ה, וכל העולמות עליונים יושבים ומצפים לנו, ופעמים שיש לנו נסיון קשה מאד מאד, כשיעלה למעלה ישאל 'האם נהנו ממני', ואז יספרו לו שכולם השתעשעו ממנו עד מאד. דוד המלך עשה רגל רביעי במרכבה ואתה צדיק! הוספת כמה ברגים, חזקים, אלא שלוח צריך להמתין מאה עשרים שנה. והוא עיקר נסיון האדם, אומרים לו מה לעשות, אין לו ספיקות בכך, מספרים לו שנהנים ממנו, והוא צריך להתחזק כל החיים שמסתמא שומעים אותי, מקוה ששמחים איתי... כשתעלה לשמים לאחר מאה ועשרים, יספרו לך כמה שמחות וצהלות גרמת בכל העולמות. ואם אח שלך לא מתקשר אליך אחרי שעתיים שנהנו ממך, תאמר את זה אתה לעצמך, כי אם אין אני לי מי לי.

רבת את ריבם

כתב השם משמואל (חנוכה תרע"ג מוצש"ק ליל ד', ותר"פ מוצש"ק ליל ה') לבאר תפילת על הניסים 'רבת את ריבם' מלשון 'כי יהיה ריב בין אנשים', ענין הריב הוא שיש לאחד טענות ותביעות על השני. ומה שבח יש במה שהקב"ה 'רב את ריבנו' הרי אין בזה לשון היכר שהיה לנו איזה נצחון בריב במלחמה, רק שהוא רב את הריב שלנו. למשל שיש לראובן איזה ויכוח עם שמעון, ובא לוי ומסייע לראובן להתווכח עם שמעון, האם זה אומר שהוא ניצח אותו? אמנם אצל השי"ת בוודאי כשהוא לוקח את הריב, בוודאי הוא מצליח, אך עדיין צריכין אנו למודעי מה תוספת שבח יש בזה שהקב"ה רב את הריב שלנו.

ופי' השם משמואל שהיוונים הרשעים השפילו מאד את בני ישראל, בבחי' שחה לעפר נפשנו, דיכה לארץ חיית, וכמ"ש במדרש לחנוכה וכ"כ פיוט דשבת חנוכה - שהיו עוקרים את הדלתות של בתי ישראל כדי שלא יוכלו להתנהג בצניעות, לזאת מדליקין נר חנוכה על הפתח להודות להשי"ת על הצניעות שבבתי ישראל. כי היוונים השפילונו מאד עד שהרבה אבדו את החשק ללחום עם היוונים, מרוב יאוש ושפלות הרוח. וכן שמעתי מאנשים שעברו את המאורעות הקשות בשנות הזעם שממש כך הרגישו כדברי השם משמואל: 'נכנעו לסבול נפשם עול הגזרה ולא הרהיבו עוז בנפשם לחשוב שיש להם ריב עמם, וכל תקותם של הכשרים היה רק לההרג על קדושת שמו יתברך...'

צא מהיאוש, תפסיק לסבול
כי כל זמן שאין אדם נופל בשפלות הנפש, יש לו עדיין רצון לריב, אך כשמשפילים אותו למטה מג' טפחים הוא מאבד כל רצון לריב, אם אינו כראוי הוא מתייאש, ואם הוא איש כשר הוא מצפה למסור נפשו על קידוש השם. ולפי דרך הטבע לא היה צריך להיות כלל ריב בין ישראל ליוונים לפי מה שהם השפילו אותנו. אבל הקב"ה אימץ את רוחם והגביה את נפשם עד שחישבו את עצמם בעלי ריב עם היוונים, והוא נס נפלא שלא כדרך הטבע, לאחר שהשפילו אותנו כ"כ, באו 25 אנשים בחבורות מתתיהו ובניו ונתעלו להיות בעלי ריב עם היוונים בדרך נס ופלא.

וכן אמר החידושי הרי"ם עה"פ 'והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים', הוצאתי אתכם מהמצב שהייתם סובלים בשקט את הגזרות, אלא עשיתי נס שתאבדו את הסבלנות לסבול, והרצו לצאת. כמו שאמר החפץ חיים בגזירות דרוסיה שאם היה לנו כח לריב איתם היו נעשים ניסים גדולים, אע"פ שיתכן שהיו נהרגין כמה וכמה, מ"מ היו צריכים להיות בעלי ריב עם הסובייטים, והוא דרך נס שחשבו כך. וכן היו כמה יהודים שהיו אנשי פלא להיות בעלי ריב עם מעצמה כזאת.

וזהו 'רבת את ריבם' שאנו מכירים שלא היינו בעלי ריב מכח עצמנו, מרוב שפלותנו, אלא שאתה עשית אותי בעל ריב ולא כמתייאש. לאחר מכן 'דת את דינם' כי כשיש כבר שני בעלי ריב, בין קודש לחול, בא הקב"ה ודן את דיננו, ונקם את נקמתנו וקיים הפסק כראוי והצילנו.

נס חנוכה שאדם יוצא מהיאוש ומתחיל לריב עם עזות הגוף
עוד כתב שיש לבאר בעוד אופן, כי יש אנשים שמתייאשים וכופפים את ראשם בצפייה 'מתי יעבור הזמן', כי מי יוכל לעמוד כנגד כוחות נוראות של רשע שמפצים בעולם שומאות וזוהמא, אני וביתי נעבוד את ה', אך נשאר לדורות בימי חנוכה שנתעורר טל איש ללחום עם ה' כנגד הרע שבחוץ והן כנגד הרע שבלבו, שלפעמים שאדם מתייאש מללחום עם הרע שבנפשו, מאחד שמרגיש שאין מספיק חלק הטוב בנפשו שיוכל ללחום בכל כך הרבה חלקי הרע, ולכן הוא סובל ורובץ תחת משא מלך זקן וכסיל, ואינו מתחזק עם הנקודה הטובה, עוד מעט ואין רשע, שהרי עשוי יש לו רב, יש לי רב, מה עשה הקב"ה 'בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות', כי הנקודה הטובה שבנפש האדם נקראת נקודת ציון וירושלים, ציון בגימ' יוסף, ושם יש נר דולק בנפש האדם, כמ"ש בגמ' פסחים ז': 'בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות' ששם מדובר על העוונות, דברות אפי' עון זוטא משתכח, וזה לעומת זה עשה האלקים, כי היצר הרע מחפש את העוונות הזוטות להחליש דעתנו, אך הקב"ה יש לו גודל למצוא נקודה טובה קטנה שבקטנות, כדפי' בפסיקתא. וכפי מה שאדם אוהו עצמו בעלי ריב עם היצר הרע, אך הקב"ה רב את ריבו, וזהו 'עולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע' שתרגיש תמיד שאתה בעל ריב עם היצר הרע, לאחר שאתה בעל ריב, בא הקב"ה ומציל עני מחזק ממני ועני ואביון מנזלו. ולא להתייאש לומר שאין אנו יכולים לריב עמו כלל. (הגרמ"י רייזמן)

וזהו 'רבת את ריבם' שאנו מכירים שלא היינו בעלי ריב מכח עצמנו, מרוב שפלותנו, אלא שאתה עשית אותי בעל ריב ולא כמתייאש. לאחר מכן 'דת את דינם' כי כשיש כבר שני בעלי ריב, בין קודש לחול, בא הקב"ה ודן את דיננו, ונקם את נקמתנו וקיים הפסק כראוי והצילנו.

נס חנוכה שאדם יוצא מהיאוש ומתחיל לריב עם עזות הגוף
עוד כתב שיש לבאר בעוד אופן, כי יש אנשים שמתייאשים וכופפים את ראשם בצפייה 'מתי יעבור הזמן', כי מי יוכל לעמוד כנגד כוחות נוראות של רשע שמפצים בעולם שומאות וזוהמא, אני וביתי נעבוד את ה', אך נשאר לדורות בימי חנוכה שנתעורר טל איש ללחום עם ה' כנגד הרע שבחוץ והן כנגד הרע שבלבו, שלפעמים שאדם מתייאש מללחום עם הרע שבנפשו, מאחד שמרגיש שאין מספיק חלק הטוב בנפשו שיוכל ללחום בכל כך הרבה חלקי הרע, ולכן הוא סובל ורובץ תחת משא מלך זקן וכסיל, ואינו מתחזק עם הנקודה הטובה, עוד מעט ואין רשע, שהרי עשוי יש לו רב, יש לי רב, מה עשה הקב"ה 'בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות', כי הנקודה הטובה שבנפש האדם נקראת נקודת ציון וירושלים, ציון בגימ' יוסף, ושם יש נר דולק בנפש האדם, כמ"ש בגמ' פסחים ז': 'בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות' ששם מדובר על העוונות, דברות אפי' עון זוטא משתכח, וזה לעומת זה עשה האלקים, כי היצר הרע מחפש את העוונות הזוטות להחליש דעתנו, אך הקב"ה יש לו גודל למצוא נקודה טובה קטנה שבקטנות, כדפי' בפסיקתא. וכפי מה שאדם אוהו עצמו בעלי ריב עם היצר הרע, אך הקב"ה רב את ריבו, וזהו 'עולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע' שתרגיש תמיד שאתה בעל ריב עם היצר הרע, לאחר שאתה בעל ריב, בא הקב"ה ומציל עני מחזק ממני ועני ואביון מנזלו. ולא להתייאש לומר שאין אנו יכולים לריב עמו כלל. (הגרמ"י רייזמן)

קושיית ה"בית יוסף"
על הקושיה המפורסמת מדוע מדליקים שמונה נרות חנוכה והלא השמן הספיק ליום אחד והנס היה אם כן שבעה ימים היה מתרץ הסבא מקלם הגאון רבי שמחה זיטל זצ"ל שבזמן שעשו זכר לנס רצו חכמינו ז"ל להורות לנו שגם הטבע הוא נס, כי כל יום שהשמן דולק זהו רק מהכח הנסי, והשמן הטבעי עצמו לא השפיע במאומה על השתלשלות הנס.

וכתב הרמב"ן סוף פרשת בא בזה הלשון 'מן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה ואין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים בין ביחיד אלא אם יעשה המצוה יצליחו שכרו ואם יעבור עליהם יכריחנו עונשו הכל בגזירת עליון כאשר הזכרתי כבר' עד כאן לשונו.

על דרך זה אפשר לבאר מה שאמרו חכמינו ז"ל (פסחים ק"ח, א) 'קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף' מזונותיו של אדם שהם ענין טבעי בהחלט מעשה ידי אדם ותחבולותיו מדמים לקריעת ים סוף שהוא ענין נסי בהחלט השוו חכמינו דבר שהוא עיקר טבע לדבר שהוא עיקר נס על ידי הקדוש ברוך הוא לבדו לומר לך

והעצה להתרגל בדרך זו היא, שהאדם לא יסמוך בשום עניין רוחני על שכלו והבנתו, אלא על כל שאלה יתיעץ עם החכמים מורי דרך. וכן החכם עצמו, מה שנוגע לו, לא יסמוך על שכלו אלא יתיעץ עם חכם אחר, כי זוהי אמונת חכמים, ובדרך זו יוכל האדם להתרגל לקיים את התורה כפי אשר נצטוונו ללא שינויים והיתרים.

בא הרב פינקוס זצ"ל, במאמריו על חנוכה, ומביא משל כ"כ נפלא; אומר לנו רש"י, על הפס' (דברים לג, יא) 'מִתְּנָן מִתְּנָיִם קָמָיו - י"ב בני חשמונאי ואלעזר [יוצאים] כנגד כמה רבבות. שאלת השאלה - בשביל מה הם עשו את זה - י"ב חשמונאים ואלעזר כנגד רבבות יונים? אומר הרב פינקוס - אגיד לך משל למה הדבר דומה; אתה הולך ברחוב, וממולך מגיע בנאדם 2 מ' גובה - דומה לפרסומת של 'רב-בריה' - כל צעד שלו כמו של אחימן ששי ותלמי © - הוא תופס אותך בחזה ואומר לך: 'תן לי עכשיו 300 שקל!' - תיתן לו או לא?

ברור שכן © - ולמה אתה לא מסרב? כי ההיגיון הכלכלי אומר לך, שלא כדאי לך לסרב; רק השיניים הקדמיות שהוא ישוב לך אם תסרב, יעלו לך 20 אסף. אז 20 אסף מול 300 - כדאי לך לתת © נתת לו 300 שקל, והוא עזב אותך לנפשך; ממשיך הבריון בדרך, ופוגש את הבן שלך - ומתחיל לנענע אותו כמו לולב, שיתן לו כסף! שאלת השאלה - הוא יקפוץ על הבריון הזה או לא ??? ודאי שכן! איך הוא יקפוץ, הרי הוא ישוב לו את השיניים!! לפני רגע אמרת שלא כלכלי להתחיל איתו, ובגלל זה נתת לו 300 שקל - אז מה קרה עכשיו, איפה נעלם החשבון הכלכלי???

אומר הרב פינקוס - כשהרגש עובד, השכל מושבת! - "מישהו נוגע בבן שלי - אני קופץ! מה שיהיה - יהיה!" **כותב הרב פינקוס** - וכאשר נתבונן מה גרם לשלשה עשר החשמונאים לצאת למלחמה נגד צבא אדיר, נגלה שפשוט 'דרכו להם על יבלת'. וזה הצית את הניצוץ, את האכפתיות, וזהו שאומרים 'ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם', פשוט כאב להם המצב כצרה אישית!! אם ככה, נוכל להבין מדוע 'ונתתי כנגד יון - אנשים פשטו את צוארם להישחט, מבלי לפרסם בכלל!!! מזה זה 'פירכוס'!? זה הדבר הכי טבעי שיש לאחר המיתה; עומד מולך בנאדם ומכוון עליך אקדח - מתוך רפלקס, אתה תנסה לזוז לצדדים; מה אתה זו, זה גם ככה לא יועיל לך?! אלא זה מטבע האדם לנסות ולהציל את עצמו, גם במצב שאין לו שום סיכוי להינצל - טבעי שהבנאדם ירצה לחיות, ואפילו עוד שניה אחת! אף בנאדם שאוכל עוגה, לא מפרסם, הוא אוכל את העוגה בשמחה - כך היונה, פושטת את צווארה בשמחה והולכת להישחט! - ומתי היינו כיונים??? ביון! - שם פשטנו את צווארנו כיונים! ימי החנוכה, מהוים מבחן לאדם - איפה אתה נמצא בשעת מסירות נפש! (ברוך שאמר) **קושיית ה"בית יוסף"** על הקושיה המפורסמת מדוע מדליקים שמונה נרות חנוכה והלא השמן הספיק ליום אחד והנס היה אם כן שבעה ימים היה מתרץ הסבא מקלם הגאון רבי שמחה זיטל זצ"ל שבזמן שעשו זכר לנס רצו חכמינו ז"ל להורות לנו שגם הטבע הוא נס, כי כל יום שהשמן דולק זהו רק מהכח הנסי, והשמן הטבעי עצמו לא השפיע במאומה על השתלשלות הנס.

שאף הטבע נעשה על ידי הבורא לבדו, אין טבע בעולם בכלל הכל נוצר מתפתח ומקבל חיותו מהקדוש ברוך הוא לבדו. מי שחושב שגם הטבע משתתף בבריאה והנהגה הריהו עובד עבודה זרה ומאמין בשינוף.

אבל אין זאת אומרת שהאדם לא יעסוק בשום דברים טבעיים שיש להם שייכות לטבע וישב בחיבוק ידים, האדם מצדו בתור נזרהבריאה שהקדוש ברוך הוא המשילו על היצירה, צריך לעשות את המוטל עליו וכפי שכתוב "וברכתך בכל אשר תעשה", כי כך גזרה חכמתו העליונה שהכל יעבור דרך השפופורת ששמה "טבע" אבל בדעתו ושכלו צריך האדם לדעת כי אין הטבע מועילו כלום אף במשהו. - דרכי מוסר

תירוץ נוסף

מסופר על הגאון המקובל רבי יצחק אייזיק הכהן זצ"ל רבה של קוריץ שהיה חריף מאד בקטנותו, ופעם אחת בהיותו בן שמונה שנים, שאלוהו חכמי ברודי שאלה זאת, והילד הרר כמה רגעים והשיב: לפי דעתי קבעו שמונת ימי חנוכה בשבילנו הילדים שנדע בכל יום ויום מימי החנוכה כי אנו פוסקים הלכה כבית הלל ולא כבית שמאי...

חכמי ברודי הסתכלו זה בפני זה ותמהו על תשובה סתומה ומזוזה זו, אבל הילד המשיך את דבריו, הלא במסכת שבת (דף כא) מזכירים את המחלוקת שבין בית שמאי ובית הלל בנוגע להדלקת נרות חנוכה, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך [ביום שני שבעה ביום שלישי ששה ביום רביעי חמשה וכן הלאה] ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך [בשני שנים בשלישי שלשה ברביעי ארבעה וכן הלאה] ואם היו קובעים רק שבעה ימים, כי אז ביום רביעי של חנוכה לא כל ילד היה יכול לדעת אם הלכה כבית שמאי או כבית הלל, משום שלפי דעת שניהם הלא היו מדליקים ביום רביעי ארבעה נרות אבל עכשיו שכשקבעו שמונת ימי חנוכה הרי בכל יום ויום יודע ומבין כל ילד לפי מספר הנרות הדולקים כי הלכה כבית הלל...

ועל המלחמות

באחר מימי חנוכה תשכ"ו הופיע הרב הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן גאב"ד פוניבז' זצ"ל במושב ארצישראלי של חרדים, מושב "יסודות" בנחל שורק, כדי להשתתף בשמחת חנוכה הבית של ביה"כ המקומי, כיון שנתכבד לשאת דברי ברכה לכבוד המאורע שילב בדבריו רעיונות מעניני דיומא, והסביר בין השאר את נוסח ההודיה שאומרים בתפילה ובברכת המזון "על הנסים ועל הנפלאות ועל המלחמות" הוא שאל בפליאה כאיש משתומם: מהו שאנו מודים על המלחמות? וכי אוהבי מדון אנחנו, ועל חרבנו נחיה, ששמחים כביכול על שזימן לנו ה' מלחמות? וכי אינו מתאים יותר שנודה על הנצחונות שבהם מיגרנו את האויב?

והשיב: להודות על הנצחון - עדיין מוקדם מדי. הלא המלחמה ביוונים היתה מלחמה רוחנית בעיקרה מלחמת הקדושה נגד הטומאה, והנצחון הסופי לא היה אלא בעת שיבוא משיח צדקנו, אפס, בינתיים מודים אנו על עצם הדבר שאנו נלחמים. על כך שבכל המצבים הקשים ביותר כשהטומאה מאיימת להשתלט ולכבוש הכל יהודים, אינם נכנעים, אלא נלחמים בעוז על יהדותם...

איצרותיהם של צדיקים

ניסוך שבכל יום

ימי חנוכה הם ימי שמחה והודיה על הנסים. נס הנצחון במלחמה ונס פח השמן. נוסח התפילה בחנוכה "על הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". ההבנה הפשוטה היא שכיון שבימי כסלו היו נסים גדולים לכן קבעו עליהם זמן שמחה והלל והודאה להשי"ת.

אכן, יש המתעוררים לשאול כיצד מבינים את נוסח התפילה "בימים ההם בזמן הזה" איך בזמן הזה בימים שאנו חיים בהם רואים נסים? כל הסיפורים של הנסים הם על אירועים שקרו בעבר פעם היתה קריעת ים סוף וכל עם ישראל עברו בתוך הים ביבשה נס הכניסה לארץ ישראל והנסים שהיו בבית המקדש וכו' אך מדוע רק הדורות ההם ראו נסים ואנו לא רואים בימינו התרחשות של נסים? וכי רק לדור המדבר או לחשמונאים היתה הזכות לראות בחוש נסי שמים, ולנו אין את הזכות הזו?

יתכן שהשאלה אינה במקומה, אבל התשובה, לדעתי אינה פשוטה כלל, ומונח בה יסוד גדול והבנה אחרת במהות הנסים ימי החנוכה.

ניסים גלויים בזמנינו

אספר לכם מעשה שהיה, כפי שסיפרו בעל המעשה, הוא גר היום במונסי בארה"ב, ועובד לפרנסתו כרופא, אבל הוא שוקד על התורה והנו תלמיד חכם. לא כל ימיו היה מסופר שומר תורה ומצוות, לפני שנים הוא היה בלוס אנג'לס כחילוני גמור, ועבד כרופא בחדר מיון של בית חולים. באחד הימים הובהל לחדר המיון אדם מחוסר הכרה אשר נמצא מוטל ברחוב אחרי התקף לב קשה, הרופאים הוועקו להצילו, ולאחר חצי שעה התייאשו מחייו, ניתקו את המכוונות וקבעו את מותו. הרופא מספר שלפתע הוא הבחין בתנועה בידו של המת. בתחילה חשב שאילו עצבים שעדיין מפרכסים לאחר המוות,

אבל אח"כ הבחין בתנועות נוספות של הגוף, הוא הסיר את הכיסוי מעל פניו, ולתדהמתו הוא רואה את ה"מת" - חי. הוא התחיל מחדש לעסות את לבו. ה"מת" הרים את ידו וסימן לרופא להפסיק להתעסק בו. הוא שואל את הרופא: "לך קוראים חיים מאיר?" הרופא נדהם לחלוטין! זהו אמנם שמו היהודי אבל אין אדם בעולם שקורא לו כך, כולם יודעים שהוא "בארי", רק מסבתו הוא שמע ששמו "חיים מאיר". והנה החולה ממשיך ושואל: "אתה מניח תפילין?" והוא עונה בשלילי. החולה מצוה: "מהיום תתחיל להניח!" ושוב שואל אותו: "אתה אוכל כשר". וכשענה לא, חזר וצוהו "תאכל כשר!" כשסיים החולה את דבריו, עצם את עיניו ונפטר לבית עולמו.

ימי החנוכה הם ימים המסוגלים לראות ולהבין את הנסים. ה"זמן הזה" שבחנוכה, מהותו החינוך. אין די שהנסים מתרחשים אלא שאנו לומדים ומושפעים מהם. כשאב ובנו עומדים בתפילה כלפי האב זוהי מצות תפילה, אך כלפי הבן הקטן לא שייכת כעת מצות תפילה. עבור הבן משמשת תפילת אביו כאפשרות של חינוך. הוא רואה וקולט משתכל ומבין בצורת התפילה של המבוגר, ומושפע ממנה בעומק נשמתו. כל פעולה של חינוך, בונה נדבך נוסף במבנה אישיותו של החניך. כך מתעצבת דמותו של הקטן, כך הוא גדל, משתנה ונבנה.

ההכנה הרוחנית של החשמונאים "בימים ההם" היתה שהם היו מסוגלים ומוכנים להתחנך מהנסים. כאשר מצד האדם יש את כלי הקליטה וההשפעה, הקב"ה מראה לו את נסיו ונפלאותיו. כשנמצאים במדרגה רוחנית שמוכנה להבין את משמעות הנסים, להתחנך מהם ולשנות מחמתם את צורת ההתנהגות, אז יש ענין ותועלת בגילוי הנס וזוכים לראותו בחוש.

ממור"ר הגרי"ד זצוק"ל שמעתי, שהנה בחנוכה אנו קובעים הלל ושמחה על כך שפח שמן קטן דלק בדרך נס שמונה ימים. וידועים דברי חז"ל (שבת כב ע"ב) שגר המערבי היה דולק במקדש שנים רבות ולא כבה אף פעם. ובמשך מאות שנים של המשכן ובתי המקדש היה נס במנורה שהשמן שהספיק רק למשך הלילה, דלק מעת לעת תמיד, וא"כ צ"ב מהו הנס המיוחד במנורה ובשמן של חנוכה?

אמנם התשובה לזה, שבחנוכה היינו מסוגלים לקלוט את הנס להבין שהשי"ת מדבר אלינו ומשפיע עלינו שנוכל להתחנך ממעשיו.

החינוך של חנוכה הוא שהקב"ה הוא בעל הכוחות כולם בבריאה, והוא בעל הבירה והוא עשה ועשה ויעשה את כל המתרחש בעולם, בין בטבע ובין בנס, בין בגלוי ובין בנסתר ו"אין עוד מלבדו".

חנוכה "להודות ולהלל"

ימי החנוכה נועדו לעורר בנו את הכלים לקלוט את נסי הקב"ה. להתחנך לראות את הנפלאות והתשועות, ולהבין שהשי"ת מנהל את עולמו בחסד וברחמים בכל עת ושעה. ובפרט צריכה להיות גודל ההכרה בהנהגת הישועה של השי"ת שגם בעת צרה ומצוקה נוכל לראות שמתוך הצרה מצמיח הקב"ה את נס הישועה. בבחינה של "כי אשב בחושך ה' אור לי". נרות החנוכה מיועדים להאיר לעין המתבונן שמתוך הצרה ממציא הקב"ה פדות ורווחה.

מעשה נורא שמעתי על קבוצה של ארבע מאות יהודים, שהיו אזרחים גרמניים ונתגלגלו בשנות המלחמה לאנגליה. הבריטים לא יכלו להצויק בתוכם פליטים גרמניים, החשודים כמרגלים בזמן מלחמה, ולכן אספו את כל הקבוצה ושלחו אותם באנית מסחר לגירוש באוסטרליה. הם שחררו אסירים ופושעים מבתי כלא, כדי שישמשו כמלחים על האניה. אך יצאה האניה מהנמל באנגליה התחילו המלחים להתעלל בקבוצת היהודים. נגבו מהם את מזוודותיהם ובזזו לעצמם כרצונם, את הנותר השליכו באכזריות את הים.

הים הצער ועגמת הנפש על איבוד החפצים, המזכרות והמכתבים האישיים היו גדולים מאד. "מה זה עשה ה' לנו?" כך הגיעו הפליטים, בעירום ובחוסר כל והתאקלמו באוסטרליה.

לפני שנים מספר, עשרות בשנים לאחר הגירוש ההוא, מצא יהודי אחד יומן של קצין גרמני ששרת בשנות המלחמה בצוללת. באחד הפרקים המתארים את שנות המלחמה הוא כתב על אותה אנית מסחר בריטית שנקלטה בראדר של הצוללת. הפלגה ללא ליווי צבאי הייתה בימים ההם כהתאבדות. ניתנה הוראה לירות על האניה, אך לא היה ברור אם אכן היריות פגעו במטרה. כיוון שנקלט בראדר שמוזרות וחפצים פזורים שביבות האניה, נשלחה סירה למשורת איתם מן המים. בבדיקה גילו מכתבים בגרמנית של אזרחים גרמניים. רושם הוא: "אחת ממעשיהם של פגענו באניה עם גרמנים כמותנו. בהוראה שקיבלנו מהפירר בעצמו [היטלר י"א] הופקדנו לירות את האניה עד לאוסטרליה בכדי להגן עליה מפני תוקפים בריטיים אפשיים".

לאחר שנוסעי האניה ירדו והיא חזרה לאנגליה, זיהו הגרמנים שהיא שייכת לאנגלים ופוצצו אותה.

נתבונן כעומק המעשה, ארבעים שנה יהודים בכו והצטערו על אובדן המזכות והמכתבים האישיים, אולי אפילו התמרמרו על מדת הדין שפגעה בהם, והנה מתברר למפרע גדול החסד שעשה עם השי"ת, ובנס ממש איפשר להם להגיע בשלום לחוף מבטחים. מתוך מצב של חוסר סיכוי להצלח, זימן להם ה' מלחים באניה, פושעים ואכזריים, שרוקו את חפציהם למים ובכך ניצלו חיייהם.

הנסים מתרחשים סביבנו, אך אין לנו תמיד את הכלים לקלוט ולהבין את גודל חסדי השי"ת עמנו, בכל ימי חיינו.

יש כן נקבעו שמונת ימי החנוכה "להודות ולהלל", לפתח את יכולת ההבנה. להתחנך מהנסים ולהיות מושפעים מהעולם הנפלא בו אנו חיים. ומאורעות היום יום "שכולם נסים ואין בהם טבע ומנהגו של עולם" (רמב"ן סו"פ בא)

הודאה על "בחן בחסד וברחמים"

הנה דיבני ברכות הנהיגין מחולקות, לחם ברכתו המיוחדת "המוציא" ולאחריו נתייבנו מן התורה בברכת המזון. על העץ ועל האדמה ישנן ברכות נוספות במטבע שטבעו לנו בהם חז"ל. אבל ישנה הלכה של ברכה כוללת ומיוחדת: הוראה אילנות יפים, נוף מיוחד וכדומה מברך "ברוך שככה לו בעולמו". [ש"ע או"ח רכה, ועי"ש במשנ"ב ס"ק ל"ב ויעכשו לא נהגו כלל לברך ברכה זו ומ"מ נכון לברך בלא שם ומלות].

מטבעות נוסח הברכה היא שאנו מודים להשי"ת שיש ככה בעולמו. וה"ככה" הוא העולם היפה שברא לנו הקב"ה. אין מברכים כך על חם גדול, ולא על גיבור גדול, הברכה נתקנה על מראה יפה. הכח והתכונה המבטאים יותר מכל את מציאות הבורא בתוך הבריאה, ש"ככה בעולמו", הוא היופי. "הקן יפה דודי". וכשרואים דברים יפים בעולם אפשר להתבונן ולראות את גודל יופיו של הבורא, שכך הוא בעולמו.

נתאר לעצמנו שהעולם היה נברא בשני צבעים בלבד, שחור ולבן, כיצד החיים היו נראים? והנה גדל חסדו עלינו והרבה צבעים וטונים בעולם. "בחן בחסד וברחמים" - עוד קודם שמודים על החסד, אנו מודים על החי"ן.

עלינו להתבונן ולראות את הטוב והיפה שבבריא. את החכמה בה יצר השי"ת את גוף האדם. את חלוקת האיברים ותועלת תנועתם, בעין פקוחה נוכל לקלוט את חסדי השי"ת ורוב נפלאותיו בעולם, ולהתחנך להלל הודיה בכל יום.

נסיים בדבר חכמה ששמעתי לפני עשרות שנים מרבי בין ציון ידלר המכונה "המגיד הירושלמי". הוא דיבר אז על המתיוונים שביקשו לקעקע את יסודות החינוך. בירושלמי נאמר "למה נקרא שמו אחז - שאחז בבתי כנסיות ובבתי מדרשות - כך אמר אחז אם אין גדיים אין תישים אם אין תישים אין צאן אין רועה" (ירושלמי סנהדרין פ"ו).

נשאלת השאלה, למה באמת נקרא שמו אחז וכי הוא אחז בבתי הכנסיות, הוא סגר אותם, ושמנו היה צריך להיות סגור.

נהם המגיד רבי בן ציון בקול בוכים ואמר: הוא לא סגר. אם הוא היה סגור, היו הכל אוזרים חיל למסור נפשם על התורה והעבודה, היו מתפלשים בעפר, מתכסים בשקים, עורכים מערכות להעביר את רוע הגזירה - בצומות וזעקות לשוכן מרומים. הוא התחכם.

למה נקרא שמו אחז

נסיים בדבר חכמה ששמעתי לפני עשרות שנים מרבי בין ציון ידלר המכונה "המגיד הירושלמי". הוא דיבר אז על המתיוונים שביקשו לקעקע את יסודות החינוך. בירושלמי נאמר "למה נקרא שמו אחז - שאחז בבתי כנסיות ובבתי מדרשות - כך אמר אחז אם אין גדיים אין תישים אם אין תישים אין צאן אין רועה" (ירושלמי סנהדרין פ"ו).

נשאלת השאלה, למה באמת נקרא שמו אחז וכי הוא אחז בבתי הכנסיות, הוא סגר אותם, ושמנו היה צריך להיות סגור.

נתאר לעצמנו שהעולם היה נברא בשני צבעים בלבד, שחור ולבן, כיצד החיים היו נראים? והנה גדל חסדו עלינו והרבה צבעים וטונים בעולם. "בחן בחסד וברחמים" - עוד קודם שמודים על החסד, אנו מודים על החי"ן.

עלינו להתבונן ולראות את הטוב והיפה שבבריא. את החכמה בה יצר השי"ת את גוף האדם. את חלוקת האיברים ותועלת תנועתם, בעין פקוחה נוכל לקלוט את חסדי השי"ת ורוב נפלאותיו בעולם, ולהתחנך להלל הודיה בכל יום.

עלינו להתבונן ולראות את הטוב והיפה שבבריא. את החכמה בה יצר השי"ת את גוף האדם. את חלוקת האיברים ותועלת תנועתם, בעין פקוחה נוכל לקלוט את חסדי השי"ת ורוב נפלאותיו בעולם, ולהתחנך להלל הודיה בכל יום.

עלינו להתבונן ולראות את הטוב והיפה שבבריא. את החכמה בה יצר השי"ת את גוף האדם. את חלוקת האיברים ותועלת תנועתם, בעין פקוחה נוכל לקלוט את חסדי השי"ת ורוב נפלאותיו בעולם, ולהתחנך להלל הודיה בכל יום.

עלינו להתבונן ולראות את הטוב והיפה שבבריא. את החכמה בה יצר השי"ת את גוף האדם. את חלוקת האיברים ותועלת תנועתם, בעין פקוחה נוכל לקלוט את חסדי השי"ת ורוב נפלאותיו בעולם, ולהתחנך להלל הודיה בכל יום.

שיחות הגר"ש פינקוס

מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך.

טמאים ביד טהורים! איזה נס זה?

בשלמא גיבורים ביד חלשים - נס, כיון שטבע העולם שהחלש נמסר ביד הגיבור, רבים ביד מעטים "ג"כ - נס, כי טבע העולם שהמעטים נמסרים בידי הרבים, אבל טמאים ביד טהורים וכי מצד דרכי הטבע הטמאים יותר חזקים מהטהורים? אדרבה, הטמא מטמא את עצמו ומשליך אפילו את כוחותיו הגשמיים לרצונות ותאוות. שאלה גדולה

זוהי עוד בבחורתי שהתפלאתי על כך, אמר ר' שלום.

היה זה בערבי שבתות כשהיינו יוצאים בקבוצות מבני הישיבה להזייר על סירת החנויות. נפרדנו לשתי קבוצות, כל אחת בסימטה אחרת - בשוק מחנה יהודה.

והנה בשבועות הראשונים שמענו מהרחוב המקביל, (שם עברו, מחנות לחנות - הקבוצה השנייה) קולות המומים של פחד: "בלי ידיים! בלי ידיים!" לא כל כך שמנו לב לקריאות שנשמעו מרחוק, אך כאשר הדבר נשנה על עצמו גם בשבועות שאח"כ החלנו לחשוש שמא הקריאות הם מפי חברנו לישיבה.

נזחרתי ולא חשבת כלל

אתם רוצים מעשה? שואל ר' שלום את היושבים סביבו, אז אספר לכם מה שסיפרתי היום בשולחן שבת, לאורח פלוני שסעד על שולחני.

איש היה בירושלים אבן דאוד ז"ל כך היה שמו. רבים דיברו על צדקותו ושחרו לפתחו לשמוע את דבריו.

אמרו לו, את שם האב, אם והגיל, והוא פשוט התחיל להגיד ולגלות נסתרות. דמות נדירה, הלכתי למעונו בהזדמנות מסוימת, היה זה כאשר הגאון הצדיק רבי אליהו לאפיאני היה חולה מאד.

ה"ספרים" ממאן לסגור את חנותו, וכאשר הם מפצירים וסונטים בו - הוא מניף את ידו הגדולה ומאיים במכת אגרוף, לפעמים יוצא לקראתם עם מקל או ברזל. לכן הם צועקים.

"מה הולך פה?" שאלתי אותם "וכי אתם מפחדים מאיזה שייגעץ? אתם גיבורים ממנו ברוח ובגשם, מה הפחד הזה?!" הוחלט שמשבוע הבא הקבוצות מתחלפות ואנו הולכים ברחוב שלהם.

ללא רציני ללכת לאבן דאוד, אבל ידידי רבי לייב פרידמן הכריע שהאיש צדיק, לכן הסכמתי ללכת יחד לאיש הצדיק הנ"ל, יצאנו יחד אני ור' לייב פרידמן זצ"ל. בדרכינו, פניתי לר' לייב ואמרת בפסקנות: "שמע נא אני מתכוון בקרבך לנסוע לחו"ל, אף אחד לא יודע מהסיפור, רק סוכן הנסיעות, עימו שוחחתי. עכשיו גם אתה יודע. אם אבן דאוד יידע על הנסיעה - יש בו ממש, ואם לאו - אין בו ממש. לדידי - זה יהיה האות והמופת".

עברנו מדוכן לדוכן ומחנות לחנות. כשהתקרבנו לחנות התספורת, הזדרו אותו איש לצאת לקראתנו באיומים, נעמדתי על מקומי. אח"כ התקרבותי מספר פסיעות, הפלתי שרולל יד אחת, אח"כ את שרולל היד השנייה וקראתי לעברו: "נראה שתפגע בי או שפוגעו שגור לא אחת מחבורתנו הקדושה... והוא? מיהר לסגור את החנות מעתה ועד עולם... וכו' בגלל שהם טמאים, הטהורים צריכים להמסר בידיהם? אתמהה! נשוב לעניינינו - ליישב את השאלה ששאלנו.

ללא רציני ללכת לאבן דאוד, אבל ידידי רבי לייב פרידמן הכריע שהאיש צדיק, לכן הסכמתי ללכת יחד לאיש הצדיק הנ"ל, יצאנו יחד אני ור' לייב פרידמן זצ"ל. בדרכינו, פניתי לר' לייב ואמרת בפסקנות: "שמע נא אני מתכוון בקרבך לנסוע לחו"ל, אף אחד לא יודע מהסיפור, רק סוכן הנסיעות, עימו שוחחתי. עכשיו גם אתה יודע. אם אבן דאוד יידע על הנסיעה - יש בו ממש, ואם לאו - אין בו ממש. לדידי - זה יהיה האות והמופת".

נכנסנו. אמרנו את השם שלי. אבן דאוד הרים את העיניים הגביה את ידו ושאל: "כבודו, חושב לנסוע רחוק מעבר לים?" המשיר לדבר על עוד כמה עניינים שאין מקומם כאן. אח"כ חזרנו את שמו של רבי אליהו לאפיאני. והוא החל לפרוש על השולחן בקצרה, את ההסטוריה של חייו, ואף פירט באיזה מוסד הצליח במשרתו והיכן לא, אח"כ המשיר ואמר כי להבנתו שורש נשמתו מצדיק פלוני, ולפתע הרים את קולו ביראה: הוא יהלום שאין בו פגם, עד לפני זמן מה היה בו פגם אך תיקן גם את זה, הוא בסכנה (בצעקה) אבל הוא עוד יאריך ימים כיון שהשכין שלום בין איש לאשתו... דברי האישי. רבי אליהו התרפא באותה שעה, ועוד חזר להרביץ תורה. כאשר שב לאיתנו, העזתי ושאלתיו: האם רבינו השכין שלום, לאחרונה, בין איש לאשתו?

נכנסנו. אמרנו את השם שלי. אבן דאוד הרים את העיניים הגביה את ידו ושאל: "כבודו, חושב לנסוע רחוק מעבר לים?" המשיר לדבר על עוד כמה עניינים שאין מקומם כאן. אח"כ חזרנו את שמו של רבי אליהו לאפיאני. והוא החל לפרוש על השולחן בקצרה, את ההסטוריה של חייו, ואף פירט באיזה מוסד הצליח במשרתו והיכן לא, אח"כ המשיר ואמר כי להבנתו שורש נשמתו מצדיק פלוני, ולפתע הרים את קולו ביראה: הוא יהלום שאין בו פגם, עד לפני זמן מה היה בו פגם אך תיקן גם את זה, הוא בסכנה (בצעקה) אבל הוא עוד יאריך ימים כיון שהשכין שלום בין איש לאשתו... דברי האישי. רבי אליהו התרפא באותה שעה, ועוד חזר להרביץ תורה. כאשר שב לאיתנו, העזתי ושאלתיו: האם רבינו השכין שלום, לאחרונה, בין איש לאשתו?

עברנו מדוכן לדוכן ומחנות לחנות. כשהתקרבנו לחנות התספורת, הזדרו אותו איש לצאת לקראתנו באיומים, נעמדתי על מקומי. אח"כ התקרבותי מספר פסיעות, הפלתי שרולל יד אחת, אח"כ את שרולל היד השנייה וקראתי לעברו: "נראה שתפגע בי או שפוגעו שגור לא אחת מחבורתנו הקדושה... והוא? מיהר לסגור את החנות מעתה ועד עולם... וכו' בגלל שהם טמאים, הטהורים צריכים להמסר בידיהם? אתמהה! נשוב לעניינינו - ליישב את השאלה ששאלנו.

נכנסנו. אמרנו את השם שלי. אבן דאוד הרים את העיניים הגביה את ידו ושאל: "כבודו, חושב לנסוע רחוק מעבר לים?" המשיר לדבר על עוד כמה עניינים שאין מקומם כאן. אח"כ חזרנו את שמו של רבי אליהו לאפיאני. והוא החל לפרוש על השולחן בקצרה, את ההסטוריה של חייו, ואף פירט באיזה מוסד הצליח במשרתו והיכן לא, אח"כ המשיר ואמר כי להבנתו שורש נשמתו מצדיק פלוני, ולפתע הרים את קולו ביראה: הוא יהלום שאין בו פגם, עד לפני זמן מה היה בו פגם אך תיקן גם את זה, הוא בסכנה (בצעקה) אבל הוא עוד יאריך ימים כיון שהשכין שלום בין איש לאשתו... דברי האישי. רבי אליהו התרפא באותה שעה, ועוד חזר להרביץ תורה. כאשר שב לאיתנו, העזתי ושאלתיו: האם רבינו השכין שלום, לאחרונה, בין איש לאשתו?

נכנסנו. אמרנו את השם שלי. אבן דאוד הרים את העיניים הגביה את ידו ושאל: "כבודו, חושב לנסוע רחוק מעבר לים?" המשיר לדבר על עוד כמה עניינים שאין מקומם כאן. אח"כ חזרנו את שמו של רבי אליהו לאפיאני. והוא החל לפרוש על השולחן בקצרה, את ההסטוריה של חייו, ואף פירט באיזה מוסד הצליח במשרתו והיכן לא, אח"כ המשיר ואמר כי להבנתו שורש נשמתו מצדיק פלוני, ולפתע הרים את קולו ביראה: הוא יהלום שאין בו פגם, עד לפני זמן מה היה בו פגם אך תיקן גם את זה, הוא בסכנה (בצעקה) אבל הוא עוד יאריך ימים כיון שהשכין שלום בין איש לאשתו... דברי האישי. רבי אליהו התרפא באותה שעה, ועוד חזר להרביץ תורה. כאשר שב לאיתנו, העזתי ושאלתיו: האם רבינו השכין שלום, לאחרונה, בין איש לאשתו?

נכנסנו. אמרנו את השם שלי. אבן דאוד הרים את העיניים הגביה את ידו ושאל: "כבודו, חושב לנסוע רחוק מעבר לים?" המשיר לדבר על עוד כמה עניינים שאין מקומם כאן. אח"כ חזרנו את שמו של רבי אליהו לאפיאני. והוא החל לפרוש על השולחן בקצרה, את ההסטוריה של חייו, ואף פירט באיזה מוסד הצליח במשרתו והיכן לא, אח"כ המשיר ואמר כי להבנתו שורש נשמתו מצדיק פלוני, ולפתע הרים את קולו ביראה: הוא יהלום שאין בו פגם, עד לפני זמן מה היה בו פגם אך תיקן גם את זה, הוא בסכנה (בצעקה) אבל הוא עוד יאריך ימים כיון שהשכין שלום בין איש לאשתו... דברי האישי. רבי אליהו התרפא באותה שעה, ועוד חזר להרביץ תורה. כאשר שב לאיתנו, העזתי ושאלתיו: האם רבינו השכין שלום, לאחרונה, בין איש לאשתו?

נכנסנו. אמרנו את השם שלי. אבן דאוד הרים את העיניים הגביה את ידו ושאל: "כבודו, חושב לנסוע רחוק מעבר לים?" המשיר לדבר על עוד כמה עניינים שאין מקומם כאן. אח"כ חזרנו את שמו של רבי אליהו לאפיאני. והוא החל לפרוש על השולחן בקצרה, את ההסטוריה של חייו, ואף פירט באיזה מוסד הצליח במשרתו והיכן לא, אח"כ המשיר ואמר כי להבנתו שורש נשמתו מצדיק פלוני, ולפתע הרים את קולו ביראה: הוא יהלום שאין בו פגם, עד לפני זמן מה היה בו פגם אך תיקן גם את זה, הוא בסכנה (בצעקה) אבל הוא עוד יאריך ימים כיון שהשכין שלום בין איש לאשתו... דברי האישי. רבי אליהו התרפא באותה שעה, ועוד חזר להרביץ תורה. כאשר שב לאיתנו, העזתי ושאלתיו: האם רבינו השכין שלום, לאחרונה, בין איש לאשתו?

זאת והורנו הקדוש ברוך הוא כשלא ויתר למשה רבינו על התמנהמות של שעה במילת בנו, כששלח מלאך להמיתו. ואלמלא הזדוזה צפורה ומלה את בנה, היינו מאבדים את משה רבינו חלילה, וגאולת ישראל מה תהא עליה. אבל אין המטרה מקדשת את האמצעים!

ונספר - מלכתחילה, בקש רבי ישראל סלאנטער להיות "צדיק נסתר", ואף הכין עצמו לכך. למד להתפלל במהירות ועומה תוך כוונת כל הכוונות, התמחה במלאכת הנגרות וסיגל את היכולת לשנות תלמודו ולעייין בו במהלך עבודתו. בגדר: "יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך" (תהלים כח, ב), יגיע כפים ולא יגיע מחו.

לבסוף החליט, שלא לשם כך נטעו בו כשרונותיו. החליט לזכות את עם ישראל בתנועת המוסר להשתפרות ולהתעלות. וכדי שאימצוה, מצא לנכון גלגול גאונותו העצומה - הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל מנאו ראש וראשון לגאוני דורו, לפני השרף מבריסק וה"בית הלוי" ושאר גדולי דור דעה! - והיה מסבב בקהילות ישראל ומשמיע שעורי תורה, לפולסים עמוקים שארכו כשש שעות ובהם בלל חצי ש"ס, שהדחיקו שומעיהם ובגינם התקבלו דבריו.

פעם הופע בוילנא ודרש בפני גדולי תלמידי החכמים בעיר. הציע את הסוגיא ושטח סדרת תמיהות, הציב את יסודו ובקש ליישב על ידו את כל השאלות, ולפתע קם אחד הלומדים והקשה על היסוד המחודש מגמרא מפורשת.

חכך רגע קט, ואמר: "הצדק אתכם, היסוד נסתר", וירד מן הבימה.

כתרוהו הלומדים וניסו כוחם בדחיית הסתירה, זה אומר בכה וזה אומר בכה. נענה רבי ישראל ואמר: "באותו הרגע שהזכיר אותה גמרא, עלו במוחי שתיים עשרה דחיות לקושייתו. ויודעני בברור, שכל אחת מהן היתה מתקבלת על דעת הלומדים. אבל אני ידעתי שהן דחיות סרק, והקושיא איתנה. אמרתי לעצמי: אבל הלא אינך דורש כדי לחדש חידושים בעלמא. כל מטרתיך לבצר את סמכותך התורנית שיהיו דבריך נשמעים לביסוס תנועת המוסר. ועכשיו, כשישמעו שלומד אלמוני סתר את שיעוריך, ועוד גמרא מפורשת שנשכחה ממך, תזולול בעיני הלומדים ויזלזלו בתנועת המוסר. לא למענך, אלא למען המטרה הנעלה, דחה את קושייתו בקש!

ואו אמרתי לעצמי: ישראל, הלא אתה לומד מוסר! הודה על האמת, וירדתי מן הבימה!"

כששמע זאת הגאון רבי יעקב יוסף זצ"ל, מגדולי לומדי וילנא, הצטרף לחבורת תלמידי רבי ישראל מוסלאנט!

"זדים ביד עוסקי תורתך"

בהודאת "על הנסים" בחנוכה, אומרים: "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך". ותמוה, בשלמא גבורים ביד חלשים, נס הוא. אף רבים ביד מעטים. אבל מה הרבותא של מסירת טמאים ורשעים וזדים ביד טהורים ועוסקי תורה. אילו היו הכוחות שווים, מדוע שלא יצאחו הטובים.

ברם, ידועים דברי הרא"ש (ריש בבא מציעא) בענין "כל דאלים גבר", משום "שמי שהדין עמו מוסר נפשו להעמיד את שלו בידו יותר ממה שמוסר האחר נפשו לגזול". ודבריו צריכים באור, מי לא עסקין שהאחד חלש והשני גבור. אלא שחלש המוסר נפשו, יגבר על גבור רפה רוח.

ואמרו (סכה נב ע"א) שהיצר הרע מניח אומות העולם ומתגרה בישראל, ובתלמידי חכמים יותר מכולם. כי גדולה שנאת הרע לטוב, וככל שהטוב גדול כך גדולה שנאת הרע אליו.

וכעין זה אמרו (פסחים מט ע"ב) שגדולה שנאה ששונאים עמי הארץ לתלמידי חכמים יותר משנאה ששונאים עובדי כוכבים את ישראל, ואומרים: מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכהו כחמור הנושך ושובר עצם.

וכבר נשאל הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, הלא הכתוב אומר: "כמים הפנים לפנים", כפי שהמים משקפים בבואת האדם הנשקף בהם, "כן לב האדם לאדם" (משלי כז, יט). אם כן, היינו צריכים לשנוא את הגויים כפי שהגויים שונאים אותנו. ועיינו הרואות שהגויים מוכנים להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, והיהודים אינם שונאים אותם כל.

והשיב, שבכל יהודי יש איזו נקודת השלמה עם הגוי, ובאותה נקודה הריהו מזדהה עמו ואינו שונאו. אבל בגוי אין אף "פינטעלע איד", והוא שונא אותנו באופן מוחלט ומושלם.

וכך אמר גם ה"חפץ חיים" זצ"ל, שבכל מקום בו יהיו יחסי הכוחות בין הדתיים והחילוניים שווים, ינצחו החילוניים. כי בין הדתיים יש פשרניים וסבלניים למחצה לשליש ולרביעי, ואילו החילוניים יוקדים במשטמתם. ופעם, התבטא ואמר: אנו נלחמים עבור האמת, ברפיון. והם נלחמים עבור השקר, ובלהט.

וזה היה הנס בחנוכה, לא זו בלבד שמעטים גברו על רבים וחלשים על גבורים, אלא שהטהורים גברו על הטמאים, ובנוהג שבעולם הטהורים נלחמים ברפיון והטמאים בלהט. ואם הפסידו הטמאים במערכה, הרי זה נס ופלא!

(והגדת)

בדרך הדרוש

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען (לו, א) ורד"ו שנים, הוא משום דקושי השעבוד השלים הד' מאות וברשי"י "ועוד נדרש בו וישב ביקש יעקב לישב בשלוה" שנים. וזה יתכן אי אולינת בתר חשבון האיכות, ובאיכות א"כ לפי חשבון האיכות הוא כבן עשרים. וזוהו מובן, קפץ עליו רוגזו של יוסף". יש לומר עפ"ד הפלח הרימוון אכן נשלם הזמן. אבל אי אולינת בתר חשבון היכמות, שביקש יעקב לישב בשלוה דאולינת בתר חשבון האיכות דלכן ביקש יאע"ה לישב בשלוה דסבר ההגלות אינו קישוי השיעבוד אינו משלים הזמן. והנה הקדמונים ז"ל לכן קפץ עליו רוגזו של יוסף שנענש כיוון דאולינת בתר מחתיל מאביו, והטעם שלכן לא יהיו בני" במצרים אלא כתבו דהא דנענש יוסף על שהוציא דבה, אע"ג דבי"ד של חשבון האיכות. (בנין דוד)

רבי אלי' לאפיאן נכנס לחדר ניתוחים, לצורך ניתוח עיניים. ולפתע בשעת הניתוח עלה לו לחץ הדם ומחמת כך עינו האחת פקעה (התעוור בה) עד שנכנס לסכנת חיים, המצב היה קריטי. בהיכל הישיבות הרבו בבקשת רחמים. לאט לאט מצבו השתפר ולאחר כמה שבועות שב לאיתנו.

ד"ר טיכו - רופא עיניים, שהיה המנתח, התנצל: "מה אנחנו אשמים שלחץ הדם עלה, עשינו בדיקות כמה ימים רצופים והכל היה בסדר, ועכשיו אנחנו עדיין מחפשים את הסיבה הפתאומית, ולא מוצאים, לחץ הדם שלו תקין, ומשום מה רק בשעת הניתוח התרחש שינוי מפתיע".

תשמעו, לאחר כמה שנים עבר רבי אליהו ניתוח נוסף על עינו, והכל עבר בשלום.

נכנסנו לבקרו אני וידידי הגה"צ רבי הירש פאליי, הוא שכב רגוע ושלו ופניו מאירות. במהלך הביקור כשחיוך נעים מרחף על פניו אמר לנו: "אתם ודאי זוכרים שבניתוח על העיניים הייתי בסכנה גדולה, סיבת הדבר, כי לפני שעליתי על מטת הניתוחים, חשבת, הלא כעת דנים אותי למעלה, א"כ צריך לעשות תשובה, התחלתי לחשוב על מעשי בעבר, ואני זוכר את הכל בפרוטרוט - מעת שהייתי ילד בן שתיים עשרה עד עכשיו (ר' אלי' היה אז בן שמונים) וכיון שחשבת על כל העבר מובן שלחץ הדם גבר... לכן, בניתוח זה, נוהרתי ולא חשבתיו כלל, וב"ה הכל עבר בשלום".

אה? אה? גיוראלידי! וזוכה לשמור לעשות ולקיים, א'גוטע נאכט.

"זדים ביד עוסקי תורתך"

"מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים", זה מובן, זה נס ופלא. אבל איך יובן המשך: "וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך"? שהרי אלו היו הכוחות שווים, שני הצדדים גבורים ושניהם רבים, מדוע לא ימסרו טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים, מה הרבותא בזה?

ושמעתי מהגאון רבי יחיאל מיכל פינשטיין זצ"ל, שהגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל, הי"ד, שאל שאלה זו בזמן המאבק הקשה נגד מרשיעי הברית שקמו על היהדות, הנאמנה ולא בחלו בשום אמצעי, כולל הסתות והלשנות בזויות, עלילות והשמצות חסרות יסוד, ואף הסגרה לרשויות. ואמר: זהו שאנו מודים בהודאת "על הנסים" שהטהורים הצדיקים ועוסקי התורה גברו על הטמאים הרשעים והזדים. כי הלא אין להם מעצור במלחמתם, ואינם בוחלים באמצעים פסולים ומגונים לקדם מטרותם. ואילו אנו מוגבלים באמצעינו, כי אין המטרה מקדשת את האמצעים!

והוסיף רבי מיכל ואמר: זהו שנאמר שעשו היה איש שדה ויעקב יושב האהלים (בראשית כה, כז). ששינו (ובחיים פב ע"ב) שבשר קדשים שיצא חוץ למחצתו נפסל, מדכתיב "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" (שמות כב, ל). ופרש רש"י: "בשדה", בלא מחיצות משמע. ואם כן, זה ההבדל בין יעקב לעשו: עשו היה "איש שדה", בלא גבולות וסיגים, מחיצות והגבלות, ואילו יעקב היה "ישב אהלים", היינו מוקף מחיצות וסיגים! ואספר -

בסערת מלחמת העולם הראשונה התערערו סדרי הקהילות. לאחר המלחמה, כשבקש הרב מבריסק זצ"ל להעמיד גדרי הדת על תילם כבראשונה, קרא לפרנסי הקהילה לאסיפה. על סדר היום, לאסור "שחיטת חוץ". אחד הקציבים שחט בכפר הסמוך בלי פיקוח על כשרות השחיטה ובדיקת פנים. בקשו לחסום את הפרצה, ולקבוע שאין לשחוט אלא בפיקוח הדוק של ועד הקהילה.

הפרנסים עלו לביתו של הרב, והנה הגיע גם אותו קצב, בלא שנקרא, התיישב בין הקרואים. איך אפשר לדון בעניינו ולבקר את מעלליו, ולהחליט נגדו החלטות, בעוד הוא שומע וזועם, נוקם ונוטר. איש לא אמר דבר, מפני כבודו של הרב. והרב ישב ושחק. דקה ושתיים, עשר ועשרים, שעה ושעתיים, וקם. כמו כולם, והאספה התפזרה. בלא שנאמר מילה.

החלו לצאת, כולל אותו קצב. הנשארים פנו אל הרב: "למדנו רבנו, מדוע לא הורהו, בעדינות, לצאת?"

והרב הסביר: "עם ישראל נאנק בשעבוד מצרים, ומשה רבינו מצטווה לגאלם. היה עליו לחפזו, לרוץ. אך לא, אחיו מתנבא במצרים, וכשיבוא יאפיל עליו ויפגע. ובגלל זה, דוחים גאולת העם?"

אכן כן, אין המטרה מקדשת את האמצעים! ואם אדם אחד יפגע, נמנע מפעולה! אף אנו התכנסנו לאספה חשובה, להעמיד גדרי הדת על תילה. אבל אם זה כרוך בהלבנת פניו של אדם, בביושו כשיתבקש לצאת, תתבטל האספה ואל יולבנו פניו של האדם!"

אצל עשו, המטרה מקדשת את האמצעים. המטרה העליונה בעיניו, היתה מצות כבוד אב. בבגדי מלכות שמשו (בראשית רבה סה, טז). כשנשלח להביא ציד לאביו, הלך במחשבה ש"אם לא ימצא ציד, יביא מן הגזל" (רש"י בראשית כה, ז). ולבסוף לא מצא, והביא בשר כלב (תרגום ירושלמי כז, לא ובש"י!) וכך חנך גם את אליפז בנו, ששלחו להרוג את יעקב אבינו, והבין שמעשה נורא הוא, אבל "מה אעשה לצווי של אבא" (רש"י בראשית כט, יא)!

"לא כאלה חלק יעקב" (ירמיה י, טז)!

גליון זה לעילוי נשמת הרה"ח ר' אברהם בן ר' שמואל יצחק ז"ל ויטריאול נלב"ע כ"ח נסליו